

Вінницька обласна організація Національної спілки
журналістів України

Вінницька філія Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України
при Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка

Вінницька обласна організація Національної спілки
краєзнавців України

Сергій ГАЛЬЧАК

СЛОВОМ І БАГНЕТОМ

**ЖУРНАЛІСТИ ВІННИЧЧИНИ
У ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ**

Вінниця
2016

ББК 63. 218(4УКР-4ВІН)

Г 17

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Центру дослідження історії Поділля
Інституту історії України НАН України при
Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
(протокол № 3 від 25 березня 2016 р.)*

Науковий редактор:

Олександр Лисенко, доктор історичних наук, професор,
завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни
Інституту історії України НАН України.

**Сергій Гальчак. Словом і багнетом: журналісти Вінниччини у
Другій світовій війні / 3-є вид., доповн., переробл. – Вінниця: ПП
Балюк І. Б., 2016. – 138 с.**

Рецензенти:

Василь Паламарчук, заслужений журналіст України;

Олександр Григоренко, доктор історичних наук, професор
Хмельницького національного університету;

Сергій Стельникович, доктор історичних наук, доцент
Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Володимир Шкляр, доктор філологічних наук, професор
(м. Київ).

ISBN 978-966-2954-97-5

© Сергій Гальчак. Словом і багнетом. 2016.

© ПП Балюк І. Б., 2016.

БІЙЦІ ПЕРЕДНЬОГО КРАЮ

Саме так кажуть про журналістів – людей чесних і самовідданих, креативних і сміливих, неспокоїного серця і твердої волі, одержимих творчістю і служінням суспільству, які принципово відстоюють громадянську позицію, інтереси держави, народу, непохитно стоять на варті демократії, правди, бо ж переконані, що засоби масової інформації покликані називати героїв – героями, подвиг – подвигом, зраду – зрадою, брехню – брехнею, злочин – злочином. Це – люди нелегкої професії, котра за рівнем небезпеки поступається хіба що праці шахтаря. Трагічні події на Євромайдані, у зоні АТО зайвий раз підтверджують це. Однак, незважаючи на загрозу особистому життю та здоров'ю, саме із нагарачіших точок місць подій, до яких була прикута увага чи не всього світу, вели свої репортажі, як ми знаємо, журналісти-вінничани Анатолій Гетьман, Сергій Лефтер, Анатолій Савченко...

Правдиве слово журналіста мало свою вартісність в усі часи. Без нього суспільство просто не могло жити.

Не стали винятком й майстри пера, на долю яких випав трагізм Другої світової війни. Серед учасників бойових дій (фронтовиків, народних месників, членів патріотичного та націоналістичного підпілля), героїчних працівників тилу були десятки журналістів-вінничан. У драматичний період вітчизняної історії вони всі, як один, стали на захист рідної Батьківщини, проливали кров, жертвували життям в ім'я її цілісності, свободи й незалежності. Про це йдеться у пропонуваній дослідницькій праці доктора історичних наук, члена-кореспондента Української академії історичних наук, колишнього завідувача кафедри журналістики (2012 – 2014 рр.), нині професора кафедри журналістики, реклами та зв'язків із громадськістю Вінницького державного педагогічного уні-

верситету імені Михайла Коцюбинського, першого заступника голови правління Вінницької обласної організації Національної спілки журналістів України, заслуженого працівника культури України, лауреата обласних журналістських премій «Золоте перо», ім. К. Гришина, ім. О. Гетьмана, кавалера «Золотої медалі української журналістики», почесного знака Національної спілки журналістів України Сергія Дмитровича Гальчака. Це – третє, доповнене видання, в якому подаються короткі відомості про 167 уродженців Вінниччини чи осіб, які пов'язали із нею свою долю, – колишніх фронтовиків, партизанів, підпільників, учасників націоналістичного підпілля та інших.

Нехай ця праця стане щирою вдячністю, світлою пам'яттю про людей, які з «лейкою і блокнотом, а то і з кулеметом», не шкодуючи свого молодого життя, кували вистраждану Перемогу.

**Василь ПАЛАМАРЧУК,
голова правління Вінницької обласної організації
Національної спілки журналістів України,
заслужений журналіст України**

СТОРИНКИ ІСТОРІЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ВІННИЧЧИНИ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Є у світі величне, ні з чим незрівнянне почуття, – любов до своєї Батьківщини, рідної прабатьківської землі, свого народу. Такий же величний і священний обов’язок – захищати Вітчизну від посягань ворога, не шкодуючи найдорожчого – життя, боротись до останньої краплини крові та останнього подиху за її незалежність, цілісність, щасливе майбутнє.

Україна може пишатися своїми справжніми синами. Ще у сиву давнину славний князь Київської Русі Святослав, прориваючись крізь набагато численніші лави супротивників, звертався до воїнів дружини: «Не зганьбимо слави предків наших... Краще покласти голову в чесному бою, аніж спалюжити честь землі своєї».

Що звик знімати шапку й схилитися лише перед Богом, не раз заявляв ворогам славетний козацький полковник, мужній захисник Вінниці Іван Богун.

Несхибно не відступають від клятви й незламні сучасники – героїчні воїни АТО...

Так, на суверенітет та територіальну цілісність нашої держави, провісницею якої була легендарна Київська Русь, що простягалась від Сяну до Дону, від Білого до Чорного морів, вороги зазіхали постійно. Також постійно кращим синам українського народу доводилось проливати свою кров, жертвувати власним життям, щоб жила і процвітала вона – Матір-Україна. Так було і в драматичні часи золотоординського іґа, і в козацьку добу, і в лихоліття Першої світової війни, і в період Української національно-демократичної революції та громадянської війни 1917 – 1921 рр., коли, насаджуючи свою владу в Україні, більшовики застосували геноцидні дії: під Крутами по-звірячому знищили 300 студентів та учнів, які зі

зброєю в руках стали на захист рідної землі; коли муравйовці втратили у Києві 1918 р. як контрреволюціонерів близько 5 тис. осіб, коли у м. Базар Житомирської області розстріляли 359 українських вояків після того, як жоден не захотів «каятися»...

Та найкривавішою стала Друга світова війна, коли мільйонам українців, інших громадян колишнього СРСР довелося боронити неосяжні простори своєї Батьківщини, жертвувати власним життям, визволяючи окуповані території від ненависних загарбників, несучи довгождане визволення народам поневоленої Європи.

Нацистське нашествя обірвало мирне життя, перекреслило плани та сподівання наших співвітчизників влітку 1941 року. Сторінки газет у той тривожний час зарясніли закликами: «Все для фронту, все для Перемоги!».

Редакції газет поступово пустіли. Всі, спроможні носити зброю, пішли в діючу армію, насамперед, журналісти, для яких бути на передовій – професійний обов'язок. У тому числі, як красномовно засвідчують спогади очевидців тих трагічних подій, й провідного на Вінниччині часопису «Більшовицька правда»:

«...У гіркому сорок першому редакція «Більшовицької правди» майже всім складом пішла на фронт – Пінязюк, Присюда, Ландесман, Скрипник, Розенберг, Гоман, Гершман, Заболотний, брати Чижики, Креймер; багато з них загинуло...» [92].

Були й інші, невинуваті, втрати – з початком віроломного вторгнення гітлерівців у межі СРСР органами НКВС зумисно ліквідовано у в'язницях прикордонних областей (у Львові, Луцьку, Рівному), а згодом й в інших регіонах, тисячі політичних в'язнів, які, на думку каральних органів більшовицької системи, могли стати потенційними «ворогами народу», в тому числі й окремі журналісти. Зокрема, у липні 1941 р. розстріляний у Вінницькій тюрмі незаконно ув'яз-

нений колишній редактор журналів «Вперед», «Друг народа», газет «Рабочее знамя», «Киевская жизнь», свого часу член Центральної Ради Костянтин Прокопович Василенко [96] (реабілітований в 1991 році).

Не уникнув лихої долі й уродженець с. Маянова Тиврівського району Володимир Юхимович Свідзинський, який в 1925 – 1941 рр. мешкав у Харкові, де працював літературним редактором журналу «Червоний шлях» (з 1936 р. – «Літературний журнал»), а також у Техвидав. 27 вересня 1941 р. арештований органами НКВС. У пред'явленій йому постанові на арешт зазначалось, що «Свідзинский В. Е. в прошлом служил при Петлюре в министерстве прессы, резко антисоветски настроен против мероприятий партии и правительства. Систематически ведет антисоветскую агитацию, восхваляя германскую армию и ожидая ее прихода» [57]. На підставі шаблонного, надуманого звинувачення був позбавлений волі та жорстоко знищений.

Про обставини його загибелі йдеться у документальній книзі відомого українця із Канади Яра Славутича «Розстріляна муза»:

«...Схоплений енкаведистами, [В. Ю. Свідзинський] у великому гурті українців під арештом відходив на схід. Поблизу Харкова, спинившись на нічліг, охоронці колони загнали заарештованих у якусь велику будівлю, а вранці, щоб позбутися тягару і швидше втекти від німців, що наступали на п'яти, облили бензином наповнену людьми дерев'яну будівлю і запалили. Так 1941 року загинув, спалений живцем один із найбільш обдарованих представників високого мистецтва української поезії» [57, с. 140 – 141]...

Тоді ж у діючій Червоній армії почали розгортатися особливі підрозділи – редакції фронтових, армійських, дивізійних газет. Їхні штати в основному комплектувалися саме із співробітників місцевих органів преси. Типові назви цих російськомовних часописів – «За Родину!», «В бой!», «За побе-

ду!», «Советский боец», «Сталинское знамя», «Сталинская гвардия», «Во славу Родины» тощо. В умовах «дивізіонки» редакції та мобільні друкарні становили єдиний комплекс, пересувалися разом зі штабами. Кореспонденти низових військових газет брали матеріал прямо в землянках та окопах, на вогневих позиціях, на бойових кораблях. Багато з них загинули смертю хоробрих, виконуючи редакційні завдання, особливо фронтові фотокореспонденти та кінооператори, які не могли описувати події зі слів учасників або очевидців, а поринали за цінним кадром у самісіньке пекло бою.

Газети поширювалися в армійському середовищі. Їхніми читачами були як рядові бійці, сержанти, старшини, так і офіцери та генерали.

Тематичне наповнення часописів – майже стовідсотково військово-політичне. Опубліковані матеріали на шпальтах видань – це переважно партійні «передовиці», описання боїв, повідомлень Радінформбюро про становище на фронтах, інформація про життя тилу, міжнародні події, наприклад, пов'язані з відкриттям союзниками «другого фронту», заклики до якнайшвидшого розгрому ворога. У текстах чимало умовних скорочень, у багатьох випадках відсутня прив'язка до конкретного місця подій, не вказуються навіть номери військових частин – цензурою обов'язково вилучалися будь-які подробиці, що могли б розкрити бодай якісь військові таємниці.

Можна стверджувати, що війна породила новий тип преси – компартійно-фронтовий. Він відрізнявся від «мирних» типів певною романтикою надзвичайних, історичних подій. Газети створювали атмосферу ненависті до ворога, волі до перемоги, прагнення військового подвигу, подолання страшних труднощів і принесення жертв задля захисту Батьківщини.

Важливою була також оперативна інформація із «Великої Землі», що розповсюджувалася радіозасобами. Так, радіо-

станція ім. Т. Г. Шевченка вела передачі українською мовою із Саратова, «Радянська Україна» – із Москви, а фронтова радіостанція «Дніпро» була наближена безпосередньо до місць ведення боїв...

Якщо простежити долі журналістів Вінниччини, то виявиться, що вони воювали чи не на всіх фронтах і чи не в усіх родах військ. Одні з них отримували призначення в дивізійні та армійські газети, як, наприклад, Михайло Стельмах, Олексій Кундзіч, Леонід Речмедін, Юхим Копит, Іван Педанюк, Віталій Петльований, Арон Попелянський, Андрій М'ястківський, Володимир Слепцов, Олександр Сидоренко, Василь Тягульський, Ярослав Шпорта, фронтові радіостанції (Дмитро Гнатюк, Олександр Зімбельман), другі – поповнювали ряди корпусу політруків (Іван Стаднюк, Давид Копиця), треті – командували взводами, ротами, батареями (Іван Буран, Григорій Болюх, Микола Лазаренко), четверті – ставали до гармат, брались за штурвали танків (Олександр Берестовський, Василь Деркач, Юхим Зоря, Лайзер Шаміс, Михайло Яворський). Нерідко гинули (Трохим Габінський, Микола Трублаїні, Іван Погибко, Яків Качура), отримували важкі поранення безпосередньо на полі бою (Іван Гуменюк, Микола Гненний, Олександр Кравчук, Яків Рекрут, Микола Тарновський, Степан Трохименко, Іван Рябокінь, Василь Шаповал та ін.), своїм життям та пролитою кров'ю наближаючи Перемогу.

Чимало журналістів боролись у лавах народних месників, патріотичному підпіллі. Пристрасним і таким потрібним було їхнє слово! Майже в усіх партизанських загонах передруковувались або переписувались від руки передані по радіо чи одержані з радянського тилу листівки, зокрема, «Вісті з Радянської Батьківщини», повідомлення Радянського Інформаційного Бюро, передові статті «Правди», республіканської газети «Радянська Україна» та ін. Ці документи були основними матеріалами для проведення політичної роботи в тилу

ворога. Листівки та партизанські газети, які готували вчорашні працівники засобів масової інформації, розповідали населенню про небезпеку, що нависла над Вітчизною, і закликали до нещадної боротьби проти ворога, про життя Батьківщини, про те, як в далекому тилу радянські люди кували зброю для перемоги.

Розповідаючи про все це, партизанська і радянська преса робили справу великої політичної ваги [39]. Вона була важливим фактором мобілізації значних сил населення України на боротьбу проти німецько-фашистських загарбників, сприяла згуртуванню людей, їх інформованості про події, піднесенню морального духу і віри в перемогу над загарбниками.

Обнадійливого слова з «Великої Землі», що допомогло б вижити, вистояти у вкрай непростій ситуації, потребували й мешканці окупованої ворогом Вінниччини, котрі розглядались нацистами як безправні раби, тубільці, «недолюди», яких належало безпощадно знищувати: фізично і непосильною працею. Це слово могла б донести до них преса. Але радянські часописи у цей час на подільську територію не поширювалися. Не виходили й довоєнні місцеві газети.

Основним джерелом радянської пропаганди на окупованій території були листівки радянського патріотичного підпілля, а пізніше – партизанських загонів та з'єднань. Саме листівки й відозви, що нелегально поширювалися чи не в усіх населених пунктах області, у значній мірі виконували функції преси.

Влітку 1942 року розпочала діяльність антифашистська група «Україна». Виникла вона з ініціативи керівника однієї із діючих у Вінниці підпільних груп лейтенанта Червоної армії Рибалка (Колпака), що вийшов з оточення. Безпосередніми її творцями стали В. К. Степанов та Т. Ф. Кузьмін. Вони викрали на радіовузлі, де працював В. К. Степанов, друкарську машинку. На ній підпільники розпочали друкувати лис-

тівки, зведення Радінформбюро та інші матеріали. Кожна листівка виходила з підписом «Україна». Матеріали для тиражування група одержувала здебільшого від В. К. Степанова, якому вдавалося то слухати, то записувати під час роботи свіжі новини.

На початку 1943 р. Рибалко (Колпак), Рудь та Мелан – керівник і члени підпільної групи, в якій раніше перебували Т. Ф. Кузьмін і В. К. Степанов, були заарештовані і страчені гітлерівцями. Організаційні функції по розгортанню діяльності підпільної групи «Україна» взяв на себе Т. Ф. Кузьмін. В кінці 1942 р. підпільники виготовили ротатор, дістали папір та інші необхідні матеріали і почали тиражувати та розповсюджувати у Вінниці, районах області антифашистські листівки, в яких містилися заклики до непокори ворогу й боротьби з ним, інформація про становище на фронтах, нищівні поразки гітлерівців. В січні 1943 р. групу поповнили патріоти Сверчевський та Кочетов. Останній став відповідальним редактором друкарні, яка тоді ж при допомозі комсомолки Л. Рагушної (посмертно удостоєної звання Героя Радянського Союзу) збагатилася шрифтом (16 кг), фарбами, папером, інструментами. Сама ж друкарня розмішувалася на квартирі Т. Ф. Кузьміна за адресою: м. Вінниця, провулок Фрунзе, 8.

Підпільникам вдалося знайти однодумців серед персоналу залізничників Вінницької вузькоколійки і організувати при їхній допомозі транспортування друкованих матеріалів. Був встановлений зв'язок з партизанським загonom, що діяв в Оратівському районі, а також партизанським з'єднанням ім. В. І. Леніна, для яких друкарня виконувала різні замовлення. Усі листівки, що відправлялись партизанам, друкувались за підписом «Патріоти Радянської України».

В січні 1944 р. більшість членів групи вступили в діючі партизанські загони для збройної боротьби з ворогом, однак друкарня функціонувала до дня звільнення Вінниці від ні-

мецько-фашистських загарбників. За час діяльності антифашистської групи було виготовлено і розповсюджено 69000 примірників різних листівок, виготовлено 20 видів документів, у т. ч. до 500 шт. фальшивих перепусток. Крім того, групою передано в партизанські загони 6 гвинтівок, 2 автомати, 320 патронів [40, арк. 69 – 71].

Тривалий час розповсюджували листівки друкарні члени Вінницької підпільної організації, очолюваної Ю. Т. Посвятенком. Згодом на базі цієї групи було утворено партизанський загін ім. Богуна, який входив до складу партизанського з'єднання ім. Леніна [34].

Мужньо боролися з ворогом підпільники с. Зарудинець тодішнього Вороновицького району, очолювані колишнім інструктором райкому партії П. Т. Гармидером. Вони друкували і розповсюджували антифашистські листівки. Викравши з Вороновицької райдрукарні шрифт, поділилися ним з підпільниками м. Вінниці. Здійснювали диверсії на телефонних лініях. На ділянці залізниці Вороновиця – Фердинандівка пустили під укіс німецький поїзд з боєприпасами та харчовими продуктами [40, арк. 103 – 104].

Восени 1942 р. виникла Жмеринська підпільна організація «Радянські патріоти». Її очолив підпільний комітет у складі В. В. Кіняєва (Гордєєва), К. С. Гришина (Костіна), Г. Г. Навроцького, Г. Р. Лідзіна та ін. Особливо активізувала свою роботу вона навесні наступного 1943 р. Організація підготувала й переправила в партизанські загони 56 бійців, 7 автоматів, 27 гвинтівок, 12 пістолетів, 150 гранат, 15 тис. патронів. Поблизу станції підпільники пустили під укіс німецький ешелон з вантажем, шість разів псували залізничні колії на підступах до станції Жмеринка, затримуючи цим просування ворожих ешелонів до лінії фронту. У квітні 1943 р. за дорученням комітету К. С. Гришин (колишній газетяр) почав випускати рукописну газету «Красний партизан» [74].

Вийшло всього декілька її номерів, оскільки жмеринські патріоти були арештовані румунською сигуранцею і розстріляні у Тираспільській тюрмі.

Велику увагу агітаційно-пропагандистській та масово-політичній роботі серед населення, яка підривала засади окупаційного режиму, надавали партизанські формування. Вона велася в формі розповсюдження друкованої продукції, проведення мітингів, зборів та бесід з мешканцями населених пунктів, через які проходили партизанські загони.

Зокрема, цим займались народні месники 2-ї партизанської бригади ім. Сталіна (командир А. Г. Кондратюк), підрозділи якої дислокувались у Шабелянському лісі, діяли в Іллінецькому, колишньому Дашівському, Немирівському, Гайсинському та інших суміжних з ними районах.

1 січня 1944 р. вийшов перший номер газети «Партизанська правда» – орган командування та політвідділу бригади. Її редактором був відомий український письменник, уродженець с. Андрушівки Погребищенського району В. О. Речмедін [28].

Про її масовість говорити не доводиться, оскільки вже 7 січня 1944 р. бригада з'єдналася з наступаючими частинами Червоної армії і була розформована.

Зрозуміло, масово-політичною роботою займались й інші партизанські формування. Так, архівні документи повідомляють, що партизани кавалерійської бригади ім. Леніна (командир М. І. Владимиров) розповсюдили 150 тис. примірників листівок та іншої пропагандистської літератури, провели серед населення 3250 мітингів, зборів, бесід [101], а от власного друкованого органу бригада не мала.

Тому можемо говорити лише про рукописну газету «Красный партизан» та «Партизанську правду».

Домінуючою ж на Вінниччині в період її нацистської окупації була преса іншого ідейно-тематичного спрямування...

Архівні документи періоду Другої світової війни засвідчують, що останні військові частини відступаючої Червоної армії залишили Вінницю 19 липня 1941 р., а до кінця місяця гітлерівці окупували всю територію області. Невдовзі Вінничину було штучно розчленовано на дві великі адміністративно-територіальні частини. Південні і південно-західні райони по лінії Могилів-Подільський – Жмеринка – Бершадь відійшли під протекторат союзника гітлерівської Німеччини Румунії до так званої «Трансністрії», а решта районів – віднесені до райхскомісаріату «Україна» з включенням до Житомирського генерального округу (генералбецірка). У свою чергу генералбецірк поділено на ряд менших адміністративних одиниць – генералкомісаріати (області). Так на карті Вінничини виникли «області»: Вінницька, Гайсинська, Іллінецька, Калинівська, Літинська, Немирівська, Монастирищенська...

Нацистський окупаційний режим, встановлений тут, як і по всій Україні, був злочинною військово-поліцейською та адміністративно-господарською системою органів і заходів, спрямованих на колонізацію, нещадне економічне пограбування, анексування окупованих областей, ліквідацію в них національної державності та культури.

Що стосується місцевого населення, то його завойовники (представники так званої «вищої [арійської] раси») сприймали, як уже згадувалося, як неповноцінне, «другосортне», «трудоий ресурс».

«Наш провідний принцип, – говорив А. Гітлер, – полягає в тому, що оправданням існування цих людей є їх економічне використання нами» [38]. «Раніше це називалось розбоєм... Тим не менше, я готовий грабувати, грабувати, і грабувати ефективно» [77], – заявляв його поплічник Г. Герінг.

Терор і насильство передбачалися численними директивами, інструкціями, наказами. Це, насамперед, такі обов'язкові для виконання документи, як «Генеральний план «Ост»,

«Директива по керівництву економікою в окупованих східних областях», «Про військову підсудність у районі «Барбаросса» та про особливе поводження військ», «Про поведінку військ на Сході», «12 заповідей поведінки німців на Сході і їх поводження з росіянами», «Про комуністичний повстанський рух в окупованих областях», «Про «особливе поводження» з радянськими військовополоненими», «Про поводження з цивільним населенням і полоненими противника» та ін. Досить промовиста «Пам'ятка німецького солдата»: «У тебе немає серця і нервів, на війні вони не потрібні. Знищуй в собі жаль і співчуття, вбивай кожного [корінного мешканця], не зупиняйся, якщо перед тобою старий або жінка, дівчина чи хлопчик, – говорилося у ній. – Убиваючи, тим самим рятуєш себе від загибелі, забезпечивши майбутнє своїй сім'ї і прославившись у віках» [9, С. 179].

Особливо жорстоким окупаційний режим виявився саме на Вінниччині – у зв'язку з розташуванням тут нацистських надсекретних об'єктів – ставки А. Гітлера «Вервольф», штабквартири Г. Герінга «Штайнбрух», низки вищих державних та військових установ.

Загарбники передбачали також заміну політичних й ідеологічних підвалин комунізму на нацизм. Дієвим засобом пропаганди, інструментом ідеологічного впливу на населення мала стати преса відповідного спрямування. Тому невдовзі на теренах Вінниччини з'явилася мережа друкованих засобів масової інформації. Зокрема, стали видаватися часописи «Вінницькі вісті» («Winnizaer Nachrichten»), «Тижневик Барської округи», «Гайсинська газета», «За вільну Україну» (с. Плисків), «Нове життя» (Козятин; пізніше виходила під назвою «Козятинська газета»), «Козятинська газета в Ружині», «Літинські вісті», «Відродження» (Калинівка) (згодом виходила під назвою «Калинівські вісті», у липні 1943 р. після переїзду редакції до Хмільника була включена до складу газети «Хмільницькі вісті»), «Хмільницькі вісті». На початку

1944 р. у Вінниці друкувався часопис «Нова Україна», який до того виходив у Харкові та Полтаві.

Усі вони були україномовними, всіляко возвеличували, особливо на завершальному етапі свого існування, агресивну, людиноненависницьку політику Третього райху. Наприклад, «Вінницькі вісті» («Winnizaer Nachrichten») проголошували, що «тільки запорожці за свою волю билися самі, а за нас б'ється німецьке військо, як оборонець нового, справедливого ладу від прибою темних сил. Ми – нарід, що його червона Москва двадцять два роки топтала і нищила, проте знищити не могла... Ми даємо святу клятву, що покладемо всі свої сили на допомогу німецькому народові, його збройним силам та його великому Фюрерові Адольфові Гітлеру...» [27]. Недарма вінничани називали її «німецькою газетою з українським шрифтом». Власне, такої оцінки заслуговувала й решта видань.

Однак характеристика «Вінницьких вістей» цим не обмежується. Коли перегорнути підшивки газети, то неважко відшукати публікації, які зовсім не вписувалися в ідеологічну парадигму нацистських завойовників. Зокрема, можна побачити низку публікацій працівника Вінницького краєзнавчого музею, що функціонував під час війни, позаштатного кореспондента Мусія Романовича Кондратенка, який виступав полум'яним пропагандистом і популяризатором славних сторінок героїчного минулого, а також життєвого і творчого подвигу представників духовної культури українського народу. Так, він був автором краєзнавчих нарисів «Звістка про Немирівське городище», «Місто Вінниця в XIV – XVIII ст.», «Петро Іванович Ніщинський», «Володимир Великий та його діяльність», «Творчість українського народу», «Вікопомна дата» (до 285-ї річниці смерті Б. Хмельницького), «К. Широцький – дослідник української культури», «У Вінницькому музеї», «Вінницькі «Мури», «Церква св. Миколи у м. Вінниці». Підготував до друку рукописи відомого українського

культурного та державного діяча, науковця й краєзнавця К. В. Широцького, архів якого зберігався у краєзнавчому музеї. Саме завдяки зусиллям Мусія Романовича читачі змогли познайомитися на сторінках «Вінницьких вістей» з такими роботами К. В. Широцького, як «Минуле Подільської землі» та «Нарис з історії художньої культури Галичини».

Невелику краєзнавчу статтю «Спогади про Вінницю (кінець XIX і початок XX століття)» опублікував на шпальтах «Вінницьких вістей» ще один співробітник музею – Василь Іванович Подольський. У 1942 – 1943 рр. на її сторінках побачили світ праці також інших дослідників: Г. Мельника «Українські різдв'яні звичаї», «Український Великдень», А. Трембовецького «Навчання М. Коцюбинського у м. Бару», «Будинок-музей М. М. Коцюбинського», Ф. Барвинюка «Анань Волинець», П. Петренка «Дмитро Маркович», І. Костецького «Давньоукраїнський звиязький епос», М. Сірого «Уламки стародавніх звичаїв на св. Андрія на Вінниччині».

Звісно, газета, насамперед, була рупором окупаційних властей. Її сторінки рясніли тенденційно підбраною офіційною хронікою, матеріалами, що вихваляли правителів Третього райху на чолі з А. Гітлером, так званий «новий порядок». Але в певній мірі, особливо в перші місяці свого існування, вона була й своєрідною українською трибуною, камертоном історичної пам'яті.

Справа в тім, що в її редакції, як і в редакціях багатьох інших згаданих часописів, крім ображених на радянську владу чи відвертих її противників у перші місяці окупації Вінницької області працювали члени похідних груп українських націоналістів, насамперед бандерівського крила ОУН, які з'являлись в населених пунктах услід за наступаючими гітлерівцями.

І бандерівці, і мельниківці намагалися використати напад нацистської Німеччини на СРСР у своїх далекосяжних планах. Розрахунок був простий: розпочавши смертельну війну

проти Радянського Союзу, Німеччина, врешті, переможе його, але при цьому й сама досить ослабне. Створяться сприятливі умови для здійснення на руїнах СРСР «української революції». Для її успішного проведення, найголовніше було підготувати для цього сили українців, щоб рішуче заявити про себе як про реальний державотворчий фактор.

З думою про Соборну Українську державу більш радикальне бандерівське крило Організації Українських Націоналістів (ОУН-Б) навіть проявило політичну нетерпимість. Оволодівши після захоплення гітлерівцями Львова місцевою радіостанцією, воно проголосило через неї в ефір «Акт про відновлення Української держави» [99].

Але, незважаючи на те, що в Акті проголошувалося, що «відновлена Українська держава буде тісно співдіяти з Націонал-Соціалістичною Великонімеччиною, що під проводом Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі й світі та допомагає українському народові визволитися з-під московської окупації», що «Українська Національна Революційна Армія, що творитиметься на українській землі, боротиметься далі спільно з союзною німецькою армією проти московської окупації за Суверенну Соборну Українську Державу і новий справедливий лад у цілому світі» [64, С. 504], ОУН-Б прораховувалася стосовно реакції політичного керівництва Райху. Буквально через кілька днів після проголошення держави гестапо заарештувало й кинуло до в'язниці С. Бандеру та його прибічників. Ніякого існування самостійної Української держави гітлерівці не допускали. Нацизм нікому не давав свободи.

Однак націоналісти не змирилися з таким розвитком подій. У рамках стратегії ставити німців перед фактом оунівці піднесли гітлерівцям ще один «сюрприз»: крилом ОУН-Б (та й іншим, мельниківським, крилом) напередодні війни були створені і таємно підготовлені похідні групи націоналістів. Загалом їх було три: «Північ», «Центр», «Південь», в яких

нараховувалося від 3 до 5 тисяч осіб. Кожна з них складалася з численних маленьких «операційних груп» чисельністю від 7 до 12 осіб. Їм було дано настанову йти вглиб України слідом за наступаючими військами. Група «Північ» повинна була досягти Києва та області. Група «Центр» мала на меті м. Харків і область. Група «Південь» повинна була дістатися до Одеси і Криму.

Частина похідних груп вирушила 22 червня, інші – трохи пізніше. Щоб проникнути в Україну, всі засоби були добрі. Більшість мала підроблені документи або перепустки служби пропаганди Вермахту. Німці на початку не могли розібратись, що роблять ці молоді люди, проникаючи в тилу зону фронту. Вони ж, з'являючись у населених пунктах услід за наступаючими гітлерівцями, намагалися проникнути і захопити в свої руки створювані окупаційною владою міські та сільські управи, поліцію, суд, господарські заклади, органи преси, церкву тощо. В одному з німецьких донесень сказано, що вони намагаються проникнути до політичної адміністрації і роблять спробу пробудити серед населення потяг до ідеї незалежної і суверенної України [9, С. 113].

Свій вплив особливо намагалися поширити на населення територій, що знаходились на схід від Західної України, а тому доклали зусиль, щоб пошвидше добратися туди. Це їм у значній мірі вдалося. Вже в кінці липня 1941 року вони з'явилися у Вінниці, Калинівці, Літині, в деяких інших населених пунктах Вінниччини.

У бандерівському «Звіті про роботу в справі організації державної адміністрації на терені Західних Областей України», який нині зберігається у Центральному державному архіві вищих органів влади й управління України, констатується, що українську державність, окрім західноукраїнських земель, проголошено в Житомирській і частині Київської областей [98, С. 77].

Із цього документа також дізнаємось, що 21 липня 1941 р. за участі бандерівців відбулися народні збори в райцентрі Самгородок (нині – у складі Козятинського району), на яких було проголошено Українську самостійну державу та обрано Український революційний комітет (районне управління) й Українську державну службу безпеки (місцеву поліцію). Уже до 24 липня 1941 р. за участі райуправління були обрані сільські управління у селах району [102].

Бандерівці, як і мельниківці, – ситуативні союзники гітлерівців, представники самостійницького руху, – були не лише працівниками редакцій газет, але в багатьох випадках й засновниками періодичних видань. Це пояснюється тим, що самостійницький рух у своєму розвитку пройшов шлях від антирадянської спрямованості та ситуативного «союзу» із Німеччиною, що зумовлювалося необхідністю очікування знесилання обох ворогуючих сторін, до двофронтової боротьби – як проти СРСР, так і проти Німеччини, спочатку пропагандистської, а згодом – збройної.

Крім того, у другій половині 1941 року позиція сектору пропаганди Вермахту щодо організації широкої мережі українських газет як ефективних механізмів поширення офіційної інформації серед місцевого населення, а також бажання впливати на численних радянських дезертирів, які могли б долучитися до радянських партизанів, не суперечила ініціативі самостійницького руху щодо організації газет. Тим більше, що газети офіційно перебували під німецьким контролем [98, С. 419].

Завдяки націоналістичним впливам у першому номері газети «Вінницькі вісті» від 31 серпня 1941 р. на першій сторінці було вміщено великий портрет Т. Шевченка з уривком вірша «І Архімед, і Галілей...»:

«...І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,

І будуть люд[и] на землі» [17].

Ці слова промовисто засвідчували програмні засади діяльності самостійницького руху.

Офіційна позиція нацистів, незважаючи на усі намагання нейтралізувати націоналістичні впливи, дозволила легітимізувати використання постаті Т. Шевченка в пропагандистських заходах українського самостійницького руху. На територіях Плисківського та Калинівського районів, де були сильними позиції «Просвіти», контрольованої, як правило, націоналістами, навесні 1942 р. відбулися тематичні заходи [12; 58]. У плисківській газеті «За вільну Україну» констатовано, що Шевченківські вечори пройшли майже в кожному селі, в кожному осередку «Просвіти» району.

Актуалізація ідей Т. Шевченка серед місцевого населення разом із посиленням репресивної окупаційної політики сприяли поширенню антинімецьких настроїв та чисельному зростанню рухів опору, як комуністичного, так і самостійницького. Саме через це будь-які спроби українського населення у різних регіонах райхскомісаріату «Україна» вшанувати пам'ять Т. Шевченка згодом, тобто навесні 1943 р., трактувалися вже як націоналізм і суворо придушувалися [98, С. 405 – 406].

Черговий раз використати постать Т. Шевченка та його творчість нацистська пропаганда вирішила у березні 1944 р., коли війська Вермахту відступали по всьому східному фронту... У газеті «Нова Україна» за 5 та 12 березня 1944 р. були вміщені відповідні публікації. Як і, свого часу, навесні 1942 року, так і навесні 1944 року, центральним залишилося антирадянське та антиєврейське спрямування пропаганди нацистів. В опублікованій 5 березня 1944 р. статті зосереджено увагу на образі Т. Шевченка, який начебто спотворено популяризувався радянською владою у довоєнний час, та сформульовано такий висновок: «Одним словом, коли скласти до купи... советські визначення нашого великого поета й сути

його творчості, то перед нами постав би, фігурально пишучи, портрет, на якому Тарас Шевченко мав би на голові, замість сивої шапки, жидівську ярмулку з сіоністською зіркою, а в руках, замість свого славетного «Кобзаря», – повне зібрання творів Маркса-Леніна-Сталіна з додатком до них червоного прапора з молотом і серпом...» [76].

Національна спрямованість місцевих газет на початку нацистської окупації була відображена не лише у тематиці газетних публікацій, а й в оформленні видань: наявність у заголовковому комплексі стилізованого зображення тризуба і тематичних гасел «Слава Україні!» («Вінницькі вісті»). Щоправда, у цій газеті у заголовковій частині також містилося зображення свастики. Із пропагандистських міркувань окупанти ініціювали розміщення тризуба й у «шапці» газети «Нова Україна» [98, С. 427 – 428]...

Проте ще 14 серпня 1941 року німецькі органи влади зазначали, що похідні групи ОУН (Бандери) інтенсивно розширюють свою пропагандистську діяльність на користь «створення незалежної і соборної Української держави» в центрі України, зокрема, в районах Житомира, Бердичева, Вінниці, а також в районах Умані й Могилева-Подільського. В донесеннях з місць підкреслювалось, що тон пропаганди цієї організації ставав усе більше антинімецьким.

25 листопада 1941 року каральна айнзацкоманда Ц/5, що дислокувалася в Києві, дала наказ усім постам поліції безпеки і СД райхскомісаріату «Україна» (Київ, Дніпропетровськ, Миколаїв, Рівне, Житомир, Вінниця) арештовувати і таємно страчувати без суду членів ОУН (Бандери):

«Незаперечно встановлено, що рух Бандери готує повстання в Райхскомісаріаті (Україна), мета якого – створення незалежної України. Всі активісти руху Бандери повинні бути негайно арештовані й після ґрунтового допиту таємно знищені як грабіжники...» [36, с. 181 – 184].

Влітку 1942 р. гітлерівці провели масові арешти та розстріли представників існуючих осередків ОУН. Націоналісти пішли в підпілля. Однак, будучи на нелегальному становищі, бандерівці проявили не менш бурхливу діяльність. Як писав у своїх спогадах окружний керівник, військовий референт обласного Проводу ОУН на терені Вінниччини Є. Алетіяно-Попівський, «не зважаючи на репресії, ще цілу осінь, зиму і весну... була обсажена з ініціативи ОУН активним національно-свідомим українським апаратом» редакція місцевої газети «Вінницькі вісті» («Winnizaer Nachrichten») [1, С. 26].

Першим її редактором був Володимир Миронович Нюфенко, який пізніше загинув у лавах Української Повстанської Армії (УПА) на Волині [95]. Його змінив Михайло Орест (справжні прізвище, ім'я, по-батькові – Зеров Михайло Костянтинович) [60, С. 219]. Певний час редактором цієї ж газети був також Ігор Костецький (Мерзляков Ігор Вячеславович), який восени 1942 року був відправлений гітлерівцями на примусові роботи до Німеччини в якості «остарбайтера» [60, С. 147 – 149].

Виходили друком на Вінниччині й власне націоналістичні видання. Зокрема, в Калинівці, де було обладнано першу в області підпільну друкарню ОУН (друга згодом почала функціонувати у Вінниці, третя – в с. Сорочі колишнього Дашівського району). У ній друкувалися примірники газети «Калинівські вісті» («Відродження»), націоналістична література. Так, завдяки зусиллям редактора «Калинівських вістей» Ляценка (до війни учителя військової підготовки у Львові), а також провідника ОУН у Хмельницькому районі Куприєвича (до війни – директора Хмельницької середньої школи) «...в Калинівці побачили світ передруки «Катехізму ОУН», «Постанова Другого Великого Збору ОУН», українські націоналістичні співанки, брошура «Нація – спецієс» та чергові номери підпільного органу Крайового Проводу ОУН Осеред-

ньо-Східних Українських Земель «За самостійну Україну» [1, С. 21]...

Перейшовши під повний контроль гітлерівців, згадувані часописи стали важливим інформаційно-пропагандистським органом окупаційної влади, особливо газета «Вінницькі вісті» («Winnizaer Nachrichten»), запит на яку помітно зріс у 1943 році.

Тоді для широкої антирадянської пропагандистської кампанії окупаційна влада вирішила провести у Вінниці ексгумацію жертв сталінського терору кінця 1930-х років. Адже ще з осені 1942 р. серед місцевого населення поширювалися чутки про масові страти репресованих громадян та таємне поховання їх у деяких районах міста, зокрема на території фруктового саду в районі Літинського шосе – вул. Підлісної. Це було підтверджено першими розкопками, проведеними 24 травня 1943 р. за наказом окупаційної влади [23].

Активні розкопки розпочалися наприкінці травня – на початку червня 1943 р. Згодом у межах Вінниці було виявлено та розпочалася ексгумація в двох інших місцях поховань жертв НКВС: у місцевому парку культури і відпочинку ім. Горького та на православному цвинтарі [25].

Ставка на ексгумацію масових жертв НКВС як дієвий засіб антирадянської пропаганди зумовлювалася значним успіхом пропагандистської кампанії, пов'язаної з виявленням та дослідженням у квітні 1943 р. жертв катинської трагедії. Разом із посиленням антирадянських настроїв серед населення нацисти хотіли відвернути увагу від власних злочинів. Також було поставлене завдання надати вінницькій трагедії міжнародного резонансу із можливим засудженням злочинних дій комуністичної влади.

Загалом, впродовж 24 червня – 26 серпня 1943 р. у трьох частинах Вінниці було розкопано 91 масове поховання, у яких виявлено 9432 тіла, у тому числі 169 жіночих. Найбільш ймовірним часом їхньої загибелі називалися 1937 – 1938 рр.

[98, С. 412 – 413]. Виявлені тіла загиблих були перепоховані у братських могилах.

Активні пропагандистські заходи нацистів проявилися уже під час першого перепоховання 12 червня 1943 р. Про це свідчить присутність на заході урядовців міністерства пропаганди, представників райхскомісаріату, генерального комісаріату, гебітскомісаріату, штадткомісаріату, української допоміжної адміністрації. Багато з них виступали з промовами, у яких підкреслювалися злочинні дії радянської влади. Представник головного відділу агітації і пропаганди Житомирського генерального округу Шульц у виступі сказав: «Українці! Ви забули, що було два роки тому, коли ви не знали ввечері, що буде ранком з вами, забули, як чорний ворон їздив по вулицях, забираючи назавжди у підвали НКВД ваших рідних. Дехто вже забув, як комуністична ідея про класову боротьбу, ця потворна ідея про боротьбу кожного з кожним, творила тут, на цих землях, страшні оргії» [24].

До Вінниці прибували журналісти з різних регіонів райхскомісаріату «Україна», з Італії, Румунії, Словаччини, Швеції, Болгарії, Франції, Сербії, Данії та інших європейських країн [23]. Газетні публікації доповнювалися численними фотографіями.

Найбільш детально опис ходу ексгумації жертв трагедії, їхніх перепоховань, методів роботи НКВС зі знищення населення, а також тексти різного роду документів, зокрема, протоколів судово-медичної експертизи, свідчень родичів загиблих та очевидців, списки встановлених прізвищ жертв тощо до жовтня 1943 р. подавала саме газета «Вінницькі вісті» [98, С. 415]. На початку червня 1943 р. вона навіть підготувала тематичний спецвипуск [23]. Для обговорення підходу з висвітлення нацистської пропагандистської кампанії в офіційній пресі генерального округу «Житомир» 13 – 15 липня 1943 р. у Вінниці відбулася конференція редакторів місцевих газет [26]...

Офіційні україномовні видання структурно містили від 2-х до 4-х сторінок (у деяких «святкових» спарених випусках зустрічається і 6, і 8 сторінок), кожна з яких мала по 4 – 5 текстових колонок. У середньому газети виходили двічі на тиждень форматом А 3, рідше – А 2. Їхня заголовкова частина містила назву та вихідні відомості (число або номер, місце видання, рік і дата виходу), які з кінця 1941 р. стали дублюватися німецькою мовою.

Із точки зору тематичного спрямування, – це були зведення командування Вермахту, інформаційно-пропагандистські матеріали про поточні питання німецької політики, роботу українського населення в Німеччині, «заплановане» знищення радянської колгоспної системи, сільськогосподарські роботи, насамперед посівні кампанії й збір врожаю, накази, розпорядження та оголошення окупаційних органів влади.

Сторінки підконтрольних окупантам газет, зокрема, рясніли закликами їхати працювати до Райху.

«Оголошення.

Для робіт в Німеччині потрібні чоловіки та жінки всіх професій від 17-ти до 45 років (крім жидів). Крім заробітної платні, всі будуть забезпечені помешканням та харчуванням. Члени сім'ї, які залишаються, одержать достатню підтримку...» [18].

Але оскільки «...страх українців поїхати в чужу країну і розлучитися із своїми рідними та Батьківщиною [був] дуже великий...» [41], ті ж газети, як і десятки їм подібних, друкували спеціально надіслані відомством Геббельса пропагандистські фотознімки, на яких зображувались мальовничі пейзажі Німеччини, її найвідоміші архітектурно-історичні пам'ятки, а також перші «завербовані» – повнощокі, ледь не святково одягнені «українці та українки», що з радістю працюють біля верстатів, весело відпочивають по завершенню робочого дня, а також тематичні сторінки, плакати, фабри-

кували тексти «листів українських робітників з Німеччини» із відповідними коментарями. Так, у номері за 26 березня 1942 р. «Вінницькі вісті» повідували своїм читачам:

«Батьки щасливі, що їх діти можуть працювати в Німеччині і там ставати справжніми людьми, про що старі, залишені дома люди, в своєму дотеперішньому житті навіть у снах не могли мріяти – таке загальне вражіння, що його винесли з оповідань свояків ті, що одержали листи від українських міщанських, робітничих і селянських родин. Вони висловлюють у своїх листах радість і вдячність за те, що вони змогли дожити, щоб працювати у Великій Німеччині і таким способом не тільки заробити собі грошей, але також пізнати інше життя і цікавіший світ...

Так, напр. Павло Сидорів з великим вдовolenням пише своїм батькам у Житомирі про добре зорганізовану подорож до Німеччини, про чисті і вигідні приміщення в німецькому промисловому місті, а також за смачне і часте харчування, яке одержують українські робітники як під час подорожі, так і на місці перебування...

Ганна Левчук працює в Німеччині в одній лабораторії і мусить учитися на спеціальних підготовчих курсах, які відкривають їй шлях до зростання, її лист повний радісних планів на майбутнє, які від кількох днів стали головною темою розмов для цілої сім'ї. Батько Левчук вирішив послати до Німеччини також свою молодшу дочку» [19].

Використовувались й інші пропагандистські засоби.

Для «ознайомлення» з умовами життя і праці українських робітників нацистські чиновники райхскомісаріату організували показові поїздки українських селян та мешканців міст до Німеччини. Про одну із них, що відбулася навесні 1942 р., широко повідувалося у пресі.

«...Ранком вирушила українська делегація разом із представниками міністерства Сходу і Пропаганди з Берлінського двірця швидким поїздом в Західню Німеччину – Вестфалію.

Завданням цієї екскурсії було дати українським селянам образ німецького сільського господарства та спробу господарювання. Ця друга мета подорожі наших селян була справжнім задоволенням їхньої цікавості.

Прекрасна Вестфалія справді була обдарована красою природи. Наші делегати, опинившись у цій країні, звернули увагу на порядок і чистоту, що тут кругом панувала, та на солідну працю німецького громадянина. Багато гарних, чистих асфальтованих доріг, широкі автостради, кругом муровані будинки, чисті ліси, засіяні й добре оброблені поля, це все найперше й наяскравіше кинулось у вічі українському селянинові...

Селяни звернули увагу у першу чергу на будинки, що були муровані й стояли понад 300 років., розпитували докладно про стан господарства., про кількість худоби, про видайність землі та урожаю, оглядали сільсько-господарські машини...

На другий день, проїжджаючи через інші господарства, відвідали одну фабрику переробки льону. Це була одна з більших фабрик, яких Україна ще не знає.

Кругом наших селян приймали дуже сердечно. Сердечність цю можна було відчутти в цілому ряді привітальних прийомів крайляйтерів...

З Вестфалії повернули[ся] наші селяни з приємними враженнями до Берліна аж 1 травня. 2 травня виїхали з Берліна на чергову екскурсію до Терпіцу біля Франкфурту над Одером...

4 травня відвідали берлінський зоологічний город та бачили оперету «Фрау Люна» в «Театрі Народу». Цими речами були селяни захоплені до краю. На другий день дістав кожен з делегатів, як подарунок від міністерства Пропаганди, новий костюм та літнє пальто.

Ввечері 5 травня були в одному з найкращих кіно в Берліні в «Уфа Паляст ам Цоо», де бачили фільм «Вінер Блют»...

На другий день відвідали Потсдам, прекрасний замок «Сансусі» – місце, де перебував у вільні хвилини король Фрідріх Великий. Безпосередньо після цього поїхали оглянути «Рейхспортфельд», місце останньої олімпіади. Колосальні й модерні улаштування цього спортивного майдану зробили на очевидців велике враження...

Дня 7 травня попрощалися з Берліном..., поїхали далі на Україну...» [20].

Особливе місце займали статті антирадянської та антиєврейської пропаганди, яка часто поєднувалась через поширення тези «жидо-більшовизм». Меншою мірою у виданнях була присутня антианглійська та антиамериканська пропаганда. Частина матеріалів тематично стосувалася країн-союзниць Німеччини.

Разом із текстовою інформацією в газетах містився ілюстративний матеріал у формі фотографій та карикатур. Серед фотографій – державні, політичні й військові діячі Німеччини та союзних їй країн, німецькі регіони, українські робітники в Німеччині тощо; карикатури – переважно зображення лідерів країн антигітлерівської коаліції, зокрема Й. Сталіна, В. Черчилля, Ф. Рузвельта та інших, а також карикатури антирадянського, антисемітського й англо-американського характеру [98, С. 423 – 424].

Вимоги семантико-змістовного наповнення газетних видань передбачала інструкція Міністерства окупованих східних територій, видана у березні 1942 р. У документі наголошувалося на необхідності вживати назву «Україна» лише в територіальному значенні, писати про Німеччину як «захисника» України, а про німецькі збройні сили – як про «спасителя» України, разом із прізвиськом А. Гітлера рекомендувалося вживати додаток «фюрер-визволитель» тощо [100].

На території регіону поширювалися також україномовні й німецькомовні газети, видані поза його межами. Серед таких: «Deutsche Ukraine-Zeitung» («Німецько-українська газета»), «Ukraine-Post» («Українська пошта»), «Der Deutsche Landwirt» («Німецький фермер»), «Український хлібороб» та інші. Німецькомовна періодика в основному розповсюджувалася серед фольксдойче [98, С. 430].

Видавались періодичні видання й на теренах «Трансїстрії» – території, тимчасово підвладній королівській Румунії, яка з перших днів Другої світової війни виступила сателітом і стратегічним партнером гітлерівської Німеччини. Підтримавши нацистський кривавий режим, її правителі сподівалися на щедрий шматок при переділі світу, насамперед, на реалізацію свого «історичного права» «посідання Півдня України від Буковини до Одеси» [64, С. 8].

Водночас вони не приховували стурбованості з приводу чуток про намір німців створити Українську державу. Так, «румунський посол в Німеччині 24 липня 1941 року повідомив німецький уряд, що румунський уряд просить, щоб «майбутня Українська держава» не була надто велика, бо Україна з 40-мільйонним населенням чинитиме тиск на Румунію та інші європейські держави. Посол особливо просив, щоб Галичина не була приєднана до України, а стала частиною Німеччини, щоб можна було мати «прямий зв'язок між Німеччиною і Румунією». Заступник секретаря Верман, начальник політичного департаменту міністерства закордонних справ Райху, відповів, що ще занадто рано говорити про освоєння територій «колишнього Радянського Союзу» [64, С. 132].

Насправді агресори були зацікавлені, щоб ніякої України не існувало взагалі, а її землі, в крайньому разі, були поділені між ними. Та «справедливого» поділу не сталося. Румунським сателітам довелось задовольнитись загарбаними Молдавією і південно-західними українськими землями, де за зго-

дою Берліна було створено три окупаційні зони: губерна-торства «Бессарабія», «Буковина» та «Трансністрія». Причому якщо перші двоє увійшли до Румунського королівства, то останнє належало Румунії номінально – у відповідності до угоди, укладеної 30 серпня 1941 року в м. Тігіні (Бендерах) представниками німецького та румунського командування, вона отримала мандат лише на тимчасову адміністрацію та економічну експлуатацію території між Дністром і Південним Бугом.

Незважаючи на «Угоду...», обидва загарбники вважали захоплену україно-молдавську територію своїм володінням. Так, А. Гітлер 16 липня 1941 року, коментуючи на нараді в Головному штабі румунські домагання на українські землі між Дністром і Південним Бугом, підкреслював: «...Але... ми самі... маємо усвідомлювати, що ми з цих областей вже не підемо» [78]. У свою чергу І. Антонеску 26 лютого 1942 року на засіданні уряду заявив: «Не є секретом, що я не схильний до втрати того, що вже здобув. «Трансністрія» му-сить стати румунською областю, ми її зробимо румунською, вигнавши звідти всіх чужинців... Ми маємо створити жит-тевий простір для румунів» [9, с. 183]. В усній розмові з губернатором «Трансністрії» Г. Алексяну, що відбулася 16 грудня 1941 року, він наказував: «Дійте так, наче влада Ру-мунії встановлюється на цій території на два мільйони ро-ків». Отже, в обох випадках мова йшла про колонізацію за-гарбаного регіону.

Порівняно з генералбецірком «Житомир» райхскомісаріа-ту «Україна» друкованих періодичних видань у «Трансніст-рії» виходило помітно менше – всього близько десяти. Шість із них у різний час видавались в Одесі – столиці губерна-торства: дві румунською мовою, чотири російською [104], жодна – українською.

У жовтні 1941 р. почала виходити «Одесская газета», яка позиціонувала себе, як орган Одеського муніципалітету –

примарії [51]. Її періодичність – чотири рази на тиждень. Редактором був С. Думітрашку, а співредактором І. Паламарчук [56]. У 1941 р. започаткувала свій вихід також газета «Одесса», що вирізнялася своєю неприхованою наступально-націоналістичною прорумунською спрямованістю. Спочатку вона була щотижневиком, а починаючи з травня 1942 р., – видавалася щоденно.

Влітку 1942 р. з'явилася німецькомовна газета «Der Deutsche in Transnistrien» («Німець у Трансністрії») – для німецьких окупаційних військ та, перш за все, для населення німецьких колоній в губернаторстві, які мали стати союзниками й опорою Німеччини в Причорномор'ї [52]. З кінця 1942 року румунською мовою видавалася «інформаційна газета» «Grainl» («Молва») [50], редактором якої був Маслянніков. Газета виконувала роль презентатора офіційної ідеології адміністрації губернаторства і передусім самого губернатора проф. Г. Алексяну [31, С. 431].

Виходили й інші часописи, зокрема, перша вечірня ілюстрована газета «Буг» та дитячий журнал «Детский листок» (видавався раз у два тижні). Вони задовольняли потреби не тільки дорослого населення, а також «давали духовні і християнські настанови» дітям й юнацтву [79]...

Керував їхньою ідейно-пропагандистською спрямованістю та діяльністю (як і всіма засобами масової інформації, а також друкарнями) спеціально створений при дирекції культури губернаторства «Трансністрія» відділ преси [49].

З перших днів окупації на шпальтах часописів, насамперед згаданих «Одесской газеты» та «Одессы», друкувалися десятки статей про «цілковите схвалення» місцевим населенням «румунської армії-визволительки від більшовицького ярма» та вітання на її честь, наголошувалося на місіонерській ролі румунів щодо народів, які населяють «Трансністрію». Друкувалися також розпорядження та накази румунського державного керівництва, військових, місцевих властей щодо

адміністративної політики на окупованих територіях, інформаційні добірки новин про події на радянсько-німецькому та радянсько-румунському фронтах тощо.

Однак провідними темами були: «вирішення територіального питання» (румунізація захоплених територій – нав'язування читацькій аудиторії тенденційно спрямованої інформації про давні права Румунії на Північну Бессарабію, Північну Буковину та Задніпрянщину, тези, що «територія «Трансністрії» – це історично румунська територія»), боротьба з більшовицькою ідеологією та пропаганда нацистської [31, С. 427; 432]. Газетні публікації були, власне, віддзеркаленням діяльності влади по «перевихованню» населення захоплених територій.

Першого вересня 1941 року румунський уряд заборонив усі українські організації на українських землях, що опинились під його контролем. Згодом не забарилися інші заходи по їх «румунізації». Як на державному, так і на місцевому рівнях.

Так, наприклад, 22 листопада префект Тульчинського повіту надіслав старостам районів розпорядження, в якому вимагав: «Біля будинків управ сіл необхідно почепити прапор румунський. В жодному закладі не може бути вивішений прапор український без прапора румунського» [42].

Невдовзі про український прапор не йшлося взагалі:

«Старості с. Шендерівки [*Чернівецького району Вінницької області*].

Розпорядженням № 1245 від 14 лютого 1942 року [повітової префектури]... кожна сільська управа повинна мати Румунський 3-х кольоровий прапор, який вивіщується в святкові дні...

Претор Цуркан» [45].

Влітку того ж року дійшла черга до іншої української символіки, а також українських написів на фасадах будівель, дороговказях, громадських місцях.

«...Всі написи і герби українські зняти і на їх місці зробити написані на румунській мові...» [43], – вимагалось в наказі губернаторства № 31284/942 від 20 червня 1942 року.

За розпорядженням властей, зі стін знімалися портрети українських громадських діячів, письменників. Заборонялося користуватись навіть їхніми фотокартками, не кажучи про твори українських майстрів слова. Натомість у людних місцях, навчальних закладах мали красуватись портрети румунських «знаменитостей».

«Відділення жандармерії Могилева.

Службова записка № 464 від 28 червня 1942 р.

Інформовано, що в книжковім магазині м. Жмеринки виставлено вітрину з портретом українського поета Т. Шевченка, а також альбом з портретом цього поета. Дано розпорядження відділенню жандармерії Жмеринки зняти ці фотокартки...» [46].

З метою підвищення ефективності ідеологічної боротьби в 1943 р. в м. Одесі на базі відкритого ще 7 грудня 1941 р. університету було створено «Інститут антикомуністичних досліджень і пропаганди», основою діяльності якого була «боротьба з комунізмом, розкриття брехливості і ненауковості його теорій». Тематика лекцій, з якими виступали [його викладачі], відповідала визначеному завданню: «Критика теорії Леніна про державу», «Політика радянської влади щодо мистецтва», «Маршал І. Антонеску в Велика Румунія» тощо [103]. Будь-яка робота, зазначалося в одній зі статей в «Одеської газеті», спрямована на підрив комунізму, сталінсько-більшовицького ладу, є цінним внеском у загальну справу боротьби за нову Європу. Інститут закликав інтелігенцію «Трансністрії» та всієї Європи взяти участь у його роботі [31, С. 427].

Влада не шкодувала коштів на створення різноманітних дослідницьких груп, проведення конкурсів із вивчення більшовизму та засобів протистояння йому, розробки нових ідео-

логічних концепцій [68]. Так, губернатор «Трансністрії» оголосив серед письменників і журналістів конкурс праць, за які встановлювалися премії. Теми були суто контрпропагандистського спрямування: «Спогади з часів більшовицького режиму», «Історія жахів, скоєних більшовиками – вбивств, голоду, заслань тощо», «Ідеологічна критика марксизму-ленінізму» тощо. За підсумками конкурсу антикомуністичних творів комісія визнала переможцями авторів таких робіт: «24 роки під ярмом більшовизму» (премія – 1 тис. марок (RKKS), «Сонце сходить із Заходу» (500 RKKS), «Комітет порятунку» (200 RKKS) [80]...

Крім Одеси виходило періодичне видання у Голті (тепер – м. Первомайськ Миколаївської області) – з кінця 1941-го до початку 1943 р. україномовна газета «Прибугські вісті» (очевидно співробітниками її редакції в цей час були члени однієї із похідних груп українських націоналістів). Навесні 1942 р. газета розмістила на своїх шпальтах декілька статей, присвячених вшануванню пам'яті Великого Кобзаря, повідала читачам про панахиду по Т. Г. Шевченку в Голті, яка відбулася 11 березня 1942 р. [93]. Однак у січні 1943 р., швидше за все, через пропаганду української проблематики, публікацію репортажів із глибинки, які свідчили про плекання надії населенням на німецьке та румунське сприяння створенню вільної української держави, вона була перейменована і виходила російською мовою вже як «Прибугские известия» – «газета Голтянского уезда» [94].

На Вінниччині, тобто на теренах Північної «Трансністрії», періодичні часописи не видавалися.

Певну увагу обидва окупанти надавали радіопропаганді.

Уже в перші місяці окупації в генералбецірку «Житомир» у колишніх обласних центрах – Житомирі, Вінниці та Мозирі – була відновлена діяльність довоєнних радянських радіовузлів, ліній радіомережі, гучномовців та індивідуальних ра-

діоточок [21]. Зокрема, у Вінниці до середини 1943 року було підключено 4400 радіоточок [26].

Зі створенням групи радіостанцій України нацистська радіопропаганда стала централізованою. Вона особливо посилилася навесні 1943 року під час проведення польових робіт і впровадження нового земельного ладу. Радіопропаганда також мала на меті залучити місцеву молодь на роботи до Німеччини. Із липня 1943 року щонеділі українською та російською мовами транслиювалися передачі для родичів осіб, які перебували на роботах у Райху. У програмі зачитувалися листи та передавалися «привітання» від робітників зі Сходу своїм рідним. Перед мікрофоном виступали і члени делегацій, які відвідали Райх. Подібний підхід також використовувався в роботі місцевого радіомовлення.

Для охоплення пропагандистським впливом якомога більшої кількості місцевого населення у 1943 р. радіотрансляційні вузли почали створюватися в провінційних містах Житомирського генерального округу, зокрема у Гайсинському районі [33]. Проте радіо у своїй дії залишалось досить обмеженим, адже трансляції в основному охоплювали міста та прилеглі села.

Поширюючи радіотрансляційну мережу, окупаційні органи проводили заходи із виявлення та вилучення ефірних радіоприймачів. Адже вони давали змогу прослуховувати комуністичні радіопрограми, серед яких зведення Радінформбюро [98, С. 397].

Що стосується наявності у населення ефірних радіоприймачів, то вони були дуже великою рідкістю. Крім того за зберігання таких приймачів німецькі загарбники безпощадно карали їхніх власників (доходило навіть до розстрілів). Користуватись ними населенню категорично заборонялося.

Певна радіофікація окремих населених пунктів здійснювалася в «Трансністрії», про що свідчать архівні джерела. Ось одне із них:

«1. В м. Шпикові Тульчинського повіту організовується радіовузол, який буде транслювати у певних точках радіопередачі з Румунії радіостанції «Бухарест».

...4. Список абонементів для трансляції перевіряється жандармерією і затверджується претором району.

5. Такса за слухання радіопередач встановлюється з кожного репродуктора по 3 німецьких марки в місяць...

6. Програма щоденних передач: з 7 до 8 год. ранку, з 14 до 15 год. із 18 до 23 год. вечора» [44]...

Отже, обидві сторони збройного протистояння у Другій світовій війні вважали слово ефективною зброєю, дієвим засобом впливу на свідомість підконтрольних їм громадян, населення окупованих територій, формування його ідеологічного світогляду. Важливими інструментами інформаційно-пропагандистської діяльності були друковані засоби масової інформації та радіомовлення.

Незважаючи на широку пропагандистську кампанію, усі намагання нацистської окупаційної влади хоча б частково схилити місцеве населення на свій бік не увінчалися значним успіхом. Адже, підкреслюючи довоєнні злочини радянського керівництва, гітлерівці, як і їхні поплічники, продовжували репресивну антиукраїнську політику.

У цей драматичний, доленосний період, коли весь світ міг опинитися у нацистській неволі, тисячі й тисячі відважних наших співвітчизників, серед них й журналісти-вінничани (як уродженці Вінниччини, так і ті, хто пов'язав із нею особисту долю) вели безкомпромісну боротьбу на ідеологічному фронті, не шкодуючи життя, захищали рідну землю, відстоювали свої політичні та світоглядні переконання на полях кровопролитних битв, у лавах народних месників, патріотичному підпіллі, своїм героїзмом та мужністю наближаючи Перемогу.

Вони варті, щоб згадати їх поіменно.

НА ПОЛЯХ КРИВАВИХ БИТВ ТА ІДЕОЛОГІЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Фронтовики

Трохим Габінський. Родом із Стажгорода Теплицького району. До війни молодим юнаком працював у редакції теплицької райгазети. Тоді ж призваний на дійсну військову службу. Але і в час проходження її, як мовиться, не притуплювалося його перо. Матеріали молодого журналіста з армійського життя зацікавлювали, відзначалися глибиною порушених питань і проблем. Цього не могли не помітити і Трохима направили у військове училище для опанування журналістською спеціальністю.

Ставши військовим кореспондентом, він з перших днів війни перебував на фронті. Писав під обстрілами з автоматом у руці. Писав про страшні ті перші дні, місяці пекельної війни, писав про мужність солдатів та офіцерів, уславлюючи їх і себе подвигом у боях з ворогом.

У вересні 1941-го загинув на передовій. Падаючи на полі бою, не випустив із рук пера та зброї... [30, С. 43].

Микола Петрович Трублаїні (справжнє прізвище – Трублаєвський). Народився 1907 р. у с. Вільшанка Крижопільського району. Навчався в Немирівській гімназії, Проскурівському реальному училищі, але через революційні веремії та родинну бідність не закінчив ні першої, ні другого. Рано почав працювати в хаті-читальні, в клубі. Став активним сількором. За його дописами в селі М'ястківці (тепер: Городківка на Крижопільщині) було викрито злочинні дії місцевого начальства, яке збагачувалося за рахунок селян.

Услід за журналістськими матеріалами на початку 30-х років друкує перші оповідання. Стає дитячим письменником.

Автор повістей «Ляхтак», «Шхуна «Колумб», «Мандрівники», «Орлині гнізда», незавершеного науково-фантастичного роману «Глибинний шлях», багатьох оповідань, нарисів. В кінці 1930-х рр. працював директором харківської філії видавництва «Радянський письменник».

«...З початком війни Трублаїні евакуує сім'ю, а сам добровольцем іде на фронт. Інтендант 3-го рангу, кореспондент газети 18 армії Південного фронту, він воював лише кілька днів – з кінця вересня до початку жовтня сорок першого. 4 жовтня в районі сіл Козолугівка і Жовтнєве Миколу Петровича було смертельно поранено. Він помер на світанку 5 жовтня в санітарному поїзді, що рухався на Ровеньки. Похований біля залізничного вокзалу. Уже після війни відбулося перенесення його праху до братської могили в Ровеньках...» [91].

Іван Пилипович Погибка. До війни був редактором районної газети у Піщанці. Працював також редактором Вінницького обласного радіомовлення. На фронт пішов добровільно. Спочатку був редактором дивізійної газети. Однак хотів брати безпосередню участь у боях. Так став військовим комісаром 5-го батальйону, який у 1943 р. визволяв від нацистських окупантів Донбас. Цей військовий підрозділ одним із перших увірвався в місто Донецьк. Невдовзі у боях за шахтарське селище Цукурине комісар був важко поранений і 14 вересня 1943 р. помер у військовому шпиталі. Поховали його в центрі шахтарського селища. Вдячні жителі назвали його ім'ям одну із вулиць.

Незадовго до смерті він писав у листі до дружини: «Зараз ідемо вперед. Вперед на захід, звільняючи від фашистів рідних людей. Все навколо горить. Такий шлях відступу німецьких окупантів. Що ж! Нехай знають, що ми вміємо не тільки будувати, воювати, а й вимагати розплати. А вона настала для них» [30, С. 179]. Це був останній лист Івана Погибка.

Народився він на Чернігівщині, у бідній селянській сім'ї, навчався журналістської професії у Харкові, працював на Поділлі, а загинув у шахтарському Донецькому краї. І скрізь виконував свої обов'язки, як і належить журналістові.

Яків Дем'янович Качура. Народився у с. Юрківці Тульчинського району. Письменник, журналіст. Автор літературних творів «Дві сили» (1925), «Без хліба» (1927), «Хтодьова родина» (1929), «Чад» (1929), «Ольга». Член Всеукраїнської спілки пролетарських письменників.

«Працював після закінчення у 1925 році Київського інституту народної освіти вчителем, а пізніше – журналістом у київських часописах...

Коли ж у 1941-у довелося взяти зброю у руки, –
То з перших днів командування знало,
Що справ нема складних і небезпечних,
Яких би уникав солдат Качура
І виконать яких не був би здатен...

Так писав Максим Тадейович Рильський у вірші «Записна книжка», присвяченому подвигу нашого земляка...

Як згадував бойовий побратим Качури Іван Ле, який теж був кореспондентом радіомовлення при Політуправлінні Південно-Західного фронту, Яків Дем'янович сам нарядився на той подвиг: попросив командування, щоб його послали на передову, туди, де точилися найзапекліші бої, для репортажних записів. «Це було останнє відрядження фронтовика-письменника. З нього Яків Качура не повернувся». Потрапивши у фашистський полон поблизу Харкова, він загинув у концтаборі у жовтні 1943 року» [8].

Володимир Якович Кудрін. Народився 1908 року в Івановській області (Росія). Працював в Івановській обласній газеті «Рабочий край». У 1941 році закінчив філологічний факультет Івановського педагогічного інституту. З початком війни копав окопи під Тихвіном, потім – на фронті був літпрацівником газет «Советский боец», «Сталинское знамя»,

«В бой за Родину». Отримав звання лейтенанта. Загинув у бою під час визволення Вінницької області – 22 березня 1944 року в с. Мигалівці Барського району. Похований у братській могилі с. Ялтушкова цього ж району [61, С. 176 – 177].

Олександр Леонтійович Андрієвський. Родом із Пикова Калинівського району. По закінченню навчання в Комуністичному університеті на факультеті журналістики працював редактором Старокостянтинівської газети «Комуна», де разом з ним тоді трудився Ф. Ю. Маківчук – майбутній редактор «Перця». Потім О. А. Андрієвського призначили редактором бершадської районної газети «Соціалістичний шлях». До війни він редагував також сумську міську газету, кагарлицьку районну.

Свої корективи в мирне життя внесла Друга світова. Довелося змінити перо журналіста на зброю військового. Після закінчення піхотного училища його направили на Волховський фронт. Тут отримав важке поранення, тривалий час лікувався.

Після війни редагував районні газети у Хмельницькій, Чернівецькій, Волинській областях. У 1955 році знову очолив бершадську районку. Відзнака за пройдений шлях – ордени Слави III ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, п'ятнадцять медалей.

Феофан Якович Бабій. До війни працював літпрацівником, редактором шаргородської райгазети «Прапор комуни». Коли у життя увірвалася війна – з перших днів на фронті, де зазнав трьох важких поранень. Демобілізувався у листопаді 1945-го і до березня 1946 р. працював інструктором Шаргородського райкому партії, звідти перейшов на посаду власного кореспондента «Вінницької правди».

Юрій Петрович Бондаренко. У 1941 році закінчив середню школу і добровільно пішов на фронт. В 1942 році розвідником брав участь у боях 26 гвардійської дивізії 20 армії у так званих серпневому та листопадовому наступах на Захід-

ному та Центральному фронтах. Був контужений, двічі поранений. За участь у боях нагороджений орденом Червоної Зірки, трьома бойовими медалями.

У 1961 році працював заступником редактора погребіщенської райгазети. В 1962 р., коли газету ліквідували, поступив на роботу в крижопільську міжрайонну газету «Сільські новини». З лютого 1963 р. трудився на посаді власкора «Вінницької правди» [30, С. 7; 11; 24].

Як згадував Михайло Каменюк, «Юрій Петрович Бондаренко був еталоном працездатності... Завжди при хвацькій дешевій цигарці в зубах, за власною портативною машинкою він до 11-ої ранку відписував найтяжчі відрядження. Секретарі райкомів, голови колгоспів, усі супроводжуючі і у виснажливих жнив'яних та інших рейдах клерки чудувалися: що то за чоловік? Жодного разу записника не витягне, помітки не зробить, а все відтворює у своїх публікаціях досконально: і факти, і цифри, і прізвища. Істинно так було...

В колишнього фронтового розвідника і танкіста Юрія Бондаренка було й своє сокровенне – він писав художню прозу. І чудову...» [67]. Зокрема, підготував до друку повість «Останній танк».

Іван Васильович Гуменюк. Народився у с. Кривохижинцях Мурованокуриловецького району. Він, колишній секретар мурованокуриловецької газети, а згодом секретар райкому комсомолу, прибув у 15 стрілецький полк 2-ї ударної армії ще необстріляним бійцем. І проходити школу військового мистецтва доводилось у запеклих боях під час прориву блокованого фашистами Ленінграда. Про хоробрість молодого подолянина повідують 3 ратних ордени і 20 медалей.

«...Місто задихалося у фашистському кільці, але не здавалось. Ситуацію значно полегшували активні дії військових частин Волховського фронту, в складі яких і воював молодший лейтенант Іван Гуменюк.

Війна – то найважча робота. І винести її міг тільки той, хто мав гарт фізичний і моральний. Сільському хлопцеві з села Кривохижинців до труднощів не зникати. І в боях, де важче, де фашисти готували для радянських підрозділів саме пекло, виручали мудрість, сміливість, вміння діяти в екстремальних ситуаціях. Навіть в безвиході знаходив вихід, рятуючи своїх бійців, а ворогові наносив раптові удари. Так було в нерівному бою, коли полк оточили гітлерівці. Іван Гуменюк повів зраних і виснажених бійців в атаку на лівому фланзі і завдав удару ворогові з тилу, виручивши весь полк.

Тож полковий комісар Шавронський називав Івана Гуменюка невловимим снайпером удачі, лезом ножа для фашистів. А командир майор Барабаш посилав молодого офіцера туди, де і танк не пройде, бо добре знав, що не підведе. Як секретар партбюро підрозділу молодший лейтенант, а згодом капітан Іван Гуменюк ходив на завдання з молодими солдатами, вчив їх обережності і терпіння у розвідці.

А ось сам не вберігся. Уже коли кільце блокади було прорване, фашистів відкинуто від Ладозького озера на південь, бої ставали ще запеклішими... В одному з них 20 лютого 1943-го під Синявіним був важко поранений осколком снаряда. Думав, і світу не бачитиме, але друге око вдалося зберегти.

Після госпіталю працював на радіостанції ім. Шевченка, згодом закінчив центральні газетні курси в Москві, здобув вищу освіту, працював з відомим гумористом Федором Макивчуком в «Молоді України». А коли постало питання, хто очолить найважчий корпункт газети в західних областях України, запропонували Івана Гуменюка.

Вже, було, й погодився. Але ж батько хворий лежав у рідних Кривохижинцях. Завітав на день-два в село. Серце щеміло в солдата: як полишити старенького? А тут секретар райкому партії нагодився – ідею подав: нам, Іване, потрібен редактор районки, підеш?..

Так Іван Гуменюк, колишній комсомольський секретар і бойовий офіцер став редактором мурованокуриловецької газети. А буквально через кілька років йому запропонували більш солідне видання – моголів-подільську «Наддністрянську правду», яку редагував упродовж 30-и років» [32].

Його гордість – не лише виховані ним майстри пера, але й син Борис – ректор дипломатичної академії...

18 вересня 2012 р. обласна організація Національної спілки журналістів України, учні Івана Васильовича за фінансової підтримки докторанта Інституту журналістики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка Ігоря Паримського встановила на будинку в Моголіві-Подільському, де він мешкав, меморіальну дошку.

Олексій Степанович Сеник. Народився 1909 р. в с. Жеребилівці Моголів-Подільського району в сім'ї селянина-бідняка. Працював у місцевому колгоспі. Спершу трактористом, а потім – бригадиром-механіком МТС.

Із першого до останнього дня війни зі зброєю в руках захищав рідну Вітчизну. За ратні подвиги нагороджений орденами Вітчизняної війни II ст., Червоної Зірки, медалями.

Після перемоги повернувся у колишній Яришівський район, де тривалий час працював редактором районної газети «Червона зірка».

У 1954 р. обраний головою колгоспу с. Жеребилівки. На цій посаді трудився теж тривалий час.

Помер у 1967 р. [71].

Євгеній Костянтинівч Горбов. Уродженець Теплика Вінницької області (09.03.1906). У рік свого народження залишився без батька. В пошуках кращої долі мати разом із ним переїхала у м. Єлець (Росія), де навчався у місцевій гімназії. В 1929 р. став круглим сиротою. Жив упроголодь. Працював на різних роботах, з квітня 1926 року – в єлецькій повітовій газеті «Набат», у редакціях часописів «Вперед» (Во-

ронез), «За образцовую магістраль» (Московсько-Донецька залізниця), «Сигнал» (Єлець).

Учасник Другої світової війни.

Після війни працював у редакції газети «Орловская правда», загалом присвятивши журналістиці 35 років життя [5, С. 11; 13].

Російський письменник. Автор повістей «Чорний князь», «Куряча сліпота», «Феня», роману «Будинок під тополями», численних оповідань [61, С. 74].

Немилосердною виявилася доля до уродженця Кіровоградщини **Миколи Кузьмича Гненного** «...коли завирувала пожежа Великої Вітчизняної війни. Незадовго після призову рядовий Микола Гненний потрапив під бомбардування і, зрештою, з понівеченим ворожим осколком хребтом став інвалідом на все життя.

У 1945 році родина Гненних прибула до Вінниці. Дружина пішла працювати за фахом в органи кінофікації, а Микола Кузьмич був затверджений головним редактором обласного комітету радіофікації та радіомовлення, який через три роки очолив... Згодом затверджений кореспондентом Всесоюзного радіо по [Вінницькій] області за сумісництвом.

[Невдовзі] Гненному... було запропоновано очолити велику й відповідальну громадську роботу – новостворену обласну організацію журналістів» [30, С. 51].

Очоловав також управління культури облвиконкому, був першим заступником голови обласної організації Товариства охорони пам'яток історії та культури.

Заслужений працівник культури України.

Такою ж немилосердною виявилася доля й до **Олександра Наумовича Кравчука** – уродженця с. Мончин Погребищенського району. У дев'ятнадцять років у боях за визволення Польщі від нацистських загарбників він був контужений та отримав важке поранення. Лікарі військового госпіталю робили все, аби повернути юнакові здатність ходити, але ви-

явилися безсилями. Прикутий до інвалідного візка, Олександр Наумович навчався у Львівському держуніверситеті, по закінченні якого працював завідувачем відділу листів редакції обласної газети «Вінницька правда».

Відважним, сміливим офіцером був **Микола Филимонович Гавриш**. Народився «на Чернігівщині, але журналістська доля закинула його на Поділля. І цей край став для нього рідним, як колись Чернігівщина для славного нашого земляка Михайла Коцюбинського.

Зростав Микола Гавриш у великій бідній сім'ї... По закінченні навчання і роботи в колгоспі служив в армії» [106].

У 1940 році його «направили служити на Балтійський флот, де він потрапив у гарнізон, що дислокувався на півострові Ханко (шведська назва Гангеудд, який цар Петро I після розгрому шведської ескадри назвав Гангут). У 1940 році він був орендований Радянським Союзом під військово-морську базу...

164 дні і ночі – з 22 червня по 2 грудня 1941 р. – точилися важкі бої на півострові Ханко з переважаючими силами ворога. Гангутівці наводили панічний страх на фашистів, знищили понад 4 тисячі гітлерівців, збили 50 літаків, потопили кілька кораблів та чимало інших плавзасобів... Микола Гавриш за ці бої був нагороджений орденом Червоної Зірки, а згодом – Великої Вітчизняної війни I ступеня... Гангутівці були основним ядром і під час прориву блокади Ленінграда.

Але не так легко давалися перемоги. Смертю хоробрих загинули на Ханко вінничани Олексій Балатюк, Григорій Лисий, Влас Олефір, Сава Мельничук та багато інших українців. Наприкінці 1941 року фашистам вдалося потопити корабель, на борту якого було понад 600 військових, серед них і М. Гавриш. Усі опинилися у крижаній воді, їх змогли підібрати і вивезти на сушу. Саме тоді М. Гавриш придбав свою біду – застудив нирки. Вони нагадали про себе 1979 ро-

ку. Точніше, це війна нагадала про себе, і він помер у квітні того ж року.

Микола Филімонович встиг попрацювати понад сорок років журналістом. З 1944 року – в одній із військових газет Балтійського флоту. Потім – у районних газетах Немирова і Могилева-Подільського, кореспондентом «Вінницької правди». Звідти запросили на роботу у «Радянську Україну» на посаду власного кореспондента по Вінницькій області. Це був талановитий журналіст, об'єктивна, принципова людина» [105].

«Про свою журналістську долю він міг би сказати словами великого Тараса Шевченка:

«Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли: у нас нема
Зерна неправди за собою...»

Справді, Микола Филімонович гідно пройшов свій земний шлях громадянина України, Воїна Великої Вітчизняної війни, талановитого журналіста» [106].

Довгими і тернистими були фронтові дороги **Юлія Лазаровича Анненкова** (справжнє прізвище: Солітерман). Народився 1919 р. в єврейській сім'ї у Вінниці, до якої зберіг ніжну любов до кінця днів своїх: «Мені доводилося побувати в багатьох країнах, бачити багато морів, гір, рік, але дорожче Обі, Волги, Рейну, Сени, Тахо для мене ріка Південний Буг! На його берегах стоїть моє рідне місто Вінниця».

По закінченні середньої школи в м. Вінниці поступив на літературний факультет Московського інституту філософії, літератури та історії ім. М. Г. Чернишевського. В 41-му складав останній екзамен за 4-й курс, витягнув екзаменаційний квиток, чітко відповів на перше запитання. А ось на друге відповідати вже не довелося – хтось увійшов у аудиторію, щось шепнув на вухо екзаменатору, і той схвильовано повідомив, що почалася війна.

Чорноморець і північноморець Ю. Анненков пройшов усі чотири роки війни як матрос і стройовий офіцер. Воював у Північній Фінляндії і на Південному Кавказі, у складі морської військової частини захищав Москву і Ростов, брав участь у звільненні Новоросійська, в прориві «Голубої лінії» – довготермінової німецької лінії оборони на Тамані, воював у Заполяр'ї. Закінчив війну в Німеччині. В госпіталі Заполяр'я, одужуючи після чергового поранення, в кінці 1944-го зробив перші проби пера.

Юлій Анненков всю війну був на фронтах, і тому фронтовий досвід, незабутні враження боїв, корабельна служба, становлення особистості на війні стали провідними темами його повоєнних творів. Морські люди – моряки та офіцери – їх головні герої і персонажі.

Серед вершинних творів цієї тематики – роман «Прапор міноносця». Автор передмови до нього відомий російський письменник Сергій Володимирович Михалков розповів цікаву історію про незвичайну долю однієї із цих книг.

Якось на одному із крейсерів Північного флоту йому, шановному гостю моряків, подарували із корабельної бібліотеки один із примірників згаданого роману, зачитаного, як кажуть, до дир. На деяких сторінках важко було розібрати написане. Зате можна було чітко прочитати написи на звороті ретельно підклеєних аркушів. С. Михалков зауважує: «Я, звичайно, не закликаю писати відгуки на книжку на ній самій, але розумію їхніх авторів. «Бути такими, як люди, описані тут, – розмашисто вивів на обкладинці один матрос, – мета мого життя». Інший додав: «Прочитавши цей роман, я зрозумів, що героїзм не потребує гучних слів. Здається мені, автор – сам один із героїв книги». А командир з'єднання контрадмірал, після безлічі підписів, підсумував внизу лаконічно: «Дуже гарна книга».

Цілком закономірно, що Ю. Анненков, котрий глибоко знав війну, обирався заступником голови комісії Спілки письменників СРСР з воєнної літератури.

Юлій Лазарович був близько знайомий з чилійським поетом-патріотом Паблом Нерудою, чий образ увічнив у романах «Шахтарський сенатор» і «Дерево життя».

Звичний з дитинства до праці, не випускав із рук пера і тоді, коли сильно підупало здоров'я і ослаб зір. Писав і друкував у провідних російських газетах та журналах оповідання та нариси, публіцистику до кінця днів своїх [5, С. 70; 71; 76].

Учасник Другої світової війни, відважний морський піхотинець, талановитий журналіст і художник, активіст ветеранського руху – усе це поєдналося в особистості **Леоніда Денисовича Пипи**.

Народився 1927 року в с. Плисків Погребищенського району в сім'ї учителів. Наприкінці 1944-го призваний на службу у Військово-Морський Флот. Воював у складі 13-ї бригади морської піхоти Тихоокеанського флоту проти імперіалістичної Японії, брав участь у звільненні Кореї. В одному із боїв отримав важке поранення. Удостоєний низки бойових медалей та орденів.

Загалом відслужив на флоті сім років.

По закінченні військової служби поступив на географічний факультет Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка, здобув фах інженера-картографа.

Понад 40 років присвятив роботі в редакції видавництва «Радянська школа», а після виходу на пенсію – багато літ працював у редакції меморіального видання «Місто-герой Київ: Книга Пам'яті України». Саме з його подачі у ньому з'явилася інформація про багатьох фронтовиків, партизанів, підпільників. У провідних столичних газетах опублікував чимало статей, в яких прославив подвиг земляків у Другій світовій війні. У співавторстві з письменником Анатолієм Реч-

медіним видав книгу «Хай славиться ім'я твоє» – про героїчну підпільницю й партизанку, землячку Марину Федорівну Вашенко.

Георгій Арсенович Книш народився на Кіровоградщині. Учасник Другої світової війни. Брав участь у боях за Вінницю. Після війни разом із родиною переїхав із Кіровоградщини до Гайсина, де проживав певний час. Протягом 1946 – 1950 рр. навчався у Львівському університеті. Працював у пресі, на телебаченні. Автор художніх творів «Вірність», «Джерело», «Поєднались ріки», «Роса», «Магічний кристал» та інших. У романі «Приціл» відобразив пережите під час боїв на подільській землі [60, С. 134].

Василь Феодосійович Деркач. Закінчив Сальницьку середню школу (1936), Ленінградське танкове училище (1943). Учасник Другої світової війни, на фронті – з 1943 року. Командир взводу, роти 135 танкової бригади. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, бойовими медалями. Після війни був редактором уланівської райгазети «Шляхом Сталіна» і калинівської «Прапор перемоги».

Брав участь у боях з фашистськими загарбниками, був двічі пораненим немирівчанин **Василь Сидорович Дець.** Після війни закінчив Немирівське педучилище і Вінницький педінститут. З 1956 року по грудень 1988 працював редактором немирівської райгазети. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною» [30, С. 66; 92].

Його попередником на цій відповідальній посаді був уродженець с. Чуків Немирівського району **Микола Антонович Лазаренко**, який мав педагогічну освіту, теж фронтовик. Учасник війни з червня 1941-го до переможних травневих салютів 1945-го. Служив у Північному флоті, 29-у саперному батальйоні 52-ї стрілецької дивізії. Командував взводом. Лейтенант. Інвалід війни. Працював також директором школи. Нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня,

«За мужність» III ступеня, медалями «За бойові заслуги», «За оборону Радянського Заполяр'я» [88, С. 550].

Петро Микитович Довгалюк. Народився 1904 року в с. Гушинці Калинівського району. В 1934 році закінчив Харківський інститут народної освіти. Перебував на педагогічній та журналістській роботі. Учасник Другої світової війни. В 1949 – 1965 рр. працював в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, де зосередився на дослідженні літературного процесу на західноукраїнських землях. Один із авторів «Історії української літератури» (в 2-х томах), взяв участь у виданні найголовнішого зібрання творів Ярослава Галана у 4-х томах [61, С. 103].

Володимир Миколайович Західний (справжнє прізвище: Гладкий). Уродженець с. Троянівка Гусятинського району Тернопільської області. Навчався в Тернополі в українській гімназії. З 16-и років включився в революційний рух, вступив до Комуністичної партії Західної України. В середині 1920-х, щоб уникнути арешту, нелегально перейшов польсько-радянський кордон.

Оселився у Вінниці. Працював у редакції газети «Червоний край», а потім – «Більшовицької правди». З блокнотом журналіста об'їздив усю Вінниччину, на власні очі побачив моторошні картини соціалістичної перебудови села – вигнання до Сибіру кращих господарників, примусову колективізацію, штучний голодомор 1932 – 33 рр. Тоді й похитнулася в нього віра в «усеперемагаюче вчення Леніна – Сталіна».

Восени 1934 р. його відрядили до Польщі як розвідника. Стався провал. Суд, що відбувся у Львові, виніс йому смертний вирок, в останню мить перед стратою замінений довічним ув'язненням. Коли фашистська Німеччина напала на Польщу, тюремники погнали з Келеччини на Волинь 900 в'язнів, закутих у 7-кілограмові кайдани. До Ковеля дійшли лише 250, решту перестріляли по дорозі конвоїри. Про цю жахливу одісею, про увесь трагізм життя за ґратами і неско-

ренність людського духу він розповів у статті «Тюрма «Святий хрест», опублікованій у республіканській газеті «Комуніст» (3 жовтня 1939 р.).

Учасник Другої світової війни.

У повоєнні роки працював у редакції газети «Радянська Україна», видавництві «Радянська школа», згодом став директором Київського експериментального художнього комбінату. В другій половині 1950-х років був у довготривалому відрядженні у ФРН [61, С. 125].

Юхим Петрович Зоря. Народився 1902 року в с. Котюжинцях Калинівського району. В 1924 році закінчив Київський залізничний технікум. Працював слюсарем, помічником машиніста на залізниці. В 1931 – 1935 рр. – завіт театру ім. І. Франка, 1938 – 1941 рр. – відповідальний секретар журналу «Архітектура Радянської України». В 1943 – 1945 рр. служив в артилерійському полку [61, С. 130].

Андрій Іванович Катеринич. Як тільки йому, уродженцю Слободи-Яришівської Могилів-Подільського району, виповнилося 18, зразу ж узяв зброю до рук. З липня 1942 по березень 1943 року воював рядовим 899 стрілецького полку 248 стрілецької дивізії Південного фронту, захищаючи Сталінград. Під час останніх боїв за місто був важко поранений.

З війни повернувся з орденом Слави III ст. та медалями.

Журналістську діяльність розпочав у 1954 році, очоливши колектив яришівської районної газети «Червона зірка». У 1958 році був призначений редактором тростянецької районної газети «Прапор ленінізму», у 1962 – редактором міжрайонної газети «Вогні комунізму» в Бершаді. З 1965 по 1985 рік працював редактором шаргородської районної газети «Комунар».

Володимир Кирилович Карпеко. Уродженець Козятина (18.02.1922). В 1939 р. вступив до Ленінградського інституту залізничного транспорту. Учасник радянсько-фінляндської та Другої світової війн. Воював під Ленінградом,

штурмував Кенігсберг і Берлін [5, С. 118]. Після війни працював тренером, викладачем фізвиховання, потім у газеті «Крымский комсомолец». У 1957 р. закінчив Московський літературний інститут ім. М. Горького, після якого – на редакційній роботі [61, С. 143].

Володимир Денисович Слепцов спершу був громадським кореспондентом піщанської районної газети «За суцільну колективізацію», потім – фронтовим кореспондентом, бойові дороги якого пролягли степами України, полями Росії, згарищами Білорусі. Аж до Берліна. За ратні подвиги нагороджений орденами Червоного Прапора, Великої Вітчизняної війни II ступеня, Богдана Хмельницького III ступеня, п'ятнадцятьма медалями. У післявоєнний час працював у редакції тульчинської райгазети [30, С. 207].

Брав участь у Другій світовій війні, з якої повернувся інвалідом, уродженець с. Привороття (тепер: с. Подільське) Кам'янець-Подільського району Хмельницької області **Микола Васильович Білкун**. У 1950 році закінчив фельдшерську школу у Вінниці, працював дільничним фельдшером на Поділлі. В 1957 році закінчив Вінницький медичний інститут. З 1958 року почав працювати в журналі «Перець», був відповідальним редактором цього журналу. Згодом у видавництві «Радянський письменник» обіймав посаду заступника головного редактора.

Ще проживаючи на Вінниччині, видрукував збірку гуморесок «Старший друг», книгу нарисів «Золоті руки», повість «Валерій Коваленко». Автор численних інших творів: збірок сатири й гумору «Незакінчена молитва», «Прийшла коза до воза», «Останній могоканець», «Механічна пастка», «Сузір'я блакитного Верблюда», «Оверко з хутора», «Що маю, те й везу», «Бабин борщ», повістей «Однієї весни», «Женька Жменька Едісон», «Корабель з райдужними вітрилами» та ін. [60, С. 24 – 25].

Дмитро Григорович Дереч народився 1914 року в селищі Решетилівці Полтавської області. Після семирічки вступив до школи ФЗН. Працював слюсарем у Таганрозі, потім у місцевій МТС. У 1940 році закінчив Харківський інститут механізації сільського господарства. З осені 1940 по літо 1946 року в армії.

«...Його, інженера-механіка сільського господарства, війна застала солдатом навчальної роти 11-го Харківського залізничного полку, який прокладав тоді широку залізничну колію сполученням Вапнярка – Ямпіль. Далі ця колія мала піти через Молдавію в напрямку румунського міста Ясси.

Але в неділю, 22 червня 1941 року, ці наміри Генштабу були перекреслені у зв'язку з нападом на країну Рад фашистської Німеччини.

У ту трагічну ніч Дмитро ніс караульну службу в штабі полку і про війну дізнався перед досвідком у зв'язку з дивним гулом літаків та з телефонної розмови чергового офіцера...

Вже 25-го червня 1941 року навчальна рота у складі інженерів прибула в розпорядження Харківського запасного полку. А ще через тиждень переважна більшість її особового складу погодилася пройти військову підготовку в Полтавському автотранспортному училищі. Але у другій половині липня їх, вже не питаючи згоди, направляють на короткотермінові курси в Ленінградську військово-транспортну академію. Коли ж фашисти оточили місто над Невною, цей навчальний заклад було евакуйовано в Кострому. Там харківська інженерна «сотня» і здобула необхідні командно-технічні знання. А тоді юнаків відправили на фронт. Це сталося в ході славетного розгрому Червоною армією німецько-фашистських військ під Москвою.

З тих вікопомних грудневих днів 1941 року й почався його фронтний шлях. Спочатку в складі 43-ї, а згодом 31-ї армій. Малоярославець, Мединь, Юхнов, а з літа 42-го – Зуб-

цов, Ржев, Смоленськ, Орша, Мінськ, Західна Білорусія, Польща, Східна Пруссія, а після – взяття Кенісберга і Праги. Припинилися бойові дії 31-ї армії в Судетських горах після капітуляції фашистської Німеччини...

Після демобілізації з армії Дмитро Григорович був направлений у львівське видавництво. Працював редактором, старшим редактором масово-політичної та сільськогосподарської літератури, а щоб розширити свої знання, закінчує філологічне відділення Львівського університету. Був також кореспондентом Уккрандіо, спочатку у Львівській області, а з осені 1959 року – по Вінницькій» [4]. На цій посаді працював до виходу на пенсію.

Автор повістей «Крізь тенета», «Про хлопця звичайного», «Зелений хміль», «Світанкові роси», збірок оповідань «Ясні шляхи», «Трави пахнуть медом», «Дві зустрічі» та ін.

Сергій Петрович Алексєєв. Народився 1922 року в с. Плискові Погребищенського району.

Першу половину життя був військовим льотчиком, другу – письменником, журналістом...

Батьки родом з Росії, опинилися в Україні під час Першої світової війни. З 1932 р. Сергій жив у родичів у Воронежі, через рік – у Москві. Навчаючись у школі, щоліта приїздив до Плискова. Під час війни закінчив Оренбурзьке військове льотне училище.

Після війни працював у видавництві «Детская литература», з 1967 року – головний редактор журналу «Детская литература».

Автор численних творів для дітей.

Твори С. П. Алексєєва відзначені Державною премією РРФСР ім. Н. К. Крупської (1970), премією Ленінського комсомолу (1979), Державною премією СРСР (1984). У 1978 році Міжнародна рада з дитячої та юнацької літератури присудила йому почесний диплом Г. К. Андерсена [60, С. 7].

Одним із кращих військових журналістів заслужено вважається **Леонід Остапович Речмедін**, який народився 1912 року в с. Андрушівка Погребищенського району.

Ще в шкільні роки заявив себе активним сількором, дописувачем місцевої районної газети.

По закінченні школи подався до Уманського будівельного технікуму, але невдовзі залишив навчальний заклад, збагнувши, що його покликання – журналістика: більше до вроди доля літпрацівника, ніж кербуда.

Згодом працював у редакціях вінницьких «Молодого більшовика» та «Більшовицької правди». Причому не сам, а разом із молодшим братом Валентином, майбутнім яскравим публіцистом, талановитим романістом і повістярем, автором 22-х значних книг художньої прози. Потім була служба в армії, кропітка праця на посаді відповідального секретаря львівської обласної газети «Вільна Україна».

Коли заgrimіла війна, добровольцем пішов на фронт. Призначений редактором дивізійної газети «Сталінська гвардія», яку видавав політвідділ колишньої 94-ї гвардійської Звенигородсько-Берлінської Червонопрапорної ордена Суворова II ступеня стрілецької дивізії, що особливо відзначилася під час Сталінградської битви. Тоді нерідко сам редактор «дивізійки» та її кореспонденти змушені були кидати пера, братись за автомати, відбиваючи часто до п'яти ворожих атак на день.

Ветерани дивізії дали таку оцінку редактору бойового часопису: «В роботі акуратний, багато уваги приділяв висвітленню в газеті подвигів рядових бійців і офіцерів, їхньої мужності та героїзму». Редагована ним газета активно допомагала червоноармійцям опановувати військову майстерність, дбала про надання масовості снайперського руху, який особливо набув поширення під час історичної битви на Волзі [7].

Відзначався Леонід Остапович й особистою хоробрістю. За цю якість, а також за високу журналістську майстерність, наказом командування був зарахований до складу групи провідних радянських письменників та журналістів (до неї, до речі, входив й видатний український поет Андрій Малишко) «для газетної роботи на вирішальному берлінському напрямку...».

По війні Л. О. Речмедін – заступник головного редактора газети «Радянська Україна». Потім працював в апараті ЦК Компартії України на посаді помічника перших секретарів ЦК Леоніда Мельникова та Олексія Кириченка. Після обрання О. І. Кириченка секретарем ЦК КПРС переїхав до Москви, де теж виконував обов'язки помічника. Впродовж багатьох років працював також інструктором, завідувачем відділу сектору пропаганди ЦК КПРС. Часто публікувався в центральних газетах «Правда» та «Известия», журналі «Журналіст».

Нерідко його особиста позиція не співпадала з генеральною лінією ЦК. Так, переймаючись справедливістю, він рішуче став на захист відомого подільського журналіста, майбутнього лауреата Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка Степана Павловича Колесника, якого Політбюро ЦК КП України під головуванням Петра Шелеста за публікацію кореспонденції «Верблюди і капуста» не тільки виключило з партії, але й заборонило йому взагалі працювати в пресі (із відповідним записом у трудовій книжці), активно сприяв його працевлаштуванню... [6].

Помер 2015 р. в Москві.

Павло Олександрович Рогозінський. Народився в с. Кукавка Могилів-Подільського району. У 1920-х рр. проживав у рідному селі. Згодом із батьками (батько був директором місцевої сільськогосподарської школи, вчителював в Озаринцях, інших населених пунктах району) переїхав до Москви, де здобув журналістську професію. У 1930-х рр. працював у Казахстані в республіканській газеті «Советская

степь». Потім його, як здібного творчого працівника, висунили на посаду кореспондента ТАРС.

У роки Другої світової війни П. О. Рогозінський – військовий кореспондент. Був учасником багатьох бойових операцій, оперативно висвітлював актуальні фронтові новини.

Після війни мешкав у Москві. Публікувався у низці періодичних видань. Автор документальної збірки «Олександр Чапаєв та інші», повісті «На барханах» [70].

У цьому ж районі в с. Слобода-Шлишковецька народився **Дем'ян Семенович Григоращ**.

Учасник Другої світової війни.

Закінчив філологічний факультет Чернівецького університету, вчився в аспірантурі, працював лаборантом і викладачем. Потім перейшов на журналістську роботу. В газеті «Радянська Буковина» завідував відділом культури. Член редколегії альбому «Радянська Буковина». Писав критичні і літературознавчі статті, захистив кандидатську дисертацію. Останні три десятиріччя працював у Львівському університеті доцентом, деканом факультету журналістики. Автор вузівського посібника «Теорія і практика редагування газети», довідника «Журналістика у термінах і виразах», інших наукових праць [60, С. 74 – 75].

Микола Якович Зарудний народився 1921 року на Київщині. У Вінниці закінчив 10 класів і за путівкою обкому комсомолу вступив до Українського інституту журналістики у Харкові. Працював у редакції газети «Ворошиловградська правда». Після визволення Вінниччини трудився в обласній газеті. Влітку 1944-го добровільно пішов до війська, а через рік повернувся в редакцію «Вінницької правди», де працював до 1960-го року. В 1961 – 1963 рр. – головний редактор, заступник директора кіностудії ім. О. Довженка. Згодом став відомим письменником. Лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка [30, С. 83].

Окремо слід сказати про **Юхима Давидовича Копита**.

Трудову діяльність розпочав у 1927 році. З 1932 по 1940 рік працював фотокореспондентом вінницьких обласних газет. З 1940 – фотокореспондентом ТАРСу в діючій армії на Південно-Західному, Центральному, Сталінградському, 1-у Українському, 1-у та 2-у Білоруських фронтах. Закінчив війну в Берліні. Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни, медалями «За відвагу», «За бойові заслуги» та іншими. З 1976 по 1991 рік працював фотокореспондентом «Вінницької правди». Про те, що він завжди був на вістрі подій, свідчать зроблені ним унікальні фотосвітлини: «Здача у полон фельдмаршала Паулюса в Сталінграді», «Маршал Рокосовський перед наступом», «В підкореному Берліні», «Зустріч з союзниками на Ельбі» [8] тощо.

Володимир Тимофійович Конвісар. Народився 1911 року в Кривому Розі. В 1932 році закінчив Харківський інститут зернових культур. Працював у пресі в різних містах, у тому числі й у Вінниці. Учасник Другої світової війни, після якої був кореспондентом «Правди» в західних областях України та в Чехословаччині. В 1952 – 1963 рр. – відповідальний секретар газети «Радянська Україна» [61, С. 158 – 159].

Через усю війну пройшов уродженець с. Жорнище Іллінецького району **Михайло Львович Креймер.**

Шлях у журналістику починав з колгоспної багатотиражки. Згодом став співпрацівником вінницької обласної газети «Молодий більшовик», потім спецкором республіканського часопису «Комсомолец України». В час Другої світової війни брав участь у найвирішальніших битвах – за Сталінград, на Орловсько-Курській дузі та під Харковом, у визволенні Білорусі та Польщі, у штурмі Берліна. Нагороджений орденом Вітчизняної війни, медалями «За відвагу», «За оборону Сталінграда», «За визволення Варшави», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні». Після демобілізації майже 38 років, до виходу на пенсію, трудився в обласній газеті «Вінницька правда».

Ветераном Першої та Другої світових війн був уродженець с. Тягун Іллінецького району **П. Т. Романов** (1893 – 1976).

Публіцист, журналіст, перекладач. Перший редактор губернської газети у Вінниці «Червоне село» (1921). Пізніше – зав. відділом Київської кінофабрики, директор Українського інституту журналістики у Харкові, відповідальний секретар журналу «Театральне мистецтво», зав. редакційним відділом видавництва «Дніпро», автор ряду повістей, п'єс, есе [83].

Не можна не згадати про уродженця с. Жерденівки Гайсинського району **Івана Марковича Педанюка**, який всі роки Другої світової війни пройшов фронтовими дорогами як військовий журналіст: спочатку відповідальний секретар, згодом відповідальний редактор корпусної газети «Вперед». Після закінчення війни працював постійним кореспондентом союзної газети «Патриот Родины» в Одеському, а потім – у Київському військовому округах.

Майже 10 років, з вересня 1953 р., творча діяльність І. М. Педанюка пов'язана з газетою «Радянська Україна» – заступник, перший заступник відповідального редактора, а з 1958 р. – редактор. Ще через рік він очолив Спілку журналістів України. Працював також головою Державного комітету Ради Міністрів УРСР по пресі. Загинув у катастрофі в 1965 р.

Дмитро Степанович Черевичний. Народився в с. Ободівці Тростянецького району. По закінченні у 1939 році семирічки працював у колгоспі, на будівництві коксохімзаводу в Дніпродзержинську, навчався в школі ФЗН, був робітником на одній із шахт Донбасу. Учасник Другої світової війни. В армії перебував до 1947 року.

Повернувшись додому, працював у районному будинку культури, в редакції місцевої райгазети, вчився у Київському університеті. В 1957 р. переїхав до Криму, працював літпрацівником обласної газети «Крымская правда», редактором видавництва «Крим» [61, С. 365].

Зазнав нелегких фронтових доріг заступник редактора по-гребищенської райгазети «Колос» **Станіслав Павлович Ковальчук**, удостоєний за ратні подвиги бойових медалей «За відвагу», «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.».

З грудня 1944 року воював на фронті уродженець с. Яришів Могилів-Подільського району **Григорій Андрійович Скоряк** – після демобілізації власкор «Вінницької правди», начальник управління по пресі. Був стрільцем-автоматником, ручним і станковим кулеметником, а потім телефоністом і радистом. Двічі поранений, важко контужений, нагороджений двома медалями «За відвагу».

Не можна не згадати фронтових журналістів, видатних літописців мужності й героїзму переможців Другої світової війни, неперевершених майстрів слова Івана Фотійовича Стаднюка та Михайла Панасовича Стельмаха, які і зброєю, і полум'яним словом публіциста захищали рідну землю від нацистських супостатів.

Іван Фотійович Стаднюк народився 1920 року в селянській родині в селі Кордишівка Вінницького (тоді – Вороновицького) району. Навчався в Харківському комуністичному інституті журналістики.

«...Потім армія... Смоленське військово-політичне училище, по закінченні якого в 1941 році, отримавши військове звання, молодший політрук їде в Західну Білорусь, де й застала його війна. З перших хвилин і до останнього дня війни майбутній письменник був учасником кровопролитних боїв.

Не думав тоді Іван Фотійович, що йому, молодому політпрацівнику, судилось стати художнім літописцем перших найважчих днів війни в трилогії, яку він назвав коротким словом «Війна» [75].

Після вікопомної Перемоги він, фронтовий кореспондент, закінчив військову академію ім. Фрунзе. До 1958 року був військовослужбовцем.

«...Доля розпорядилася для Івана Фотійовича так, що все своє творче життя жив і працював у Москві. Але його серце, сповнене великих і щирих почуттів, завжди було з дорогими і близькими йому людьми, з їх болями і радощами. «Сідаючи за письмовий стіл, – зізнавався автор, – я ніби сповідаюсь перед своїми земляками-вінничанами».

Кожен приїзд на Вінниччину – це, перш за все, зустрічі з односельчанами, друзями, ветеранами-фронтовиками, нове накопичення сил і енергії для подальшої творчої праці» [47].

Почав друкуватися з 1940 року. Армійським будням присвячені його збірники повістей і оповідань «Серце солдата», «Люди зі зброєю», «Місце події – фронт», «Серце пам'ятає», «Людина не здається», «Максим Перепелиця», роман «Люди не ангели».

Подією в літературі 70-их років став вихід згадуваного роману-трилогії «Війна», в якому відтворена реальна обстановка на фронті в роки воєнного лихоліття [92].

Писав також п'єси та кіносценарії. Окремі його п'єси йшли на сцені Вінницького музично-драматичного театру ім. М. Садовського, а фільми знімалися на території Вінниччини.

Лауреат Державної премії СРСР (1983).

Михайло Панасович Стельмах. Народився 1912 року в с. Дяківцях Літинського району. В 1932 році закінчив Вінницький інститут соціального виховання (тепер: державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського). Вчителював на Вінниччині та Київщині.

У 1941 році рядовим воїном пішов боронити рідну землю. На кордоні з Білорусією дістав важке поранення і контузію. Одужавши, з 1944 року працював кореспондентом газети 1-го Українського фронту «За честь Батьківщини». Виступав на її шпальтах з кореспонденціями, поезіями й оповіданнями, що мобілізували захисників Вітчизни на безкомпромісну боротьбу з ворогом.

Відповідальний редактор газети «За честь Батьківщини» підполковник Т. Одутько у бойовій характеристиці писав: «Вірші, нариси, оповідання й оперативні кореспонденції, що їх написав і організував тов. Стельмах, виховували у воїнів високий наступальний порив і надихали їх на розгром німецько-фашистських загарбників».

Під Львовом військовий кореспондент отримав друге поранення... [30, С. 211].

Після війни працював науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського Академії Наук УРСР.

Автор великих прозових полотен – романів «Велика рідня», «Кров людська – не водиця», «Правда і кривда», «Дума про тебе», «Чотири броди», трилогії «Хліб і сіль», автобіографічних повістей «Гуси-лебеді летять», «Щедрий вечір» та інших творів. У багатьох з них відтворені враження воєнних років.

Обирався депутатом Верховної Ради СРСР. Лауреат Державної премії СРСР (1951 р.), Ленінської премії (1961 р.), Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1981 р.). Академік АН УРСР (з 1978 р.). Герой Соціалістичної Праці (1972 р.).

Учасниками Другої світової війни були відомі журналісти та письменники – уродженці Подільського краю Олексій Леонардович Кундзіч, Аполлінарій Федотович Мазевич, Андрій Пилипович М'ястківський, Ярослав Гнатович Шпорта...

Олексій Леонардович Кундзіч. Народився 1904 року в с. Павлівка Калинівського району. В 1921 – 1926 рр. навчався на Вінницьких вищих педкурсах, у Кам'янець-Подільському і Харківському інститутах народної освіти.

З червня 1941 року працював у дивізійній газеті «Південно-Західний фронт», опісля кореспондентом газети «Советская Украина». З осені цього ж року відкликаний до редакції

газети «Література і мистецтво», в якій перебував до кінця війни. Писав про війну, відбудову в Україні (збірки оповідань «Сила гніву», «Дорога на Кам'янець», збірка нарисів «Заводський зошит»). Виступав як публіцист, літературний критик, став одним з кращих майстрів перекладу в Україні. Переклав роман «Війна і мир» Л. Толстого, окремі твори М. Лермонтова, М. Лєскова, М. Горького, Л. Лєонова та ін. Автор романів «De fakto», «Окупант», «Моцарт і ботокуди», інших творів [60, С. 160 – 161]. 20 червня 1964 року помер [2].

Аполлінарій Федотович Мацевич. Народився 1926 року в с. Паланка (тепер: Заозерне) Тульчинського району. В 1941 році здобув освіту за сім класів.

Учасник Другої світової війни. В армії перебував до 1955 року.

Після демобілізації працював маляром, молотобійцем, зчіплювачем вагонів, ремонтником на залізниці. В 1956 р. у Дніпродзержинську закінчив середню школу робітничої молоді. З 1959 року на журналістській роботі – працював кореспондентом обласних газет. У 1965 р. заочно закінчив Літературний інститут ім. М. Горького (Москва). Протягом 1968 – 1987 рр. жив і працював у Хмельницькому, де працював завідувачем відділу обласної молодіжної газети «Корчагінець». Із 1987 року мешкав у Єлгаві (Латвія).

Автор роману «Гнів Немезіди», повістей «Ромен-зілля», «Глибока борозна», «Толока», «Анатолій Свидницький», «Микола Скрипник», «Закувала та сива зозуля», дитячих книг «Чотири пригоди Тимка Зозулі», «Знайдена шаблюка», «Романко і Сергійко», «Над річкою Летавою», багатьох інших творів [60, С. 191 – 192].

Андрій Пилипович М'ястківський. Народився 1924 року в с. Соколівка Крижопільського району.

В 1939 році після семирічки вступив до Тульчинської фельдшерсько-акушерської школи, навчання в якій перервала війна. З квітня 1944-го до травня 1945 року – на фронті,

брав участь у боях як солдат-автоматник, згодом був працівником дивізійної газети.

Демобілізувався в 1946 році, а наступного року закінчив згадану школу у Тульчині. Працював фельдшером, з 1953 р. – учителем у рідному селі. В 1953 – 1960 роках навчався заочно на філологічному факультеті Вінницького педагогічного інституту.

1955 р. перейшов на редакторську роботу у видавництво «Молодь» у Києві. Згодом працював у інших видавництвах та редакціях журналів.

Автор романів «Жито на камені», «Місяць вересень», «Земля – не мачуха», «Іван Отара», «Лють», повістей «Вирій», «Хлопці з Бубни», «Червоні черешні», «Через вогонь», низки поетичних збірок («Над Бугом-рікою», «Там, серед поля», «Обрій», «Тятива», «Переселення до зірок», «Дорога через молодість», «Руки над колосками», «Пізня райдуга», «Мелодія високої трави» та ін.). Ряд віршів було покладено на музику. Особливої популярності набули пісні «На калині мене мати колихала» та «Підкручу я чорнії вуса» (муз. В. Верменича) [60, С. 204 – 205].

Ярослав Гнатович Шпорта народився 1922 року в с. Сальниці Хмельницького району. «Гут же і починався як літератор, друкуючи свої вірші в обласній пресі ще в шкільні, а потім у студентські роки, коли навчався у Вінницькому педагогічному інституті, правда – лише рік, бо 1940 року призвали його до армії, а невдовзі розпочалася війна.

У червні 1941 року він, юний солдат, уже бився з загарбниками, пізнав гірку долю відступу, був пораним – уперше і вдруге, а згодом дорога круто повернула на захід, і вона вже привела його як кореспондента дивізійної газети до Перемоги.

Поміж фронтового поповнення української літератури Шпорта був одним з наймолодших, однак, і одним з найталановитіших. На відміну від поширеної в тогочасній поезії бой-

ової риторики, його вірші, балади, поеми були високохудожніми – через метафори, поетичні деталі, добірну лексику, мелодійну ритміку та інші засоби – відтворенням воєнних подій та образів. Якщо його і називали фронтовим літописцем, то варто було б уточнити: ліричний літописець, а не документальний чи політичний. Пісня його була заглиблена в саму душу фронтовика, у його не стільки загальнонародні, як індивідуальні помисли, переживання, діяння, що дотикалися до загальних.

Першу свою збірку «Світлий день» видав Шпорта у 1948 році. А за нею – «Твої літа», «Іранський зошит», «Запорожці», «Ти в моєму серці», «Дубове листя» та ін.» [10].

Помер ще зовсім молодим – 13 листопада 1956 року у 34-річному віці.

Від передгір'я Кавказу до Берліна проліг бойовий шлях вінничанина **Лайзера Ушеровича Шаміса**.

У 1940 році він закінчив 8 класів Вінницької СШ № 15 і поступив у Старооскольський геолого-розвідувальний технікум Курської області. Закінчити його перешкодила війна. В травні 1942 року був призваний до лав Червоної армії і направлений на фронт, де став артилеристом, розвідником. Удостоєний 15-и нагород. Закінчив війну інвалідом II групи. Учасник битв за Кавказ, Білорусію, Варшаву, Берлін.

З листопада 1945 р. працював у пресі: кореспондентом обласного радіо, відповідальним секретарем калинівської районки, завідувачем відділу вінницької міжрайонної газети «Колос», відповідальним секретарем обласної молодіжної газети «Ленінське плем'я», завідувачем відділу у «Вінницькій правді». Був організатором і редактором першої в СРСР електронно-світлової газети «Вечірня Вінниця».

В 1963 році закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Тривалий час був постійним кореспондентом журналу «Україна» у Він-

ницькій області і позаштатним кореспондентом по 4-ох областях журналу «Огонёк» [30, С. 245 – 246].

Приписавши собі рік, потрапив на фронт калинівчанин **Михайло Андрійович Яворський**. Війну пройшов від дзвінка до дзвінка. За ратні подвиги удостоєний двох орденів Вітчизняної війни, ордена Червоної Зірки, медалей «За відвагу», «За бойові заслуги». Коли закінчилася війна, йому було лише двадцять один. Невдовзі став відповідальним секретарем калинівської райгазети.

«...Журналістський шлях Михайло Яворський почав торувати уже в далекому сорок сьомому, демобілізувавшись з армії. Після війни районна преса гостро відчувала брак журналістських кадрів, тож Михайла, який ще до війни закінчив семирічку, на роботу прийняли відразу...

Тоді, в сорок сьомому, і не сподівався, що журналістика назавжди стане справою його життя. Уся післявоєнна історія районної преси відбувалася на його очах і він був безпосереднім її творцем.

Найважче... було працювати після війни. Бідна поліграфічна база, ручний набір. Газета робилася з ранку до ранку: коли друкувались останні примірники – надворі співали півні.

За свою сорокарічну журналістську діяльність Михайло Яворський пригадує тільки один випадок, коли повністю анулювали тираж газети. Це було наприкінці сорокових. Ніхто й досі не знає, як у прізвищі «вождя радянського народу, дорогого товариша Сталіна» замість літери «т» набрали «р». Тираж газети уже майже був віддрукований, коли помилку, на щастя, помітили. А то заплатилися б головою, в кращому разі заgrimіли б на Магадан...» [30, С. 258].

Через усю війну пройшов уродженець Крижополя **Іван Петрович Андрусь**, який до віроломної гітлерівської навали працював у вінницькій районці, переможний салют зустрів у Чехословаччині. Потім тривалий час був кореспондентом

«Вінницької правди», заступником редактора крижопільської райгазети.

Павло Антонович Артьомов. Народився 1918 року в Курській області. В 1937 році закінчив Воронежський електромеханічний технікум. Працював на спорудженні залізничних мостів в Узбекистані. В лавах Червоної армії з 1938 по 1947 рік. Учасник бойових дій з першого до останнього дня війни. Перемогу зустрів у Берліні. Демобілізувавшись, завідував парткабінетом Погребищенського райкому партії, а згодом очолив редакцію районної газети «Сталінським шляхом». У 1953 році був призначений власкором «Вінницької правди».

Дмитро Іванович Гнатюк. Перший відповідальний секретар хмельницької райгазети «За колективізацію». Працював згодом у партвидавці, редакції журналу «На допомогу агітатору». Під час війни – військовий кореспондент Українського радіо, редактор Укрвидаву. Після війни очолював видавництво «Радянська школа» [30, С. 8; 10; 51].

Проливав кров на фронтах Другої світової війни уродженець с. Іскриня Літинського району **Іван Онufrійович Буран.**

Трудову діяльність вісімнадцятирічний юнак розпочав учителем у Краснодарському краї, в селі Ново-Атинка. Через три роки повернувся в рідні краї і ще рік працював учителем семирічної школи в Дашківцях. Педагогічну працю на два роки перервала служба в рядах Червоної армії. Коли розпочалася війна, з перших же днів відправився на фронт. За мужність і героїзм старший лейтенант Буран нагороджений орденами та медалями. Після демобілізації в листопаді 1945 році очолив редакційний колектив літинської районної газети «Колективіст» (згодом «Радянське життя»), пропрацювавши редактором впродовж 28-и років [30, С. 31].

Інвалідом прийшов із війни почесний житель Іллінець **Іван Денисович Бабенко**, який багато років свого життя присвятив сумлінній праці в іллінецькій райгазеті (працював

також на відповідальних посадах в апаратах райкому комсомолу та райкому партії, райвиконкому).

Встиг взяти участь у Другій світовій війні також інший іллінчанин – **Григорій Маркович Болух**, відомий як фотокореспондент іллінецької «Трудової слави». Коли радянські війська визволили Вінниччину, йому виповнилося лише 17. Був мобілізований на фронт і майже відразу ж призначений командиром відділення таких самих, як він, новобранців. Не раз брав участь у запеклих сутичках із ворогом. Удостоєний ордена «За мужність» III ст. Після війни – один із організаторів районної газети [30, С. 10; 23].

А очолив її його рідний брат **Семен Маркович Болух**, теж уродженець Іллінець, учасник бойових дій Другої світової війни, капітан, кавалер орденів Червоної Зірки, Вітчизняної війни II ступеня [86, С. 12].

Василь Петрович Вередін. Народився 1922 року в с. Вилла-Ярузькі Чернівецького району. Учасник Другої світової війни. Журналістську діяльність розпочав у чернівецькій районній газеті. Потім очолив томашпільську районку. Згодом став редактором ямпільської райгазети (з 1965 р. – «Слово хлібороба»), де працював до виходу на пенсію. Редагований ним часопис був одним із кращих в області, за що В. П. Вередіна нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора. Із журналістикою не поривав до останніх днів життя (1991), редагуючи вже в пенсійному віці багатотиражну газету колгоспу с. Порогів [30, С. 34].

Семен Ізраїльович Гамарник. Народився 1921 року в Крижополі. Учасник Другої світової війни. Нагороджений бойовими орденами і медалями. Працював фотокореспондентом могилів-подільської міськрайгазети. Був членом Спілки журналістів з 1976 року.

Михайло Карпович Дажура. Уродженець с. Теклинівці Липовецького району. Учасник Другої світової війни. Тривалий час працював на культурно-освітній ниві. У 1964 році

екстерном закінчив середню школу. Редагував колгоспну багатотиражку «За перемогу». Був головою виконкому Скитківської сільської ради, художником-оформлювачем у кіномережі та районному «Агромаші», директором райдрукарні, кореспондентом газети «Нове життя» та районного радіомовлення [30, С. 46; 64].

Інший уродженець Липовецького району, **Олександр Петрович Сидоренко** (народився 1905 р. у с. Троша), після війни очолив колектив редакції полтавської обласної газети. А в грізний час війни був військовим кореспондентом, завідувачем відділу бойового часопису Південно-Західного фронту. Помер у 1977 р. [87, С. 388].

Через усю війну із ручкою та багнетом пройшов уродженець с. Дмитренки Гайсинського району **Оверкій Степанович Колос**. Демобілізувавшись, працював редактором тростянецької районної газети [85, С. 418].

Микола Тимофійович Дем'янчук. Народився в Брусилівському районі на Житомирщині. Учасник Другої світової війни. За проявлену мужність відзначений бойовими нагородами. Закінчив Київський інститут фізичної культури. Працював тренером у спортивних товариствах. Був завідувачем відділу фізичної культури і спорту редакції вінницької обласної газети «Південний Буг». Лауреат журналістської премії ім. К. Гришина [30, С. 66].

Олексій Сергійович Димчак. Учасник Другої світової війни. Ще з фронтових часів дописував до військових газет. З 1948 року працював у редакціях різних газет Вінниччини. Мешкав у селищі Чернівці.

Михайло Петрович Дроздов. Народився 1922 року в Холмогорах Архангельської області. Учасник Другої світової війни. У воєнні роки працював в окружній військовій газеті «Патриот Родины». Мав 42 роки журналістського стажу. Працював кореспондентом одеської обласної газети «Большевистское знамя», відповідальним секретарем ізма-

ільської обласної газети «Придунайская правда», 28 років був власним кореспондентом республіканської газети «Правда Украины» по Вінницькій області.

Іван Арсеньович Кушнір. Народився 1917 року в с. Будни Шаргородського району. Учасник Другої світової війни. Закінчив агрономічне відділення сільськогосподарського технікуму. Працював у колгоспі, а згодом очолив сільськогосподарський відділ тульчинської райгазети. Був членом Спілки журналістів з 1959 року. Один із фундаторів обласної спілчанської організації [30, С. 124].

Юність **Василя Івановича Касіча**, як і його ровесників, забрала війна, дорогами якої пройшов із червня 1941 року по травень 1945-го. Коли відгрімали переможні салюти, подався у журналістику. Працював на Дніпропетровщині, Тернопільщині. Остання його «газетна гавань» – Хмільник [30, С. 68; 73; 92].

Олександр Степанович Левада. Народився 1909 року в с. Кривчунка Жашківського району Черкаської області. Закінчив семирічку та Маслівську агропрофшколу, три роки вчителював, був на комсомольській роботі, кореспондентом газети «Комсомолец України».

В 1930 році переїхав до Вінниці, навчався в педагогічному інституті. Один із організаторів літературного життя в місті та області. Очолював літературний гурток при редакції місцевої газети, в якій деякий час працював. Після військової служби, яку відбував у вінницькому гарнізоні, завідував літературно-меморіальним музеєм М. Коцюбинського. Один із засновників Будинку літератури й мистецтва, що діяв на громадських засадах при музеї, а також обласного літературного об'єднання. Брав участь у випуску літературної сторінки в газеті «Більшовицька правда». Разом із іншими молодими літераторами видав три книги: «Альманах-рапорт» (1934), альманах «Літературна Вінниччина» (1936) і збірку поезій

«У поході» (1936). У Вінниці написав також ліричну комедію «Ой, у полі нивка» (разом з Л. Грохою).

У 1937 році зазнав репресій, ув'язнення, проте через якийсь час був звільнений. Останніх два з половиною роки перед війною працював викладачем української мови та літератури у Вінницькому педагогічному училищі.

На початку війни пішов добровольцем на фронт, брав участь у війні як кореспондент фронтових газет.

У післявоєнний час працював у міністерствах кінематографії і культури, секретарем правління Спілки письменників України. Автор п'єс, що йшли в театрах України, – «Ой, у полі нивка» (1941), «Камо» (1947), «Марія» (1952), «Арсенал» (лібрето опери у співавторстві з А. Малишком; 1960), «Фауст і смерть» (1960), «Здрастуй, Прип'ять!» (1973), «Перстень з діамантом» (1977) та ін., кіносценаріїв «Берег надії» (1967), «Родина Коцюбинських» (1970) та ін., повістей «Повість про ранній ранок» (1979), «Ріки невпинна течія» (1983), романів «Південний захід» (разом з І. Ле), «Два кольори» (1989), в основі якого лежить пережите самим автором у 1937 році у Вінниці. За сценарій до кінофільму «Родина Коцюбинських» удостоєний Державної премії ім. Т. Г. Шевченка [60, С. 169 – 170].

Учасником Другої світової війни був жмеринчанин **Йосип Якович Мішуріс**. Повернувшись із фронтових доріг, аж до виходу на пенсію працював у редакції жмеринської райгазети. Член Спілки журналістів із 1958 року.

Крізь фронтові випробування війни пройшов і **Яків Леонтійович Муляр** – уродженець с. Суботівка Могилів-Подільського району, квалер бойових нагород.

З 1947 року – газетяр. Працював відповідальним секретарем редакції моголів-подільської райгазети, потім – власним кореспондентом «Вінницької правди» по Могилів-Подільському, Ямпільському і Яришівському районах. У кінці 1950-х років закінчив Вищу партійну школу при ЦК Компар-

тії України. Певний час був редактором зональної промислової газети в Могилеві-Подільському, майже 20 років очолював відділ інформації та сатири «Вінницької правди».

Творчий шлях досить великий і плідний – з 40-х і до 80-х років. Крім сатири і гумору, Яків Леонтійович писав ґрунтовні статті на сільськогосподарську і промислову тематику, культурне і літературне життя, навчально-педагогічну справу тощо [30, С. 152]. Помер 1988 р.

Михайло Федорович Нечиталюк. Уродженець с. Устя Бершадського району. Навчався (з 1938 р.) в Київському університеті. В 1942 р. закінчив Об'єднаний український університет (м. Кизил-Орда, Казахстан). Учасник Другої світової війни. В 1946 – 1957 рр. працював у Львівській філії Академії Наук України, 1957 – 1962 рр. – у редакції журналу «Жовтень». З 1962 р. – доцент, з 1985 р. – професор Львівського університету. Доктор філологічних наук. Автор праці «Зброєю публіциста: Питання історії, проблематики, ідеологічної функції, майстерності публіцистики Івана Франка», посібника для студентів «Історія української дожовтневої журналістики». Співавтор видання «Українська журналістика в іменах», укладач «Хрестоматії української журналістики 60-х років ХХ ст.».

Тиміш Романович Одудько. Народився в с. Хоровець Славутського району Хмельницької області. В 1939 р. закінчив Вінницький педагогічний інститут. Учасник Другої світової війни. Працював у редакціях шепетівської районної газети «Шлях Жовтня», вінницьких обласної молодіжної «Молодий більшовик» та «Вінницька правда», був відповідальним редактором газети «Львовская правда», директором видавництва «Каменярь» та начальником Львівського обласного управління у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі. Автор збірок «Зоря над землею», «Рідна сторона», «Співанки», «Для маленьких друзів», «Щасливий вік»,

«Шумлять діброви», «Зелений гомін», «Львівська зоря», «Заграви», «Колір боротьби» [60, С. 212; 217].

Григорій Іванович Оліяничук. Уродженець Копайгорода Барського району.

Учасник Другої світової війни.

Журналістиці присвятив майже п'ятдесят років життя (з 1950 р.). Починав з копайгородської райгазети, потім до виходу на заслужений відпочинок працював у барській міськрайгазеті «Радянський прапор» («Червоний промінь»). Член Спілки журналістів України з 1980 року [30, С. 162].

Георгій Осипович Осипов. Народився в 1922 році в Могилеві-Подільському, де проживав з батьками до 1930 року. Потім вчився у морській школі, ходив на суднах Чорноморського пароплавства, працював на судноремонтному заводі, а після закінчення Вищих курсів ЦК ВЛКСМ – у політвідділі Михайлівської МТС Скадовського району Херсонської області, Тимонівської МТС Луганської області. Закінчив Московський інститут журналістики імені газети «Правда», працював у «Крестьянской газете», «Комсомольской правде».

Учасник Другої світової війни.

Після війни працював у «Литературной газете», «Советской культуре», агентстві АПН, «Известиях». Автор багатьох статей, нарисів, оповідань, фейлетонів у періодичній пресі. Видав понад 20 книг, серед яких переважає радянська документалістика: історія радянської армії, розвідки, партизанської боротьби [60, С. 221].

Анатолій Макарович Павлов. Уродженець Бердичева. Із квітня 1944-го по липень 1945 року служив у Червоній армії. Воював на фронті. Нагороджений орденом Червоної Зірки і п'ятьма медалями. Був на комсомольській роботі, завідував відділом промисловості бердичівської газети «Радянський шлях». Закінчивши Вищу партійну школу при ЦК Компартії України, очолював редакції червоноармійської, новоград-волинської і баранівської райгазет Житомирської облас-

ті. Із 1973 року до виходу на пенсію – власкор «Вінницької правди» по Козятинському «кущу» [30, С. 165].

Володимир Федорович Панченко. Народився 1923 року на хуторі Шостаківка поблизу с. Василівка Тиврівського району. Після закінчення Василівської семирічної школи навчався у Тиврівській середній школі. Учасник Другої світової війни. В армії з 1941 по 1948 рік. Служив на Півночі та Далекому Сході. Виступав в армійській пресі.

З 1948 року працював кореспондентом Українського радіо, а в 1952 – 1965 рр. редактором видавництва «Карпати» в Ужгороді. В 1958 році закінчив філологічний факультет Ужгородського університету.

Автор документальної повісті «На поклик жайворонка» про події Другої світової війни, книг віршів «Камінь-дерево», «Заспів», «Гойдалочка», «На все життя», «Квіти під хмарами», «Нагадай мені, пісне» та ін. [60, С. 228].

Григорій Андрійович Пелішенко. Уродженець с. Медвежа Немирівського району. Учасник Другої світової війни. Був важко поранений. Заочно закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, працював у немирівській райгазеті літпрацівником, відповідальним секретарем, заступником редактора. Нагороджений орденом Слави III ступеня, Вітчизняної війни I ступеня, медалями [30, С. 174].

Учасником бойових дій з травня 1944 року до вікопомного травня 1945-го був **Олександр Романович Зімбельман.** На фронті виконував обов'язки начальника радіостанції артилерійського полку окремого батальйону зв'язку, по завершенню війни – працював кореспондентом мурованокуріловецької райгазети [88, С. 18].

Віталій Іванович Петльований. Народився 1914 року у Вінниці, де провів раннє дитинство. В 1921 році переїхав у с. Хорошеве на Харківщині. Тут закінчив трудову школу, працював у колгоспі, навчався на робітфаці, потім на вечірньому відділенні Харківського педагогічного університету.

Учасник Другої світової війни. Кореспондент газети 2-го Українського фронту. Учасник Сталінградської та Курської битв, воював у Румунії, Угорщині, Югославії, Австрії. Нагороджений багатьма бойовими орденами та медалями [47].

У повоєнні роки працював у пресі.

Його перу належать книги повістей і оповідань «Хотинці», «Плече друга», «Антонів вогонь», «Бакени на бистрині», «Карпатська легенда», «Людина і хліб», «Безмежнеє поле», «Новий день починався вчора», «Спомин ратного поля», збірки оповідань і нарисів «Посторонись, Америко! З блокнотом по Вінниччині», «У Шляховій», низка інших.

Сергій Прокопович Пилявський. Уродженець с. Миколаївки Літинського району. Учасник Другої світової війни. З 1944 року жив у Хмельницькій області. В 1957 році закінчив Івано-Франківський педагогічний інститут. Працював у редакції газети «Радянське Поділля», в партійних органах [60, С. 234 – 235; 236].

Арон Маркович Попелянський. Учасник Другої світової війни. З перших її днів фотокореспондент армійської газети «Во славу Родины».

Повернувшись із фронтів на милицях, декілька десятків років працював в обласній газеті «Вінницька правда». Про нього, як зрілого професіонала, не без гордості згадував його колега по журналістській «кухні» Михайло Креймер: «Професіональний фотожурналіст Арон Попелянський... відзначався талантом повсякденних пошуків і високої майстерності. Ініціативного фотокореспондента знала вся область. Його можна було зустріти у найвіддаленіших куточках. Мабуть, немає такого населеного пункту, де б не побував він зі своїм фотоапаратом. Його оригінальні репортажі зі жнив, збирання цукрових буряків, портрети передовиків оперативно з'являлись на сторінках газети. Кращі роботи А. Попелянського експонувались на обласних та республіканських виставках» [30, С. 183].

Дмитро Михайлович Прилюк. Народився 1918 року в с. Божиківці Летичівського району Хмельницької області.

Закінчив інститут журналістики у Харкові. Учасник Другої світової війни. У повоєнні роки працював власкором, завідувачем відділу, заступником редактора обласної газети «Зоря Полтавщини», у 1950 – 1952 рр. був редактором газети «Вінницька правда». Після переїзду до Києва перебував на партійній роботі, потім обіймав посаду редактора «Київської правди», згодом – республіканської газети «Колгоспне село», а з 1965 року по 1985 рік очолював факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Як дослідник студював переважно проблеми журналістики. Автор понад 30 дослідницьких праць, серед яких «Мистецтво писати», «Теорія і практика журналістської творчості», «Спостереження і дослідження фактів журналістики». Доктор філологічних наук, професор. У його доробку також низка художніх творів [30, С. 185].

Яків Миколайович Рекрут. Народився 1921 року в с. Кривошії Хмельницького району «в родині хліборобів. Батько був ковалем, а мати працювала в буряківничій ланці. Дитячі роки пройшли на лоні мальовничої природи, на берегах тихоплинної річки Сниводи. Семирічку хлопець закінчив у своєму рідному селі, а потім шлях його проліг до Вінниці. Працював кур'єром в обласній лікарні ім. Пирогова, одночасно навчався на вечірньому робфаці при Вінницькому педінституті. Згодом поступив на український відділ мовно-літературного факультету цього ж таки навчального закладу, але закінчити його не встиг, бо розгорілося полум'я Другої світової війни.

Воював зв'язківцем Яків Рекрут на Першому і Четвертому Українських фронтах. З боями дійшов до Праги. За сумлінне виконання бойових завдань нагороджений п'ятнадцятьма державними нагородами.

Інвалід війни – був поранений і контужений...

Після демобілізації з відзнакою закінчив навчання у рідному інституті. Тоді ж, у липні 1946 р., в ЦК Компартії України запропонували їхати до Харкова для оволодіння професією журналіста. Уже через рік одержав призначення на роботу в редакцію газети «Молодь України». Працювати довелося як безпосередньо в апараті редакції, так і власним кореспондентом у Дніпропетровській, Полтавській, Харківській, Сумській, Кіровоградській та Вінницькій областях.

У 1959 році Якова Миколайовича призначено власним кореспондентом «Робітничої газети» по Вінницькій та Хмельницькій областях...» [97].

Заслужений журналіст України.

Омелян Дмитрович Розумієнко. Народився 1905 року в с. Лави Сосницького району Чернігівської області. В 1916 р. закінчив чотирирічну школу. В 1926 році переїхав до Новоросійська, звідки згодом був відряджений на навчання до Краснодару. Тут закінчив мовно-літературний факультет Північно-Кавказького Крайового українського педагогічного інституту і був залишений аспірантом на кафедрі української літератури. Водночас працював у газеті «Красное знамя – Червоний стяг». З кінця 1932 року – редактор цієї газети.

З 1933 року, рятуючись від репресій на Кубані, жив у Харкові і працював на посаді редактора Держвидаву «ЛІМ». У 1937 році очолив правління Харківського обллітфонду.

В лютому 1942 року мобілізований до війська. У званні старшого політрука служив в армійській газеті «Отвага». Армією командував генерал Власов. 25 червня 1942 року дістав важке поранення і потрапив у полон. Перебував у Гатчинському таборі для військовополонених, а потім у штрафному таборі в Австрії.

Після звільнення потрапив до радянського табору у Вишньому Волочку Калінінської області. 16 червня 1948 року засуджений «за измену Родине» на 10 років таборів. Звільнений 19 вересня 1955 року. Жив у Казахстані, де познайомив-

ся і одружився з україркою, родом із Вінниччини. Важко хворого Розумієнка дружина перевезла до свого села Крутогорб (у 1975 р.), де він провів останні роки життя.

Автор роману «Злам», повістей «Чонгарці», «Матя», «Місто героїв», інших художніх та публіцистичних творів [60, С. 254 – 255].

Петро Миколайович Рудик. Уродженець с. Черниця Корецького району Рівненської області. Учасник Другої світової війни. Понад тридцять років працював фотокореспондентом піщанської райгазети.

«...Він залишився людиною, яка свято вірить в справедливість, почуття обов'язку навіть після стількох випробувань, які довелось перенести під виття ворожих фугасів і кулеметних черг у роки Великої Вітчизняної війни. Все це глибоко закарбувалося в пам'яті, але не зламало його духу. Навпаки, пережите в роки війни – своєрідна сходинка до творчого злету, як митця. Фотографії, мов пісні, надихали й окрилювали його, ставали музикою серця, котра живила його творчу уяву, додавала наснаги, допомагала переборювати життєві перипетії буднів...» [30, С. 196].

Іван Іванович Рябокiнь. Народився в с. Ометинцях Немирівського району. Учасник Другої світової війни. Був на фронті з першого і до останнього дня. Інвалід другої групи. Відзначений бойовими нагородами.

Після війни закінчив Вищу партійну школу. Працював головним редактором дрогобицького обласного радіо, заступником редактора львівської обласної газети «Вільна Україна». Повернувшись у рідні краї, декілька десятиліть віддав «Вінницькій правді»: фотокореспондент, кореспондент, зав. редакцією, заступник головного редактора.

Георгій Никоневич Сивак. Уродженець с. Багринівці Літинського району. Учасник бойових дій під час Другої світової війни. На той час співробітничав з військовою газетою «На страже Родины» 7-го Тихоокеанського флоту. Демобілі-

зувавшись, працював у редакції літинської районної газети. Був власкором «Вінницької правди», обласного комітету з радіомовлення і телебачення [30, С. 197; 203].

Вадим Олексійович Симакович. Народився 1903 року в с. Бахтин Мурованокуроливецького району. Навчався в Київському залізнично-будівельному технікумі (1923). Працював учителем, журналістом, зав. відділом культури Балтського райвиконкому Одеської області. Учасник Другої світової війни. З 1946 року жив у Луцьку. Автор повісті «Остання явка», романів «Маяки», «Креси в огні», «Зрада і хрест».

Микола Андрійович Скорський. Уродженець с. Юшківці Оратівського району. Закінчив філологічний факультет Київського педагогічного інституту (1941). Учасник Другої світової війни. Кандидат філологічних наук (з 1966 р.). Вчителював, працював у редакції газети «Радянське Поділля» (м. Хмельницький). З 1966 р. викладач Кам'янець-Подільського педагогічного інституту, з 1981 р. – доцент кафедри української літератури Житомирського педагогічного інституту. Автор багатьох статей, рецензій у періодиці [60, С. 266; 271].

Борис Йосипович Слободянюк. Народився в с. Вознівка Жмеринського району. Закінчив Ленінградський інститут журналістики. Працював у редакціях військових, обласних та районних газет. Нагороджений орденами та медалями. Заслужений працівник культури України.

Ісаак Давидович Снітковський. Уродженець Томашполя. Учасник Другої світової війни. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Майже чотири десятиліття беззмінно працював у редакції тульчинської райгазети «Зоря комунізму» (нині «Тульчинський край»). Багато років був заступником редактора. Член Спілки журналістів з моменту її заснування [30, С. 207; 209].

Владлен Миколайович Совко. Народився в Бериславі Херсонської області. Учасник Другої світової війни.

«Він мав історією, будучи солдатом війни і несучи службу ще довгих чотири повоєнних роки. І свого домігся: став студентом історичного факультету Дніпропетровського держуніверситету – там, у серці гарячих подій історії, неподалік від рідного Берислава, що на Херсонщині. Він уже йшов омріяним шляхом: закінчивши університет, поступив заочно до аспірантури й поїхав за направленням на педагогічну роботу до Вінниці. Але стати педагогом, видно, не судилося: міськом партії запропонував піти іншим шляхом. Працював у партійних органах, другим секретарем обкому комсомолу. А коли 1958 року було вирішено відновити випуск обласної молодіжної газети, йому запропонували очолити її колектив.

Тільки-но налагодив творчу діяльність редакції, як надійшла нова пропозиція: пора, мовляв, і на «дорослішу» роботу. 1960 року В. М. Совко став головою облтелерадіокомітету... У 1978 – 1984 рр. – редактор «Вінницької правди» [81].

Микола Юхимович Гарновський. Народився 1919 року в с. Олександрівка Тростянецького району. У 1937 р. закінчив Тульчинський педтехнікум, учителював у початковій школі на Хмельниччині. З перших днів війни – на фронті. Двічі важко поранений. Із серпня 1943 року по вересень 1944 лікувався у госпіталі в м. Тбілісі, звідки вийшов інвалідом війни. У 1944 – 1951 рр. – зав. відділом промисловості і транспорту «Закарпатської правди», в 1951 – 1955 рр. – заступник головного редактора журналу «Жовтень». У 1957 – 1960 рр. – старший редактор відділу прози цього ж журналу [30, С. 217].

У 1960 – 70-х роках жив у Вінниці, Львові.

Степан Кирилович Трохименко. Уродженець с. Джулинки Бершадського району. В своїй автобіографії писав:

«Народився я в дуже бідній селянській родині. Середню школу закінчив у Шпикові. Був студентом Тульчинського вчительського інституту. Але з юнацьких літ відчув потяг до

газетярської справи. З гіркої пам'яті 1933 року в шпиківській райгазеті пройшов журналістську науку й гарт на посадах масовика, літпрацівника та відповідального секретаря. Потім кілька років довелося працювати на районній комсомольській та партійній роботі, відслужити в Червоній Армії. У переддень Великої Вітчизняної війни прибув за призначенням в редакцію вороновицької райгазети. Але за наказом Шпиківського райвійськкомату був призначений начальником команди з 360-ти військовозобов'язаних, яких треба було вивести вже під бомбардуваннями, обстрілами та загрозами потрапити в оточення у безпечний тил. Завдання виконав.

У бойових діях брав участь з 4-го липня по 1-ше вересня 1942 року на Південному фронті. Чотири рази був поранений, а також контужений. Демобілізувався в травні 1946 року в званні старшого лейтенанта.

Звичайно, вирішив повернутися на рідну Вінниччину. Працював інструктором, згодом завідував сектором партінформації обкому партії. А після закінчення Київської ВПШ був призначений завідувачем відділу пропаганди «Вінницької правди».

У 1958 році знову довелося попрощатися зі штатною журналістською роботою. Призначили мене заступником завідувача відділу пропаганди обкому партії, а через рік доручили й кермо відділу. Згодом 8 років, до виходу на пенсію, працював начальником управління облвиконкому з охорони державних таємниць у пресі.

Отже, так або інакше майже все моє життя було тісно пов'язане з журналістикою, до котрої, як мовиться, прикипіла душа...» [30, С. 225 – 226].

Василь Іванович Тягульський. Народився 1914 р. в с. Серебрії Могилів-Подільського району. Закінчив Харківський газетно-літературний технікум, Харківську партшколу. Учасник Другої світової війни. Кореспондент дивізійної газети «Бойовий натиск». Повернувшись до мирної праці, очо-

лював бершадську райгазету «Соціалістичний шлях». Працював також завідуючим відділу радянського будівництва у тернопільській обласній газеті «Вільне життя», вісімнадцять років був власкором обласної газети «Вінницька правда».

Віталій Петрович Холод. Народився 1923 року в Ставрополі. Випускник Барської СШ № 1. Закінчив Ленінградське артилерійське училище. Учасник Другої світової війни. Після війни здобув вищу освіту в Харківському університеті на факультеті журналістики (1952). Працював зав. відділом газети «Соціалістична Харківщина», відповідальним секретарем газети «Красное знамя» [60, С. 310].

Василь Мусійович Шаповал.

«...Війна закінчилася для Василя Мусійовича влітку сорок четвертого, коли після госпіталю повернувся додому. Рани і душу Шаповал лікував дорогами.

То була важка пора. Ще ішли з фронту похоронки, гуляв вітер на згарищах, корівчини тягли плуга. Але вже йшли в бій літаки, збудовані на кошти вінницьких колгоспників, уже золотилося зігріте людськими долонями добірне колосся. І поряд із зведеннями Радянського Інформбюро районна газета друкувала повідомлення про успіхи на полях. День-у-день бував на трудових позиціях Василь Мусійович, щоб потім з-під його пера вийшли оптимістичні рядки, надихаючі ентузіазмом людей, вірою у Перемогу, змін на краще... Разом з творцями колгоспних урожаїв на передові позиції в народному господарстві району виходила й газета. Тому не випадково делегатом першого з'їзду Спілки журналістів СРСР від Вінниччини був й В. М. Шаповал, редактор тодішньої вінницької районної газети «Колгоспна зоря» [66].

Давид Демидович Копиця. Народився 1906 року в с. Слобода (тепер у складі Хмільника). Навчався на Вінницьких трирічних педагогічних курсах ім. І. Франка, у Кам'янець-Подільському інституті народної освіти. Закінчив Харківський інститут профосвіти. Очолював редакцію журналу «Мо-

лодняк». Учасник Другої світової війни: був комісаром полку, командиром дивізії. Працював у ЦК КПУ заступником начальника управління пропаганди (1946 – 1953 рр.), очолював редакції журналів «Вітчизна», «Україна», був головою Комітету у справах мистецтв, заступником міністра культури УРСР, директором Київської кіностудії. Обирався депутатом Верховної Ради УРСР 3-го скликання [61, С. 159].

Володимир Потапович Шахнюк. Народився 1920 року в Славуті Хмельницької області. Навчався у вінницькій школі ФЗН, харківському технікумі журналістики.

Трудовий стаж розпочинав літпрацівником вінницької обласної газети «Молодий більшовик».

Учасник Другої світової війни.

З 1945 року працював у редакції газети «Вінницька правда». Після закінчення у Києві ВПШ, працював в обласних газетах Рівного, Сімферополя, в Кримському видавництві, літературним редактором газети «Голос Крима» [30, С. 246].

Василь Лукич Юхимович. Народився 1924 року в с. Сингаї Коростенського району Житомирської області в селянській родині. В 1941 році закінчив Коростенську середню школу № 4.

Учасник Другої світової війни. В армії з 1943 року, воював на Першому Українському фронті.

Демобілізувався 1949 року. Працював у газетах «Більшовик транспорту» (Полтава) та «Зоря Полтавщини».

В 1950 – 1960 роках жив у Вінниці. Був кореспондентом, а потім шість років зав. відділом культури редакції газети «Вінницька правда». Закінчив філологічний факультет Вінницького педагогічного інституту. В 1960 – 1975 рр. – зав. відділом літератури і мистецтва республіканського журналу «Україна» (Київ), з 1976-го по 1988 рік – заступник головного редактора цього ж часопису. Потім – літредaktor тижневика «Освіта».

На шпальтах «Вінницької правди» опублікував велику кількість фейлетонів, гуморесок. У Вінниці підготував низку збірок поезій, гумористичних творів.

Лауреат літературної премії ім. Остапа Вишні. Заслужений працівник культури України [30, С. 257; 39, С. 335].

Меєр Мордкович Ландесман. Народився в с. Паланці Томашпільського району. Закінчив трирічні Вищі педагогічні курси, учителював. У журналістиці з 1938 року: редактор тростянецької райгазети, заступник редактора обласної газети «Більшовицька правда». Під час війни очолював редакції видань армійських політвідділів. За участь у бойових діях нагороджений орденом Червоної Зірки [30, С. 126].

Ратних нагород, ордена Вітчизняної війни II ст., медалі «За бойові заслуги», удостоєний за проявлену на фронтах хоробрість уродженець м. Ямполь **Ізраїль Львович Ентіс.** У післявоєнний час, повернувшись додому, впродовж багатьох років трудився у редакції місцевої райгазети. Нагороджений медаллю «Ветеран праці». Помер у 2006 р. [90, С. 690].

Валерій Семенович Протор'єв. Народився 1924 р. в с. Воронівцях Хмільницького району в сім'ї сільського лікаря. Навчався в місцевій школі, працював фотокореспондентом уланівської райгазети «Сталінським шляхом». Учасник Другої світової війни, по завершенню якої працював на Васильківському майоліково-керамічному заводі. Разом із дружиною Надією Юхимівною займалися художнім ліпленням. Їхні роботи експонувалися на багатьох виставках в СРСР та за рубежом. Нагороджений низкою відзнак. Заслужений художник України. Помер 2004 р. Похований у м. Василькові Київської області [54].

Журналістиці присвятив життя уродженець с. Флорине Бершадського району **Василь Афанасійович Римарчук.** Учасник Другої світової війни. Воював на 2-у Українському фронті. Старшина. За проявлену хоробрість та патріотизм нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня та «За

мужність», медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.», Жукова, «Захиснику Вітчизни» [85, С. 332].

Це ж можна сказати про працівника тростянецької райгазети, уродженця Тростянецького району **Прокопа Павловича Яценка**. Учасник бойових дій Другої світової війни (1944 – 05.1945 рр.). Воював у складі 75-го стрілецького полку 31-ї стрілецької дивізії на 1-у та 2-у Українських фронтах. Старшина. Кавалер орденів Слави III ст., «За мужність» III ст., медалей «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.», а у мирний час – медалі «Ветеран праці» [89, С. 357].

У редакції тростянецького районного часопису працював також уродженець с. Сутиски Тиврівського району **Василь Іванович Гавришук** – в роки війни старший сержант 206-ї стрілецької дивізії (2-й Український фронт), кавалер ратних відзнак – медалей «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.». Помер 1990 р. [89, С. 278].

Василь Федорович Луцишин народився 1921 р. у с. Велика Ростівка Оратівського району. Службовець. Коли нацистські загарбники увірвалися на рідну землю, пішов боронити її. Учасник бойових дій Другої світової війни 06.1941 – 08.1942 рр. Нагороджений медалями «За оборону Кавказу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.». Після війни – працівник оратівської райгазети [88, С. 585].

Олександр Григорович Берестовський народився 1927 р. у Липовці. Після звільнення рідного населеного пункту від нацистських окупантів добровольцем поповнив армійські ряди. Учасник бойових дій Другої світової війни з грудня 1944 по травень 1945 рр. Служив у 1425-у зенітно-артилерійському полку. Рядовий. У мирний час – кореспондент липовецької районної газети [87, С. 282].

Значну частину життя присвятив журналістиці уродженець с. Кахаринці Старокостянтинівського району Хмельницької області **Модест Федорович Лоук** – колишній фронтовик, кавалер медалі «За відвагу», член редакційного колективу жмеринської райгазети, ветеран праці [85, С. 581].

Це ж можна сказати й про уродженця с. Іванівки Долинянського району Кіровоградської області **Миколу Онисимовича Ромащенка**. Коли розпочалася війна, йому виповнилося лише п'ятнадцять. Навчався у місцевій середній школі, мріяв стати журналістом. У 1943 р. пішов на фронт, мужньо громив ворога до самої Перемоги.

Повернувшись із полів битв, працював відповідальним секретарем тульчинської райгазети, заочно навчався на факультеті журналістики Харківського державного університету.

З 1950 р. – власний кореспондент газети «Вінницька правда» по бершадському «кущу».

На жаль, важка хвороба та передчасна смерть (помер 22 лютого 1954 р.) обірвали його творчий лет [14].

У грізний час Другої світової війни сповна розкрились ратні якості **Василя Савовича Драгоміра**.

Народився 1914 в с. Гибалівка Шаргородського району. В передвоєнні роки працював відповідальним секретарем шаргородської райгазети «Прапор комуни».

Пішовши на фронт, став пілотом 101-го авіаційного полку під командуванням ушавленої льотчиці Героя Радянського Союзу В. Гризодубової. Виконував численні бойові завдання. Літав у небі В'язьми, Брянська, Смоленська, Сталінграда, Орла, Курська, Білорусі, Прибалтики, Польщі, Берліна. Регулярно здійснював повітряні рейси в розташування партизанських загонів Ковпака, Федорова, Сабурова, Вершигори, Медведєва...

Війну закінчив майором 334-го Берлінського полку військово-транспортної авіації.

Кавалер ордена Червоної Зірки, медалей «За відвагу», «За бойові заслуги» та інших ратних нагород [69].

Григорій Васильович Столярчук народився 1906 р. на Вінниччині. Трудову діяльність розпочав у 1918 р. З вересня 1929-го по листопад 1931 р. очолював сільський комітет бідноти. Потім – слухач Могилів-Подільської середньої партшколи, по закінченні якої з липня 1933 по грудень 1936 р. працював редактором газети «Политотдел МТС», заступником редактора піщанської райгазети. У 1937 р. поступив у Харківський комуністичний інститут журналістики.

Учасник Другої світової війни.

З березня 1944 р. по листопад 1958 р. – перший секретар Тростянецького і Барського райкомів партії, голова Калинівської районної ради депутатів трудящих.

Нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступеня, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани».

Помер у 1981 р. [63].

Іван Костянтинович Назарчук народився 1919 р. в с. Слобода-Носківецька Жмеринського району. Після закінчення середньої школи в 1940 р. обраний першим секретарем колишнього Станіславчицького райкому комсомолу.

З 1941-го по 1946 р. – у Червоній армії, активний учасник бойових дій Другої світової війни.

Демобілізувавшись, спершу працював на газетній роботі в Тернопільській області, з 1951 р. – редактор шпиківської райгазети.

В 1954 – 1962 рр. – секретар Шпиківського райкому Компартії України, заступник голови Тульчинського райвиконкому, заступник секретаря парткому Тульчинського виробничого колгоспно-радгоспного управління. В 1965 р. обирався другим секретарем Тульчинського РК КПУ.

З 1967 р. працював головою Тульчинської районної ради.

Нагороджений орденом Червоної Зірки, медалями.

Помер у 1971 р. [16].

Підпільники, партизани

Нелегкими дорогами війни довелося пройти уродженцю Бердичева Житомирської області **Борису Івановичу Виноградову**. З 10 липня 1941 року він був на посаді відповідального секретаря дивізійної газети «За Родину» 6-ї армії, а згодом її редактором. Проте невдовзі дивізія була оточена і майже знищена. Щоб не потрапити в полон, з групою бійців певний час переховувався у лісовому масиві, доки не зв'язалися з партизанами. Після війни був відповідальним секретарем вінницької райгазети «Сталінським шляхом». У серпні 1948 року переведений у «Вінницьку правду», де впродовж багатьох років трудився на посаді завідуючого відділом промисловості, транспорту, зв'язку, фізичної культури та спорту [30, С. 35].

У певній мірі аналогічна доля й **Івана Сергійовича Гудожника**.

Народився 1925 року на Дніпропетровщині. У вересні 1942 року пішов у партизанський загін, прийняв присягу і став народним месником. У жовтні 1943 року разом із побратимами перейшов лінію фронту і пішов назустріч частинам Червоної армії. У складі 6-го окремого штурмового батальйону воював на території Дніпропетровської області, зокрема брав участь у штурмі Кривого Рогу. Тут вперше був поранений і нагороджений медаллю «За відвагу», яку отримав... через 54 роки. Після одужання став розвідником 814-го стрілецького полку 236-ї стрілецької дивізії, у складі якої й закінчив війну в Австрії.

За мужність і відвагу, виявлені на фронтах Другої світової війни, Іван Сергійович Гудожник удостоєний високих ратних нагород: орденів Слави III ступеня, Вітчизняної війни II ступеня, медалей «За відвагу», «За визволення Бел-

града», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.» та ювілейних.

У 1950 р. демобілізувався. Після закінчення Ніжинського педінституту вчителював у Вінниці. Автор численних публікацій на військово-патріотичну тематику на шпальтах «Вінницької газети». Член Національної спілки журналістів України [30, С. 62].

Михайло Васильович Гнатюк. Народився у с. Павлівка Калинівського району. Шлях у журналістику розпочинав на Донбасі у горлівській газеті «Кочегарка». Був учасником воєнного походу в Західну Україну та радянсько-фінляндської війни 1939 – 1940 рр. Під час Другої світової війни боровся з ворогом у складі Другої партизанської бригади ім. Сталіна на Вінниччині. У післявоєнний час багато зусиль доклав до заснування музею партизанської слави у Дашеві Іллінецького району [30, С. 50].

Борис Микитович Гур'єв. Уродженець Бердичева Житомирської області. В 1938 році в містечку Самгородку Козятинського району закінчив середню школу, того ж року вступив на філологічний факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. У перші дні війни пішов на фронт. Зазнав важкого поранення і потрапив у полон. Згодом узяв участь у партизанському русі на Вінниччині. 1945-го року закінчив навчання у Київському університеті. Навчався в аспірантурі. З 1948 року викладав історію української літератури в столичному університеті, потім працював редактором у видавництві «Дніпро» [61, С. 94].

Кузьма Кіндратович Гриб. Народився 1910 року в с. Верхівка Тростянецького району. Дитинство минуло в бідуванні. Кілька років перебував у сирітському будинку в с. Ободівці. Там закінчив семирічну школу. В 1933 році здобув учительський фах у Вінницькому інституті соціального виховання, де навчався разом із М. П. Стельмахом. До війни вчителював на Вінниччині, Черкащині.

Під час війни брав участь у антифашистській боротьбі – в місті Тальному на Черкащині організував з учнів місцевого технікуму підпільну групу, яка розрослася в партизанський загін.

Проте 1946 р. був заарештований радянською владою і звинувачений у зв'язках з УПА (Українською Повстанською Армією). Підставою для цього стало, зокрема, те, що листівки, поширювані К. К. Грибом та його товаришами на окупованій території, було написано українською мовою. Засуджений на 15 років ув'язнення з конфіскацією майна і подальшою поразкою в правах. Покарання відбував у мордовських таборих до 18 жовтня 1955 року [60, С. 73].

Пережите ним у роки війни зовсім не з націоналістичних позицій відтворив у 8-ми книгах. Через рік після звільнення, зокрема, приніс до журналу «Зірка» повість для дітей «Бойове завдання», яка й була опублікована. Наступні твори – книги повістей та оповідань «Побратими», «Алінка», «Зрадливі кульбаби», «Партизанські таємниці» та ін. [62].

Олексій Вікторович Гринчук народився в с. Садова Могилів-Подільського району. Закінчив агрошколу у с. Кукавці. У 1931 році був делегатом II Всеукраїнського з'їзду робсількорів. Після цього запрошений на посаду інструктора-організатора місцевої райгазети.

Журналістиці присвятив усе своє життя. Розпочинав у могилів-подільській «Прикордонній зірці». Потім 40 років трудився в редакції райгазети «Наддністрянська правда», яка, до речі, кілька разів міняла свою назву. Під час війни був у рядах місцевого патріотичного підпілля.

Автор повісті «Крок у безсмертя», в якій йдеться про подвиг земляка, що став національним героєм Італії, Миколу Буянова [30, С. 60; 60, С. 78].

Костянтин Сергійович Гришин (справжнє прізвище – Грищенко). Родом із станції Цимлянська Ростовської області. З перших днів був відправлений на окопні роботи. Під час

наступу фашистів потрапив до табору військовополонених, але втік. Опісля оселився в Жмеринці. Згодом його квартира стала штабом підпільників. Тут було зосереджено все майно – приймач, частина зброї, а незабаром у льоху обладнана друкарня.

«Боротьба мого народу – моя боротьба», – так писав він, ставши керівником підпільної організації «Радянські патріоти», редактором газети «Червоний партизан».

Партизани-підпільники збирали і зберігали зброю, організовували аварії поїздів, саботаж, забезпечували документами червоноармійців, які втікали з фашистського полону. З кінця травня 1943 року підпільна організація почала видавати газету «Червоний партизан». Організатором та ініціатором цієї справи став К. Гришин [30, С. 61].

Загалом підпільна організація «Радянські патріоти» підготувала й переправила в партизанські загони 56 бійців, 7 автоматів, 27 гвинтівок, 12 пістолетів, 150 гранат, 15 тис. патронів. Поблизу станції підпільники пустили під укіс німецький ешелон з вантажем, шість разів псували залізничні колії на підступах до станції Жмеринка, затримуючи цим просування ворожих ешелонів до лінії фронту [36, С. 174].

У липні 1943 року фашисти натрапили на слід організації й підпільної друкарні. В ніч на 2 грудня 1943 року були розстріляні 18 патріотів разом із своїм керівником К. Гришиним [30, С. 61].

У 1970 році встановлено обласну журналістську премію імені Костянтина Гришина. Першими цю відзнаку отримали Денис Левчишин («Вінницька правда») та Дмитро Педорук (обласне радіомовлення).

Вже з вересня 1941 року на території колишнього Вороновицького району боротьбу з окупантами розгорнули три підпільні групи. Організатором і керівником однієї із них став уродженець Вороновиці теперішнього Вінницького рай-

ону, працівник редакції районної газети **Іван Пилипович Яковенко**, страчений ворогами у грудні 1943 р. [85, С. 581].

Яків Борисович Давидзон. Родом із Мурованих Курилівців. У роки війни був партизанським фотокореспондентом газети «За Радянську Україну» у з'єднаннях С. А. Ковпака, О. Ф. Федорова та М. М. Попудренка, створив справжній фотолітопис партизанського руху в Україні. Нагороджений орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни II ступеня, медаллю «Партизану Великої Вітчизняної війни» I ступеня.

Після війни майже півстоліття працював фотокореспондентом у редакції газети «Радянська Україна» (з 1991 р. – «Демократична Україна»). Заслужений журналіст України, заслужений працівник культури України, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка [30, С. 64].

Василь Сидорович Земляк (справжнє прізвище – Ващик). Уродженець с. Конюшівки Липовецького району. За національністю – чех. В 1940 – 41 роках навчався в Харківському авіаційному училищі, по закінченні якого повернувся на Вінниччину. Учасник Другої світової війни. Партизанув у Козятинському, Погребищенському районах Вінниччини та Ружинському районі Житомирської області.

«...З початком гітлерівської навали вступив у винищувальний батальйон. 7 липня 1941 року в бою з ворожою десантною групою був поранений, що змусило залишитись на окупованій території. Одужавши, твердо став на шлях боротьби з нацистськими загарбниками. Першим кроком було створення антифашистського підпілля. У Миколаївці (чеському селі на Вінниччині), Михайлині, Юзефівці, Флоріянівці, Куманівці, Мшанцю знайшов спільну мову з ровесниками-комсомольцями, які через юний вік та інші обставини залишились осторонь мобілізації в Червону армію. Свою діяльність молоді патріоти почали з антифашистської агітації серед населення, збору зброї та боєприпасів. Згодом ряди підпільників поповнили комуністи та безпартійні.

Роздобувши зброю, В. С. Вацик став на чолі бойової групи. Навесні 1942 р. власноручно вбив поліцейя, а влітку – поранив іншого. Того ж року разом із бійцями-партизанами Діденком і Боробчуком на ділянці залізниці між Голендрами і Кордишівкою демонтував рейку, внаслідок чого зазнав аварії військовий ешелон. Загинули та зазнали каліцтва більше сорока румунських солдатів. Навесні наступного року В. С. Вацик зі своєю групою роззброїв поліцейську охорону на Юзефівському цукровому заводі, а в кінці 1943 р. неподалік с. Кордишівки із засідки вбив начальника Самгородоцької жандармерії Ріхтера.

Вдалу операцію народні месники, серед яких був й В. С. Вацик, здійснили в ніч на 26 жовтня 1943 року. Тоді неподалік станції Кордишівка вони знову демонтували ланку залізничної колії, через що зійшов під укіс товарний ешелон, що рухався у напрямку Києва. Причому частина задніх вагонів перегородила паралельну залізничну колію. Це призвело до аварії зустрічного поїзда. В результаті було виведено з ладу 2 паровози та 20 вагонів із різноманітним військовим вантажем» [36, С. 354 – 355].

Після війни працював зав. відділом Козятинського райвиконкому, керуючим відділком радгоспу в селищі Червоному на Житомирщині. Одночасно навчався на заочному відділі Житомирського сільськогосподарського інституту. Працював у редакції місцевої райгазети.

1958 р. переїхав до Києва для роботи на посаді головного редактора видавництва «Молодь». У 1963 – 1966 роках – головний редактор Київської кіностудії ім. О. Довженка, а в 1964 – 1969 рр. – керівник її сценарної майстерні.

Друкувався з 1945 року. Перші його оповідання і нариси відображають воєнне минуле («Родина Сосніних», «Вони залишились невідомими», «Дочка лісника»). У повістях «Рідна сторона», «Кам'яний Брід» порушуються складні проблеми післявоєнного села, яке автор дуже добре знав.

Партизанській боротьбі присвячені повісті «Гнівний Стратіон», «Підполковник Шиманський», «Ніч без милосердя».

Визначним явищем в українській літературі стали його романи «Лебедина зграя», «Зелені Млини». Ця дилогія відзначена Державною премією України імені Т. Шевченка [60, С. 116 – 117].

Петро Мокійович Інгульський. Народився 1912 року в с. Медівка Оратівського району. В 1937 році закінчив Харківський хіміко-технологічний інститут. Працював на Новоросійському цементному заводі.

Учасник Другої світової війни, перебував у діючій армії, партизанів на Вінниччині.

По війні проживав у Львові. З 1946 року – відповідальний секретар львівської обласної газети «Вільна Україна», працював у журналі «Жовтень», видавництві «Карпати». У 1965 – 1972 роках – директор республіканського видавництва «Каменярь».

Автор повістей «Відгомін», «Роман Подоляк по себе і про людей», збірок нарисів та оповідань «Джерела б'ють», «Було і мені сімнадцять», «Формула неспокою», численних інших творів [60, С. 122].

Василь Семенович Колодій. Народився в с. Куманівці Хмельницького району. У 1941 році отримав атестат про середню освіту. На початку війни був на фронті, згодом брав участь у партизанській боротьбі. По війні працював кореспондентом газети «Колгоспник України». В 1951 році закінчив філологічний факультет Львівського університету. Викладав у Чортківському педагогічному училищі. З 1955 року працював у журналі «Жовтень», потім тривалий час у видавництві «Каменярь».

Автор поетичних збірок «Вітрам наперекір», «Снага», «Отчий поріг», «Рапсодії ранків», «Сліди на росах» та ін. [60, С. 141 – 142].

Мотя Зусійович (Матвій Захарович) Рабинович. Родом із Мурафи Шаргородського району. Перед війною закінчив філологічний факультет Харківського університету. Залишившись на окупованій території, був членом підпільної організації, брав участь у партизанському русі. В армію пішов після звільнення Вінницької області – в березні 1944 року. Демобілізувавшись, працював у «Вінницькій правді». Багато років очолював відділ культури. Один із фундаторів обласного осередку Спілки журналістів України. Вийшовши на пенсію, очолював інформаційне агентство преси «Поділля» обласної організації Спілки журналістів України [30, С. 189].

Валентин Остапович Речмедін. Народився 1916 року в с. Андрушівка Погребищенського району в сім'ї вчителя. Після школи колгоспної молоді навчався в Уманському кооперативному технікумі. В 1934 році оселився у Вінниці й упродовж кількох років працював у редакції обласної газети «Молодий більшовик» (як уже згадувалося, разом зі старшим братом Леонідом Речмедіним).

Він «...не лише змальовував і оспівував рідне Поділля, а боронив його збройно в лиху годину гітлерівської навали. Правда, зброя теж була переважно у вигляді слова – бойового, закличного, полум'яного...» [2].

Війна застала його у Львові. В перші дні пішов добровольцем в діючу армію. Потрапивши в оточення, повернувся до рідного села. Невдовзі почалася підпільна, антифашистська боротьба. Листівки... Слово, яке тепер стало зброєю. З червня 1943 року В. Речмедін в партизанському загоні «За Батьківщину» (командир В. О. Рибаченко). Загін входив до складу новоутвореного партизанського з'єднання № 44, з жовтня 1943 р. переформованого в 2-у партизанську бригаду. Це була грізна сила.

Не менш грізною силою була і партизанська друкарня, що діяла при політвідділі бригади. Роботу її очолив В. Речмедін, журналістський досвід якого виявився дуже до речі. «Лі-

сову друкарню», як її ще називали, було обладнано в одній із землянок. Працівникам друкарні було нелегко, нерідко і обладнання доводилось переносити на руках під час походів і рейдів. Валентин Остапович пізніше згадував: «Ніяких приладів для друкування не було. Шрифт набирався на звичайну обрамлену дошку і закріплювався кілочками. По вологому паперу, накладеному на мокрий шрифт, терли твердою щіткою і таким чином отримували відбиток листівки. Швидкість при такому способі друкування не перевищувала 100 листівок за 10-годинний робочий день». І все ж друкарня працювала безперебійно. І вінничани, прагнучи слів правди про події на фронтах Другої світової, схвильовано читали листівки, зведення Радінформбюро. Всього їх було надруковано і розповсюджено серед населення близько 100 тисяч.

У грудні 1943 р. за ініціативою політвідділу бригади, роботу якого очолював секретар підпільного обкому КП(б)У Вінницької області М. С. Корнійчук, «лісова друкарня» почала підготовку до випуску газети «Партизанська правда». Перший її номер вийшов 1 січня 1944 року [29].

В. О. Речмедін мав великий журналістський стаж. Крім редагування «Партизанської правди» працював у редакціях газет «Молодий більшовик», «Комсомолец України», був членом редколегії газети «Радянська Україна», редактором газети «Культура і життя», власним кореспондентом «Литературной газеты», заступником головного редактора журналу «Вітчизна».

За словами Анатолія Речмедіна, яскрава публіцистика Валентина Остаповича потрапила в поле зору видатних українських письменників, про що він згадує в автобіографії, написаній у середині 1980-х:

«...Я не сказав про своє життя в публіцистиці. Розпочалося воно з редакції газети «Молодий більшовик». З перших кореспонденцій, перших заміток я вважав себе публіцистом. І стилем, і духом, і жанром – все, що я писав у газетах, було

публіцистикою. Писав на сільські теми, на молодіжні, про внутрішнє життя країни. Мабуть, добре виходили у мене святкові теми, де потрібен був трохи патетичний, урочистий голос. Наближається якесь свято, трапиться якась подія – звертаються до мене. Новорічні статті, до Жовтневих свят, до 1 Травня... Писав легко, окрилено. Відчував – людям подобається. Пам'ятаю, десь у 1953 році Павло Тичина запитав: «Чому ви не видасте книжку публіцистики?» Я був збентежений такою увагою і в свою чергу запитав: «А як ви знаєте, що я пишу публіцистику?» «Як же, як же, – відповів він, – ми з Лідією Петрівною (дружиною Павла Григоровича. С. Г.) любимо вас читати... Ви дайте... Я й передмову можемо написати...».

Вагомим є і його письменницький доробок: за життя вийшли у світ 22 книги – романи, повісті, збірки оповідань. У 1969 р. за роман «Ходімо зі мною, сину» Л. О. Речмедін удостоєний звання лауреата премії ім. О. Бойченка.

Борис Васильович Хоменко. Уродженець с. Гути Конопського району Сумської області. Під час Другої світової війни брав участь в антифашистському підпіллі. В 1948 році закінчив Вінницький технікум комунального і цивільного будівництва, згодом, у 1953 році, – Вінницький педагогічний інститут. Учителював, працював редактором обласного книжково-газетного видавництва. З 1963 року – на кафедрі української літератури Вінницького педагогічного інституту (тепер: Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського). Кандидат філологічних наук [61, С. 357 – 358].

Випускником цього ж вузу у післявоєнний час був **Андрій Григорович Фаріон** – колишній заступник редактора та керівник редакційного колективу іллінецької райгазети «Трудова слава», у пору воєнного лихоліття – юний учасник підпільно-партизанського руху, чия мужність та героїзм у

битві з ворогом відзначена орденами Вітчизняної війни II ст. та «За мужність» III ст. [86, С. 22].

Михайло Федорович Чорний. Народився 1926 року в с. Ново-Володимирівці Середньо-Будського району Сумської області. Нелегкий життєвий шлях довелося пройти йому. В автобіографії він писав: «Я з селянської родини. Знаю і ранкове скрипіння коліс попід вікнами, і лунке виляскування молотка «по бабці» під час підготовки до сіножати... В роки окупації мій батько був залишений у підпіллі. Перед моїми очима за активної участі моєї родини проходила складна партизанська боротьба. На коні частенько доводилося і мені виїжджати з батьком до вузлової станції Хутір-Михайлівський, де ми збирали дані про дислокацію та просування німецьких військ. В 1943 році батька виявили німці і розстріляли. Звичайно все це формувало мене і як майбутнього журналіста».

На фронт Михайло Чорний потрапив у 17 років. І зразу – у розвідку, де дуже знадобився партизанський гарт. За короткий час він був відзначений медаллю «За бойові заслуги» та орденами 1-го і 2-го ступенів Великої Вітчизняної війни.

Демобілізувався 1950 року, працював у місті Володимир-Волинську креслярем-коректором Західного відділення Всесоюзного тресту «Союзшахтоосушення». Потім закінчив факультет журналістики Київського держуніверситету, в 1957 році отримав призначення в редакцію «Вінницької правди». Далі була робота власним кореспондентом ТАРС-РАТАУ, в обласній організації Співки журналістів України.

Залишив помітний слід у красному письменстві. Він є автором кількох романів, збірок повістей і оповідань, поезій. Це була всебічно обдарована особистість з активною життєвою позицією, що до скону залишалася вірна своїм ідеалам, своєму незмінному кредо – працювати в ім'я добра, благополуччя і щастя людського. Навіть свій останній літературний доробок, котрий доніс Михайло Федорович читачеві, носить символічну назву – «Померти – щоб жити!». І справді

цей невгамовний чоловік назавжди зостанеться з нами, в тих славних справах, які започаткував і залишив нам у спадок, щоб продовжити їх... [30, С. 242].

Петро Іванович Швець. Родом із Кіровоградської області. З 1937 по 1942 рік працював відповідальним секретарем редакції газети «Соціалістичний шлях» (м. Бершадь). Під час Другої світової війни брав участь у підпільному і партизанському русі, з 1944 року – учасник бойових дій. Після війни працював відповідальним секретарем редакції бершадської райгазети, власним кореспондентом обласної газети «Вінницька правда» [30, С. 247].

Відповідальним секретарем літинської райгазети працювала уродженка с. Осолинка Літинського району **Марія Іванівна Городинська-Драчук.** Працювала також інспектором районного відділу народної освіти, бібліотекарем, методистом районного будинку культури. У лихоліття Другої світової війни – учасниця підпільно-партизанського руху (з липня 1942 року по березень 1944-го). Керівник підпільної групи в с. Осолинка, член партизанського загону імені Леніна. Нагороджена орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями «За відвагу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.» [87, С. 424].

Чималий бойовий шлях за плечима її земляка, уродженця с. Селище Літинського району **Семена Івановича Олійника** – інструктора райкому комсомолу, редактора літинської районки. З початком гітлерівської навали у 1941 – 1942 рр. воював у складі 7-го окремого санітарного батальйону 40 артилерійського полку на Південному фронті. У 1943 – 1944 роках – активний учасник підпільно-партизанського руху. Комісар партизанського з'єднання ім. Хрущова, що боролось із нацистськими загарбниками на теренах Вінниччини. За проявлений героїзм та синівську відданість Вітчизні нагороджений орденами Вітчизняної війни II ст., Червоної Зірки, Богдана Хмельницького III ст., медалями «Партизанові Віт-

чизняної війни» I ст., «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.»

У післявоєнні роки працював начальником Вінницького облполіграфвидаву, директором Вінницького лялькового театру. Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора. Удостоєний почесного звання «Заслужений працівник культури України».

Інвалід війни [84, С. 125].

Політпрацівники, працівники тилу

Павло Пантелейович Козир. Народився на Дніпропетровщині. До війни працював заступником редактора районної, а згодом – республіканської молодіжної газети, завідувачем відділу ЦК ЛКСМ Туркменії, першим секретарем Ашхабадського обкому комсомолу. В роки Другої світової війни перебував у лавах Червоної армії на політичній роботі.

З 1945 року життя Павла Пантелеймоновича тісно пов'язане з Вінниччиною. Тут він працював другим секретарем Крижопільського райкому партії, першим секретарем Ситковецького райкому та Могилів-Подільського міськкому КП України. З 1950 по 1952 рік навчався на Ленінських курсах і заочно у Вищій партійній школі при ЦК КПРС. Після закінчення цих навчальних закладів працював редактором обласної газети «Вінницька правда». У 1954 – 1955 рр. – секретар, другий секретар Вінницького обкому Компартії України. З 1955-го упродовж 15 років – перший секретар обкому Компартії України. В останній період життя, до виходу на пенсію, П. П. Козир – перший секретар Одеського обкому партії. Обирався депутатом Верховної Ради СРСР, обласної ради, кандидатом у члени ЦК КПРС, членом ЦК Компартії України. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного

Прапора і медалями. Йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці [30, С. 103].

Володимир Якович Орлик. Народився в с. Гоноратка Оратівського району. Трудову діяльність розпочав у 1935 році в оратівській райгазеті.

Очолоюючи редакційні колективи ще з часу війни у Саратовській та Калінінській областях Росії, він, по звільненні рідного краю від окупантів, працює редактором ямпільської, жмеринської районних та могилів-подільської міської газет. З 1954 року до виходу на пенсію був незмінним редактором «Вінницької правди», єдиної тоді обласної газети.

Постійно обирався членом правління Спілки журналістів України, був фундатором та головою обласної організації. А ще – чудовим організатором, здібним керівником.

При Орлику «Вінницька правда» стала провідною газетою України з тиражем 200 – 230 тис. примірників. Хлопців-газетярів з Вінниччини (Орликової школи) нарозхват з готовими квартирами брали в усіх обласних центрах. Кадри тут були, що й казати, виняткові...

Володимир Якович Орлик, як редактор і людина, був для всіх, хто його знав, зразком порядності і вимогливості, насамперед, до себе, принциповості і професійної солідарності, любив гостре і дотепне слово, ніколи не боявся заступитися за підлеглих перед будь-якою інстанцією, навіть усупереч своєму партійному обов'язку, якщо цього вимагали Правда і Справедливість. Оце й були ті принципові засади, на яких він стояв упродовж свого життя [92]. Помер В. Я. Орлик 1990 р.

Сергій Іванович Карпанюк. Народився в с. Вінож Мурованокуриловецького району. До війни закінчив чотири курси історичного факультету Вінницького педагогічного інституту. Працював редактором газети «Молодий більшовик» (1940 – 1941). Під час війни: зав. відділом партійного життя газети «Дагестанська правда» (1942 – 1943), заступник редактора цього часопису (1943). Після Перемоги: редактор га-

зети «Зірка» (1943 – 1944), зав. сектором інформації ЦК ЛКСМУ (1944), власкор газети «Радянська Україна» у Вінницькій області (1945 – 1947), завідуючий відділом соціалістичного будівництва «Вінницької правди» [30, С. 91].

Галина Василівна Вігурська. Народилася 1909 року в с. Люлинці Калинівського району. Після закінчення семирічки та дворічної агропромшколи працювала бібліотекарем, агрономом, вихователькою в дитячому садку. В 1936 році закінчила інститут педагогів дошкільного виховання при Київському університеті. З 1939 по 1941 рік була літпрацівником газети «Радянська освіта». В роки Другої світової війни працювала в госпіталі на Уралі. По війні повернулася до журналістської діяльності в газетах «Київська правда», «Радянський спорт». Із 1952 року перейшла на творчу роботу.

Відома, передусім, як перекладачка зі слов'янських мов [61, С. 48 – 49].

Ярослав Васильович Гримайло. Народився 1906 року в с. Рогинці Хмільницького району. У 1921 – 1923 роках навчався в Уманському сільськогосподарському училищі, потім у педагогічному технікумі, а в 1926 – 1930 роках на літературному факультеті Харківського інституту народної освіти. Працював у журналах «Молодняк», «Піонерія», під час Другої світової війни – в газеті «Большевик Алтая» (м. Усть-Каменогорськ), Новосибірському радіокомітеті, після війни – в газеті «Соціалістична Харківщина», спецкором газети «Радянське мистецтво» та «Літературной газеты». Автор поетичних збірок «Вітрила піднято», «Мужня юність», «Так слава життю!», прозових творів «Дивний криголам», «Про мужніх і дружніх», «Добропроходець», романів «Син лейтенанта», «Кавалер ордена Слави», «Зачарований на Схід» та ін. [60, С. 76 – 77].

Леонід Іванович Ковін. Із 1918 року жив у Москві. Здобув середню освіту. Працював банківським службовцем, журналістом. У 1942 році мобілізований на будівництво за-

лізниці на Уралі. В 1944 році відряджений до Вінниці як кореспондент газети «Сталінський шлях» і тут залишився. Автор низки художніх творів, у тому числі роману «Дорожче за життя» – про боротьбу підпільників під час німецько-фашистської окупації. У творі використано факти з історії вінницького підпілля [61, С. 151].

Борис Наумович Бейзман. Народився 1908 р. в Шаргороді в родині робітника. Десятирічним хлопчиком пішов працювати учнем до кустарів. Десять років життя віддав праці на дрібних підприємств. У 1928 – 1929 рр. робітник швейної фабрики у м. Москві. Тоді ж вступив у комсомол і, приїхавши у Могилів-Подільський, став керівником пересувної комсомольської політшколи окружному ЛКСМУ.

У 1936 р. вступив на навчання до комуністичного університету ім. Артема у Харкові, потім працював зав. культвідділом та відповідальним секретарем окружної газети «Прикордонна зірка», а у 1937 – 1939 рр. – редактором райгазети «Прикордонна зірка».

У 1939 – 1941 рр. редагував газету «За Родину» політвідділу Могилів-Подільського укріпрайону і райгазету.

У роки війни працював у Чкаловській області спочатку начальником клубу евакогоспіталю, а потім зав. відділом пропаганди і агітації Секретарського райкому партії.

Після визволення Могилів-Подільського району від нацистських окупантів з 1945 по 1952 рік – редактор райгазети «Наддністрянська зірка», з 1952 по 1962 р. – заступник моголів-подільської міської газети «Вперед до комунізму».

З 1965 р. на пенсії.

Помер у 1972 р. [73].

Олександр Вікентійович Островський. Народився в Могилеві-Подільському в робітничій сім'ї і сам із ранніх років працював робітником на лісозаводі. В 1921 – 1924 рр. – слюсар моголів-подільських залізничних майстерень. Працював секретарем райкому комсомолу в Ямполі, завідувачем

організаційного відділу окружного комітету комсомолу. Наприкінці 20-х років – на відповідальній роботі у фінансових органах.

У 30-х роках він – редактор газети політвідділу МТС, заступник редактора і редактор Вінницької обласної молодіжної газети «Молодий більшовик».

В останні роки свого життя працював в шляхово-експлуатаційній дільниці № 650, потім – перебував на заслуженому відпочинку.

Помер у 1967 р. [72].

Микола Миколайович Агрисько. Народився 1906 р. в с. Широкий Лан Широколанівського району Миколаївської області. В 1928 р. працював маляром на суднобудівному заводі м. Миколаєва, в 1932 – 1933 рр. – секретарем Грицівського райкому комсомолу, 1933 – 1936 рр. – редактором політвідділу Соболівської МТС Теплицького району. В 1936 – 1938 рр. навчався у Вищій комуністичній школі м. Вінниці, по закінченні якої до 1941 р. перебував на посаді редактора теплицької районної газети.

Під час війни був евакуйований. Працював заступником директора МТС, головою колгоспу в Чебоксарському районі Челябінської області.

В 1944 р. повернувся у Теплик, до 1950 р. був редактором, згодом літпрацівником райгазети «Радянська правда». З 1951 р. очолював районну планову комісію, працював заступником голови Теплицького райвиконкому, головою райспоживспілки.

Помер у 1972 р. [59].

Лука Хомич Паламарчук. Народився 1906 року в с. Троща Липовецького району. Журналістську діяльність почав у 1929 році у вінницькій окружній газеті «Червоний край». Був заступником редактора, редактором жмеринської райгазети «За соціалістичну перемогу», очолював журналістські колективи районів у Шепетівці, Кам'янці-Подільському.

«Працюючи в редакціях районних газет, я пройшов справжню школу виховання і гарту, – згадував він той час. – Щодня доводилося зустрічатися з людьми, вникати у безліч справ, реагувати на події...

Було нелегко. Насамперед з кадрами. Кваліфікованих журналістів, які визначають зміст, форму, обличчя газети – одиниці. Прийняли на роботу П. (вчителя). Виявився надміру метушливим: метушні в три поверхи, а енергії, горіння – пригоршня. Замкнений, холодний, відштотхуючий, як камінь! Людина ж з холодним серцем творити гаряче журналістське слово не може...» [65].

З 1938 року працював редактором газети «Комуніст», редактором журналу «Перець». В роки Другої світової війни – голова Радіокомітету при Раднаркомі Української РСР, редактор газети «Советская Украина», відповідальний працівник апарату ЦК Компартії України. З 1943 року редактор газети «Радянська Україна». З 1956 року на дипломатичній роботі – заступник і міністр закордонних справ УРСР, Повноважний посол СРСР в Марокко.

Федір Юрійович Маківчук. Уродженець с. Кордишівки Козятинського району. Закінчив семирічку, профшколу в Бердичеві і заочне відділення Київського педагогічного інституту (1945). З 1931 року працював у пресі, спочатку в старокостянтинівській районній газеті «Комуна», потім очолював редакції кам'янець-подільської і львівської обласних комсомольських газет.

Під час Другої світової війни керував сектором молодіжного радіомовлення ЦК ВЛКСМ.

По війні редагував республіканську газету «Молодь України». З 1946-го по 1986 рік – головний редактор сатиричного журналу «Перець».

Видав збірки сатири та гумору «Здоровенькі були», «І сміх, і гріх», «Репортаж з того світу», «Замужем і вдома»,

«Про добре і зле», «Чорт наштовхнув», «Любе й нелюбе», «Любов і параграф», «Галас у жабуринні» та ін.

Заслужений працівник культури УРСР [60, С. 182 – 183].

Степан Федорович Савіцький. Народився 1903 р. в селянській сім'ї. 18-річним юнаком вступив у комсомол, у 1927 році – в партію. З 1923 по 1934 р. працював на комсомольській та радянській роботі. Із 1934 р. – редактор газети політвідділу Смотрицької МТС тодішньої Кам'янець-Подільської області, а згодом редактор Берездівської райгазети цієї ж області.

З 1937 р. редактор Вінницького обласного радіо, невдовзі – голова Вінницького облтелерадіокомітету.

Під час війни евакуйований у тил. Вів активну інформаційно-пропагандистську діяльність.

Помер 10 січня 1947 р. [13].

Йосип Терентійович Цьох. Народився 1916 року в с. Вернигородок Козятинського району у бідній селянській родині. Трудову діяльність розпочав після закінчення Вінницького вчительського інституту. Вчителюючи, активно співпрацював у пресі. В 1938 році був висунутий на роботу в козятинську районну газету «Колективна праця».

В липні 1941 року, з наближенням фронту, евакуювався спочатку в Краснодарський край, а пізніше – в м. Каган Бухарської області. Працював у школі, на партійній роботі.

Після визволення України від гітлерівських загарбників повернувся на Вінниччину. З січня 1944 року редагував козятинську районну газету «Колективна праця», з жовтня 1946 року – власний кореспондент республіканської газети «Колгоспник України» по Кіровоградській і Чернігівській областях.

Понад сорок років віддав Львівщині, куди прибув у 1950 році. У 1950 – 1953 рр. обіймав посаду заступника редактора львівської обласної газети «Вільна Україна», у 1953 – 1954

рр. – очолював обласне книжково-журнальне видавництво (нині «Каменярь»).

З 1954 р. Й. Т. Цьох – на факультеті журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка. Пройшов шлях від викладача до декана факультету і завідуючого кафедри, захистив у 1959 році кандидатську, а в 1967-му – докторську дисертації. Професор. Автор десяти монографій, навчальних посібників для студентів, брошур, літературно-критичних нарисів і збірок публіцистичних творів, понад 500 наукових праць. З-під його пера, зокрема, вийшли книги «Подвиг Адама Коцка», «Слово буремних років», «Виникнення радянської преси на Україні», «Юрій Мельничук», «Історія української дожовтневої журналістики» (III розділ), «Преса Української РСР періоду Великої Вітчизняної війни», «Канада зблизька» та ін.

Нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, медалями, Почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

Заслужений працівник вищої школи України [30, С. 238].

Леонід Георгійович Волохатих. Родом із Курської області. Перед війною закінчив Харківський інститут журналістики. Під час війни – машиніст локомотива, токар на військовому заводі. Відзначений медаллю «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні». Після визволення України працював відповідальним секретарем районної газети «Прапор Сталіна» на Сумщині (1944 – 1947), слухач Харківської партійної школи (1947 – 1949), редактор райгазети «Соціалістичне село» на Тернопільщині, інструктор, зав. сектором преси відділу пропаганди і агітації Вінницького обкому партії (1951 – 1957), завідувач відділу редакції газети «Вінницька правда» [30, С. 40].

Поліна Леонтіївна Бабчук. Народилася 1904 р. в с. Хоменки Шаргородського району. Вчителювала в рідному селі.

Була секретарем комітету бідноти, секретарем Садківської сільради (Шаргородський район).

Під час Другої світової війни евакуйована в Алтайський край (Російська Федерація). Працювала бухгалтером на одному із заводів Зонального району.

В 1944 р. повернулася на батьківську землю. Відтоді, а також у післявоєнні роки, очолювала редакційний колектив шаргородської райгазети «За Перемогу».

Проявляла трудову активність навіть досягши пенсійного віку – працювала кадровиком шаргородського райоб'єднання «Сільгосптехніка».

Померла в 1994 р.

Учасники націоналістичного підпілля, симпатизи української незалежності

Чимало журналістів боролися в націоналістичному підпіллі чи поділяли погляди прихильників створення самостійної Української держави, уже тоді засіваючи зерна майбутньої української незалежності, переймаючи естафету борців за вільну соборну Україну періоду УНР, Гетьманату, Директорії, котрі, попри нав'язані радянською пропагандою ідеологічні кліше, справедливо заслуговують на всенародну повагу.

Це про них, захисників молодої Української Держави, яка постала на уламках колишньої царської імперії, її кращих синів, відзначаючи їхній неоціненний вклад у врятування західної цивілізації, із почуттям неприхованої гордості писав Головний Отаман Військ УНР С. В. Петлюра:

«Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати, як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдино боротьбою, упертою й безкомпромісною, ми показали світові, що Україна є, що її народ живе й бореться за

своє право, за свою свободу й державну незалежність. Ті, що легковажили наш рух, тепер побачили, що ми така сила, якої не можна не брати на увагу. Самі російські большевики словами Леніна заявляють, що тільки через боротьбу з Україною большевизм не дійшов до Західної Європи. Признаймося без гордоців і без зайвої скромности, що за час двохлітньої нашої боротьби ми створили українську націю, яка й надалі активно боротиметься за свої права самостійно й ні від кого незалежно порядкувати на своїй землі».

Сказані слова однаковою мірою стосуються як вояків та старшин Дієвої Армії УНР, безстрашних «польових командирів» повсталого населення України, яке не змогло тоді примиритися з московсько-більшовицькою окупацією своєї Батьківщини, так і активних прихильників української незалежності, у когорті яких згадуваний Костянтин Прокопович Василенко – славний син України, нині ще маловідомий громадськості.

Костянтин Прокопович Василенко народився 2 квітня 1877 р. на хуторі Есмань (тепер с. Червоне) Глухівського повіту Чернігівської губернії. 1895 р. закінчив Глухівську гімназію, у 1895 – 1902 рр. навчався на медичному та юридичному факультетах Київського університету св. Володимира.

Студентом прилучився до соціал-демократичного руху. Від 1897 р. – член київського «Союзу боротьби за визволення робітничого класу», брав участь у виданні «Рабочей газеты», підготовці I з'їзду РСДРП. Після II з'їзду РСДРП (1903) – меншовик, провідний діяч Київського комітету партії, редактор журналу «Вперед». У 1903 – 1905 рр. – на засланні.

По поверненні працював у газетах «Киевское слово» (1905), «Киевский голос» (1906); у 1907 р. – редактор журналу «Друг народа». 1908 – 1918 – співробітник, завідуючий міжнародним відділом, з 1910 р. – член редколегії та помічник редактора газети «Киевская мысль», з 1917 р. – редактор газети «Рабочее знамя».

У травні 1917 р. – січні 1918 р. – голова Київського обласного комітету РСДРП (об'єднаних меншовиків). 8 серпня 1917 р. обраний членом Центральної Ради, з 12 вересня по 2 жовтня – генеральний секретар праці, з 12 жовтня по 7 листопада 1917 р. – комісар Тимчасового уряду в Києві.

У січні 1918 вийшов із партії й припинив політичну діяльність. У 1919 р. – конторник Київського народного університету, відповідальний редактор газети «Киевская жизнь». В 1921 р. працював в Одеському губернському статистичному бюро, в 1922 – 1923 рр. – постійний співробітник Комісії звичаєвого права Всеукраїнської академії наук (ВУАН).

1923 року заарештований у так званій справі «Київського обласного центру дії» і разом зі старшим братом Миколою Прокоповичем – членом Центральної Ради, академіком ВУАН, засуджений до 10 років суворої ізоляції. Утримувався у Лук'янівській тюрмі у Києві, в 1929 – 1932 рр. – на засланні в Сибіру. Щоправда 24 листопада 1924 р. Миколу Прокоповича звільнили, і він помер 3 жовтня 1935 року в Києві. Клопочучись за Костянтина, в листах до Катерини Павлівни Пешкової писав:

«Я уже два раза беспокою Вас своими просьбами помочь моему брату, Василенко Константину Прокофьевичу, и Вы любезно обещали мне содействие... Его выслали в августе 1929 г. в Сибирь, в Канский округ, в село Фаначет. Жизнь там оказалась крайне тяжелой для него, здоровье его, надорванное многолетними сидениями в царских тюрьмах и Допре, еще более расшаталось...»

«...Его перевели из села Фаначет в еще более глухое место. Причем, вели его пешком, в течении 5 недель он сделал пешком свыше 700 верст по морозу в 35 градусов и выше. Перевод туда по распоряжению, которое он получил внезапно, заставил его побросать много вещей, запасов, без которых в местных условиях нельзя жить. Новый район, куда

он попал, находится в глухом участке Сибири на Ангаре, куда даже почта приходит раз в неделю, а на время весенней и осенней распутицы на месяц-полтора прекращается всякие сношения с внешним миром. Поселенный в небольшой деревне, он лишен даже медицинской помощи, что при его состоянии здоровья может грозить большими неприятностями... Новый адрес моего брата: Канский округ, почтовое отделение Богучаны, Кежемский район, деревня Заимка».

30 травня 1938 знову заарештований. 26 березня 1939 р. Київським обласним судом безпідставно засуджений до 5-и років ув'язнення. Спершу термін відбував у Житомирській колонії, а в червні 1940 р. переведений у Вінницьку в'язницю, де у липні 1941 р., як уже згадувалося, розстріляний [11; 55].

25 серпня 2015 р. у Вінниці на фасаді адміністративної будівлі по вул. Зодчих, 22, увічнюючи його ім'я, відкрито меморіальну дошку.

Володимир Юхимович Свідзинський. Народився 1885 року в с. Маянів Тиврівського району. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію, а також Київський комерційний інститут. Працював у Вінниці економістом. Узяв участь в організованому земством вивченні народних промислів Поділля. У виданій згодом книзі «Кустарные промыслы Подольской губернии» (1916 р.) йому належав нарис про ткацтво. Учасник Першої світової війни. На початку 20-х рр. працював архіваріусом у Кам'янець-Подільському, в редакція місцевих газет. Тут видав першу збірку «Ліричні поезії» (1922 р.). У 1925 – 1941 рр. мешкав у Харкові, де працював літературним редактором журналу «Червоний шлях» (з 1936 року – «Літературний журнал»), а також у Техвидаві. 27 вересня 1941 р. арештований органами НКВС. 18 жовтня 1941 року разом із іншими невільниками загинув мученицькою смертю в с. Старий Салтиків Харківської області (спалений живцем). Реабілітований 1964 р. посмертно.

Юрій Гаврилович Бойко. Уродженець Миколаєва. У 1927 році вступив до Миколаївського інституту народної освіти. Потім навчався в Одеському університеті. Коли почалися масові арешти серед української інтелігенції у зв'язку з сфабрикованою справою Спілки визволення України, до в'язниці потрапив і він. Після шести місяців вийшов на волю. З великими труднощами закінчив університет. Викладав українську мову в навчальних закладах Маріуполя, Харкова та Херсона. В 1941 році захистив кандидатську дисертацію, присвячену творчості І. Франка.

Під час німецької окупації працював доцентом Харківського університету, завідував відділом літератури, науки і мистецтва в редакції газети «Нова Україна». Упродовж 1943 року жив у Вінниці. Тут він написав одну з найважливіших своїх публіцистичних праць «Шлях нації», у якій виклав теорію і практику українського національно-визвольного руху, викрив систему російського гноблення України та колоніальну політику німецьких фашистів на українських землях. Наступного 1944 року книжку було доопрацьовано і видано у Львові.

З 1949 по 1964 рік – професор Українського вільного університету в Мюнхені. Був деканом і професором філософського факультету, а в 1965 – 1966 роках – ректором закладу. Одночасно, з 1962 року, працював професором славістики в Людвіг Максиміліано університеті (Мюнхен). Належав до об'єднання українського письменства «Слово», заснованого 1954 року в Нью-Йорку. Член проводу ОУН, входив до складу уряду УНР в екзилі [61, С. 27 – 28].

Олекса Несторович Гай-Головко. Уродженець с. Писарівка Кодимського району Одеської області. Дитинство і юність пройшли в с. Вікнині Гайворонського району Кіровоградщини. З дитячих років переслідуваний владою за те, що був сином дякона. Закінчив семирічку і Краснопілківську сільськогосподарську школу Гайсинського району. Працю-

вав у цукроварні, вчителював у Джурині Шаргородського району.

Унікаючи арешту, подався до Києва, потім на Полісся, нарешті, до Ленінграда, де трудився на заводі і навчався на вечірньому відділенні філологічного факультету університету. З тих же причин у 1933 р. опинився у Харкові, де став свідком жакливого голодомору. Працював у редакції радіокомітету, в журналі «Червоний край». Але викритий, як такий, що «приховував своє вороже соціальне походження», позбувся роботи. Зумів улаштуватися на посаду редактора у Львівському радіокомітеті.

В окупованому Львові став підпільником. Разом із кількома підпільниками у Фастові випускав «протинімецьку і протибільшовицьку газету «За самостійну Україну». Під кінець війни і після неї, з початку 1950-х років, жив у Вінніпезі, в Канаді [61, С. 60 – 61].

Юрій Юрійович Горліс-Горський. Уродженець Полтави. Перебував в армії УНР, потім у повстанських загонах у Холодному Яру на Черкащині. Коли уряд УНР опинився в Галичині, був посланий до Львова на зв'язок з ним. Виконував доручення уряду в Києві і на Поділлі, беручи участь у підпільній боротьбі. У Вінниці, в губернському відділі народної освіти, оформився на посаду волосного шкільного інспектора в одному з повітових відділів освіти. Згуртував навколо себе українських патріотів, часто переходив кордон.

1923 року, після доносу, був заарештований. Звинувачений «за приналежність до товариств і організацій, що ставлять собі за мету повалення радянської влади». Опинився у Вінницькій тюрмі, з якої був звільнений 16 грудня 1923 року за недоведеністю вини. Проте наступного року стався новий арешт. Перебував у в'язницях Вінниці, Києва, Полтави, психіатричній лікарні Херсона, звідки утік. Усього провів у неволі вісім років.

1932 р. перейшов радянсько-польський кордон, жив і працював у Рівному та Львові. Оpubлікував мемуарно-публіцистичний твір «Ave diktator!» (1933), спрямований проти радянської тоталітарної системи, хроніку «Отаман Хмара» (про долю Семена Харченка, котрий підняв повстання в «тюрподі» Вінницького ГПУ; 1934), документальну повість «Холодний яр» (1935 – 1937).

Брав участь у Другій світовій війні. Захищав Карпатську Україну.

Співпрацював з українським відділом берлінської радіостанції, з газетою «Краківські вісті». Знову перебував у Рівному, Києві, Львові.

Після війни у Німеччині взяв участь у заснуванні газети «Українські вісті». В 1946 році страчений в Новому Ульмі українцями з табору для переміщених осіб, між якими поширилася інформація, що Горліс-Горський агент «різномірних ворожих Україні сил» [61, С. 75 – 76].

Аркадій Панасович Любченко. Народився 1899 року в с. Старий Животів Оратівського району. Згодом його батьки переїхали в містечко Сквиру, що на Київщині, де закінчив місцеву гімназію. Навчався у Київському університеті. У 1921 – 1922 роках служив у війську, в пересувному театрі, що давав вистави у військових частинах – в Черкасах, Проскурові, Жмеринці, Барі, Вінниці, Білій Церкві, на Донбасі і у Харкові. Тут, у столиці України, вступає до літературної організації «Гарт», потім стає одним із засновників і секретарем «Вапліте» (Вільної академії пролетарської літератури), а після її ліквідації – членом «Пролітфонду».

Перші свої нариси та статті опублікував ще 1918 року в газеті «Сквирський вісник». У 1926 році видав збірник оповідань «Буремна путь», у наступному році – роман «Незнані гості» та повість «Образ». Автор інших художніх творів: збірок оповідань і повістей «Вона» (1929 р.), «Вітрила тривоги» (1932), повісті «Земля горить» (1933 р.).

Про його життя в 30-і роки мало що відомо. Працював у редакціях, з новими творами не виступав. Переїхав до Києва.

Під час війни взяв участь в Установчих зборах УНР 5 жовтня 1943 року, плекаючи надії на створення української держави. Працював у харківській газеті «Нова Україна». Перебував у Львові.

Окупанти, полюючи за українськими патріотами, заарештували Любченка, деякий час він був в ув'язненні, де зазнав катувань і важко захворів.

Опинившись на волі, емігрує. У Братиславі в серпні 1944 року як член Президії УНРади взяв участь у складанні «Платформи Всеукраїнської Національної Ради», разом з актором Й. Гірняком керував сектором пропаганди Президії УНРади. Про цей час залишив «Щоденник», опублікований на Заході. За «співпрацю» з німецько-фашистськими окупантами від часів війни творів його в Україні не друкували.

Помер 23 лютого 1945 р. в німецькому місті Бад-Кіссінген [60, С. 179 – 180].

Іван Володимирович Глинський. Уродженець с. Потуш Тиврівського району. В'язень німецьких концтаборів. У повоєнні роки багато сил віддав журналістській і культосвітній роботі на Вінниччині та Буковині. Закінчив філологічний факультет Чернівецького університету. Останні десятиліття свого життя жив у Могилеві Подільському, де періодами працював у місцевій міськрайонній газеті.

Контузія під час війни, перебування у полоні, втеча з концтабору, після чого – жорстка політична перевірка радянськими каральними органами. Все це довелося пережити Івану Глинському. За відкритий характер, відстоювання національної духовності у публічних виступах, засобах масової інформації все своє життя ходив із ярликом «націоналіста», був під пильним оком КДБ [30, С. 50].

Микола Андрійович Ливицький. Народився 1907 р. у м. Жмеринці. В листопаді 1921 р. разом з батьками змушений

залишити Україну. Навчався в університетах Варшави і Женеви. Здобув економічну і журналістську освіту. З початку 1930-х років став активним учасником національно-політичного життя української еміграції. Був секретарем делегації уряду УНР при Лізі Націй у Женеві, керував філією Українського пресового бюро, публікував свої статті в журналі «Тризуб» та львівській газеті «Діло».

В 1938 – 1939 рр. за дорученням уряду УНР перебував у Карпатській Україні, де займався питанням формування збройних сил новоутвореної Української держави на Закарпатті.

Під час окупації України гітлерівцями в 1942 р. переїхав до Києва, однак незабаром був заарештований і на деякий час ув'язнений.

В повоєнний час активно займався політичною діяльністю. У 1946 р. став одним із організаторів заснування Українського національного державного союзу, з 1950 р. – його голова. Входив до складу Української Національної Ради в екзилі, з 1949 р. – член уряду УНР (керував ресортом преси та інформації), редагував часопис «Мета», що виходив з 1952 році у Мюнхені. З 1957 р. став прем'єром виконавчого органу УНРади та керівником Міністерства (ресорту) закордонних справ. У 1967 р. на 6-й сесії УНРади обраний Президентом УНР в екзилі. На цій посаді доклав багато зусиль для підтримання міжнародного авторитету УНР.

Автор багатьох статей суспільно-політичної тематики, що публікувалися у збірнику «Захід – Схід і проблематика поневолених Москвою націй» (1975 р.) та «ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками» (1984 р.).

Помер у 1989 році [53].

Олександр Якович Колодченко. 1910 р. н., українець, безпартійний, освіта вища, до окупації працював учителем. У період нацистської окупації – відповідальний редактор газети «Щотижневик Барської округи». 5 травня 1944 р. вироком

військового трибуналу військ НКВС по Вінницькій області засуджений до розстрілу. 22 листопада 1944 р. Президія Верховної Ради СРСР замінила розстріл 20-а роками виправно-трудових робіт. Подальша його доля невідома. Реабілітований 28 січня 1992 р.

За який же гріх отримав таке суворе покарання? Відповідь на це питання дає архівний документ – обвинувальний вирок колишнього відповідального редактора газети «Тижневик Барської округи» О. Я. Колодченка як свідка розкопок жертв політичних репресій у м. Вінниці під час німецької окупації.

У ньому, зокрема, говориться: «В июле 1943 года обвиняемый Колодченко в составе делегации Барского района ездил в гор. Винницу на организованные немецкими властями провокационные раскопки трупов граждан, якобы расстрелянных органами НКВС, и по возвращению с провокационных раскопок как ответственный редактор-корректор лично откорректировал и 27 июля 1943 года поместил в газету «Еженедельник Барского округа» статью антисоветского содержания о Винницких раскопках под заголовком «Действительное лицо советского гуманизма», в которой также была изложена клевета на Советскую конституцию, коммунистическую партию, ее вождя и органы НКВД, восхвалял фашистский строй и Гитлера...» [48].

Фактично за аналогічну провину була покарана й **Зінаїда Олексіївна Хилобока**. В іншому архівному документі – постанові на арешт працівниці газети «Вінницькі вісті» щодо її участі в розкопках жертв політичних репресій під час нацистської окупації від 14 квітня 1944 р. – йдеться:

«Я, старший 3 группы 2 отдела УНКГБ по Винницкой области, старший лейтенант Госбезопасности Давыдов, рассмотрев в УНКГБ материалы о преступной деятельности Хилобоковой Зинаиды Алексеевны, 1913 года рождения, украинки, беспартийной, гражданки СССР, по происхождению из

крестьян-кулаков, семейную, домохозяйку, в период немецкой оккупации работавшую в редакции газеты «Винницкие вести», нашел:

Хилобокая Зинаида Алексеевна в период оккупации немцами города Винницы при содействии украинских националистов Левко, Степаненко, Бойко и Мерзлякова поступила на работу в редакцию газеты «Винницкие вести» в качестве технического редактора.

Являясь членом ОУН, занималась вербовкой лиц в националистическую организацию.

На квартире у Хилобокковой всегда устраивались нелегальные совещания о работе националистической организации.

В 1943 году Хилобоккая являлась членом комиссии по раскопкам могил, якобы расстрелянных органами НКВД. Она была техническим редактором провокационной брошюры «Злочин у Виннице», за что получила гонорар в размере 6000 рублей...».

Була засуджена до 20 років каторжних робіт. Померла 22 лютого 1945 р. в Магаданській області. Реабілітована 3 січня 1992 р. [47].

Йосип Іванович Позичанюк. Родом із Дашева Іллінецького району. Закінчив Ніжинський педінститут, працював на Вінниччині у пресі. Після приєднання Західної України до УРСР керував у Львові комсомолом, де зблизився із членами ОУН. Під час Другої світової війни в підпіллі редагував газети «За Самостійну Україну» та «За Українську державу», керував програмою передач радіостанції «Вільна Україна», писав статті, відозви. На зібранні Української Головної Визвольної Ради в липні 1944 року обраний її членом і очолив бюро інформації. Входив до трійки керівництва Української Повстанської Армії як політичний референт Головного Командування. Загинув 1944 році [30, С. 181].

Володимир Миронович Нофенко. Перший редактор окупаційних «Вінницьких вістей». Загинув у лавах Української Повстанської Армії (УПА) на Волині [95].

Михайло Орест (справжні прізвище, ім'я, по-батькові – Зеров Михайло Костянтинович) народився 1901 року на Полтавщині. Закінчив Київський університет, був науковим працівником. У 1930-х двічі ув'язнений, перебував у таборах.

Під час Другої світової війни деякий час редагував у Вінниці газету «Вінницькі вісті». У ній опублікував свої вірші (можливо вперше): «Звичаєм дорогим у день осінній», «Попід ногою сніг...», «Святковий люд сповняє храми», «Ліс», «Південь», перекладені з німецької статті. Згодом перебрався до Львова, а в 1944 році – до Німеччини... [60, С. 219].

Певний час редактором цієї ж газети був також **Ігор Костецький** (справжні прізвище, ім'я, по-батькові – Мерзляков Ігор Вячеславович), який мешкав у Вінниці. З початком війни потрапив в оточення, повернувся додому. Під час окупації викладав у фармацевтичному інституті, а потім очолив редакційний колектив згадуваного часопису. Восени 1942 року відправлений на примусові роботи до Німеччини. Працював на шахтах поблизу Бохума. Після війни залишився в м. Швайкгаймі (Західна Німеччина). Понад 20 років перебував «під опікою» КДБ. У колах української еміграції повоєнної хвилі відомий як один із засновників «МУРу» – літературно-мистецького об'єднання [60, С. 147 – 149].

Остарбайтери

Денис Миронович Левчишин. Народився в с. Слободище Іллінецького району. В роки Другої світової війни був зв'язковим місцевої підпільної організації «Нескорена юність». Зазнав арешту та вивезений на каторжні роботи в Німеччину в якості остарбайтера. Потрапив на вугільні шахти Рурського басейну. Боровся з ворогом навіть у таких вкрай несприятливих для боротьби умовах. Як зазначається в архівних документах, він, займаючись шкідництвом, 2 – 3 рази за зміну у шахті м. Батропа різав паси, по яких транспортувалось вугілля [37].

Після війни працював у редакціях дашівської та іллінецької райгазет. У 1962 році закінчив філологічний факультет Вінницького педінституту. Був власкором, а згодом старшим кореспондентом «Вінницької правди». Помер у 1981 р.

Тетяна Михайлівна Кардиналовська. Народилася 1899 року в Києві в сім'ї генерала Кардиналовського. Закінчила у місті над Дніпром гімназію, навчалася на інженерному факультеті Київського політехнічного інституту. Її першим чоловіком був Всеволод Голубович, прем'єр-міністр уряду УНР, який на початку 1920-х років загинув у застінках більшовиків. Зазнала ув'язнення і вона. Працювала в газеті «Селянська правда», редактором якої був письменник С. Пилипенко. 1924 року вийшла за нього заміж. Після арешту чоловіка її разом з малими дітьми Асею та Мірталогою вислали за межі України (в м. Твер). Перед війною всупереч забороні повернулася на батьківщину, оселилася у Вінниці. Під час Другої світової війни зазнала нових поневірянь. 1943 року гітлерівці вивезли її разом з дочками на примусові роботи до Австрії. За спробу втекти до Франції усі троє потрапили до штрафного табору. Далі життєвий шлях Т. М. Кардиналовської проліг через Італію, Англію до США. Тут упродовж років

викладала російську, а згодом українську мови у Гарвардському університеті [60, С. 129].

Володимир Степанович Іванюк. Народився 1924 року в с. Михнів Ізяславського району Хмельницької області. Закінчив Михнівську середню школу. 1942 року вивезений до Німеччини, звідки через 3 роки повернувся інвалідом. З 1951 року, після закінчення Кременецького педінституту (Тернопільська область), п'ять років працював кореспондентом Ізяславської райгазети. Потім до 1961 р. – директором Колиндянської СШ (Чортківський район на Тернопільщині); далі очолив Брусленівську 8-річку в Літинському районі. З цього часу в редакції райгазети «Радянське життя» систематично виступав з гуморесками, сатиричними байками, оповіданнями. Про пережите й бачене в Німеччині написав повість «Фатум. Люди у фетрових капелюхах» (не опублікована) [60, С. 121].

Василь Феодосійович Маремпольський. Народився 1925 року в с. Маркушах Хмельницького району. За три дні до війни закінчив Маркушівську неповну середню школу.

В серпні 1942 року насильно вивезений до Німеччини. Працював на англійському острові Джерсі, окупованому гітлерівцями. Згодом потрапив до Франції, утік із табору, брав участь у французькому антифашистському русі.

Після війни служив в армії. Здобув середню освіту. В 1950 році закінчив Бердичівський учительський інститут. Учителював на Запоріжжі. В 1952 році закінчив Запорізький педагогічний інститут. У 1959 – 1964 роках – редактор Запорізької студії телебачення, згодом – учитель, а в 1972 – 1985 рр. – зав. кабінетом української мови та літератури Запорізького обласного інституту вдосконалення кваліфікації вчителів. Після захисту дисертації працював на кафедрі української літератури Запорізького університету [61, С. 212].

Микола Миколайович Студецький. Уродженець с. Флорине Бершадського району. Син священика. Навчався у

Києві. У липні – вересні 1941 р. у лавах народного ополчення захищав Київ від німецько-фашистських загарбників. Потрапив у полон, був звільнений, оселився у Вінниці, де працював у тароремонтній майстерні. Восени 1943 року вивезений до Німеччини на каторжні роботи. Після війни опинився у таборі переміщених осіб в американській зоні окупації. Тут зустрівся зі співвітчизниками І. Костецьким, Яром Славутичем та іншими літераторами. Невдовзі опинився у Венесуелі. Був заарештований за спровокованим обвинуваченням і виселений з Венесуели як «небезпечна особа». В 1951 році був уже на батьківщині і відразу ж потрапив у сталінсько-берієвські застінки. «Забезпечили» його каторжною роботою в ГУТАБі на цілих 25 років. На щастя, відбувся лише п'ятьма роками ув'язнення. У 1956 – 1995 роках постійно жив у Вінниці, підпрацьовуючи в місцевих засобах масової інформації... [60, С. 288].

* * *

Так, дороги війни були нелегкими, драматичними, жертвовними, сповненими болем втрат і радістю перемог. Ми не повинні бути байдужими до звитяг воєнного покоління, а маємо низько поклонитися йому. Пам'ятати про його історичний подвиг, котрий для молодих «рицарів пера» є невичерпним джерелом мужності та прикладу.

Велич всенародного подвигу, нетлінна пам'ять про полеглих відомих та безіменних героїв повинні стати духовною підмогою на шляху утвердження Української держави, суспільної консолідації, примирити живих і мертвих незалежно від національності, політичних і релігійних поглядів та переконань, сприяти розгортанню патріотизму, синівської любові до рідної Батьківщини – Матері-України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Алетіяно-Попівський Є.* З ідеєю в серці – зі зброєю в руках: Збірка писань / Є. Алетіяно-Попівський. – Лондон: Українська видавнича спілка у В. Британії, 1980.

2. *Анатолій Бортняк.* Літописець партизанського Поділля / Анатолій Бортняк // Вінницька газета. – 2001. – 13 лютого.

3. *Анатолій Горішний.* Згадаймо про Олексія Кундзіча / Анатолій Горішний // Вінницька газета. – 1998. – 19 березня.

4. *Анатолій Маковій.* На війні й коні плачуть / Анатолій Маковій // Вінницька газета. – 1999. – 23 вересня.

5. *Анатолій Речмедін.* Кланяюсь в пояс отчему краю. Русские писатели – уроженцы Подолья / Анатолій Речмедін. – Вінниця: Вінницька газета, 2009. – 160 с.

6. *Анатолій Речмедін.* Сівач краси і добра. Родовід, життя, творчість письменника Валентина Речмедіна / Анатолій Речмедін. – Вінниця: «Книга-Вега», 2004. – С. 168.

7. *Анатолій Речмедін.* «Мы чтим, Сталинград, твой подвиг и вернём тебе твоё имя» / Анатолій Речмедін // Слово (еженедельная газета; Москва). – 2013. – 25 января – 7 февраля.

8. *Арсен Новицький.* «Ім'я його – як приклад благородний» / Арсен Новицький // Вінницька газета. – 1997. – 28 жовтня.

9. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941 – 1945 / Гол. ред. колегія: Герасимов І. О. (голова), Муковський І. Т., Панченко П. П. (заступники голови), Вишневецький Р. Г. (відповід. секретар). – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – 944 с.

10. *Бортняк А.* «Співучий Шпорта з добрими очима...» / А. Бортняк // Вінницька газета. – 1997. – 13 вересня.

11. *Верстюк В., Осташко Т.* Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник / В. Верстюк, Т. Осташко. – К., 1998. – С. 214.

12. Відродження (Калинівка). – 1942. – 24 березня.

13. Вінницька правда. – 1947. – 11 січня.

14. Вінницька правда. – 1954. – 24 лютого.

15. Вінницька правда. – 1995. – 5 травня.

16. Вінницька правда. – 1971. – 11 травня.

17. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten) (Вінниця). – 1941. – 31 серпня.
18. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1942. – 25 січня.
19. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1942. – 26 березня.
20. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1942. – 21 травня.
21. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1942. – 22 липня.
22. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1942. – 17 серпня.
23. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1943. – 3 червня.
24. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1943. – 20 червня.
25. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1943. – 15 липня.
26. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1943. – 22 липня.
27. Вінницькі вісті (Winnizaer Nachrichten). – 1944. – 1 січня.
28. Вінниччина в період Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.: Хроніка подій. – К.: Наукова думка, 1965. – С. 47.
29. Вінниччина в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.): Збірник документів і матеріалів / Ред. колегія: А. Ф. Олійник (відп. ред.), М. Л. Байда та ін. – Одеса: Маяк, 1971. – С. 47.
30. Вінниччина журналістська / Автор-упорядник В. Лисенко. – Вінниця, 2010. – 318 с.
31. *Вінцовський Т., Кязимова Г., Михайлуца М., Щетніков В.* Окупаційний режим в губернаторстві «Трансністрія» // history.org/LiberUA/978-966-00-1063-5/13.pdf – С. 427 – 432.
32. *Володимир Теклюк.* Плин часу гортає сторінки його життя / Володимир Теклюк // Сільські вісті Вінниччини. – 2002. – 28 грудня.
33. Гайсинська газета (Гайсин). – 1943. – 25 квітня; 11 липня.
34. *Гальчак С. Д.* Визволення Вінниччини від нацистських загарбників (25 грудня 1943 р. – 25 березня 1944 р.) / С. Д. Гальчак. – Вінниця: «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2004. – 200 с.
35. *Гальчак С. Д.* Визволення Вінниччини від нацистських загарбників (20 грудня 1943 р. – 28 березня 1944 р.) / 2-е вид.: доповн., переробл. / С. Д. Гальчак. – Вінниця: «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2005. – С. 129.
36. *Гальчак С. Д.* Визволення Вінниччини від нацистських загарбників (20 грудня 1943 р. – 28 березня 1944 р.): Монографія /

3-є вид.: доповн., пререробл. / С. Д. Гальчак. – Вінниця: Консоль, 2010. – 420 с.

37. *Гальчак С. Д.* «Східні робітники» з Поділля у Третньому рейху: Монографія / С. Д. Гальчак. – Вінниця: «Книга-Вега» ВАТ «Віноблдрукарня», 2003. – С. 278.

38. *Геллер Михаїл, Некрич Александр.* История России 1917 – 1995: В 4-х томах. – Т. 1: Утопия у власти. – Кн. 1: Социализм в одной стране / Михаїл Геллер, Александр Некрич. – М.: Издательство «МИК», издательство «Агар», 1996. – С. 429.

39. *Горевалов С. І., Богуславський О. В., Романишин Ю. А.* Військова преса України / С. І. Горевалов, О. В. Богуславський, Ю. А. Романишин. – Запоріжжя, 2004. – С. 257.

40. ДАВО (Державний архів Вінницької області), ф. П – 425, оп. 1, спр. 26.

41. ДАВО, ф. П – 425, оп. 1, спр. 128, арк. 44.

42. ДАВО, ф. Р – 1417, оп. 3, спр. 1, арк. 373.

43. ДАВО, ф. Р – 1417, оп. 5, спр. 2, арк. 922.

44. ДАВО, ф. Р – 1417, оп. 5, спр. 107, арк. 14.

45. ДАВО, ф. Р – 1488, оп. 1, спр. 7, арк. 23.

46. ДАВО, ф. Р – 2966, оп. 2, спр. 8, арк. 273.

47. ДАВО, ф. Р – 6023, оп. 4, спр. 26380, арк. 50.

48. ДАВО, ф. Р – 6023, оп. 4, спр. 26457, арк. 43 зв.

49. ДАОО (Державний архів Одеської області), ф. Р – 3363.

50. ДАОО, ф. Р – 3964. 1942 – 1944.

51. ДАОО, ф. Р – 4093. 1941 – 1943.

52. ДАОО, ф. Р – 4192. 1943 – 1944.

53. Довідник з історії України (А – Я): Посібник для загальноосвітніх навчальних закладів / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-е вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2002. – С. 415.

54. *Дорош М. Н., Степанюк В. А.* Тобою, краю мій, живу... Хмільниччина: події, особи, час / М. Н. Дорош, В. А. Степанюк. – Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2013. – С. 156.

55. Енциклопедія історії України: Т. 1: А – В / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во «Наукова думка», 2003. – 688 с.

56. *Жуковський А.* Українські землі під радянською окупацією в часи Другої світової війни: Північна Буковина, частина Бесса-

рабії і Трансністрії / А. Жуковський // Український історик. – 1987. – № 1 – 4. – С. 91.

57. *Завальнюк К. В., Стецюк Т. В.* Червоний смерч над Поділлям / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2008. – С. 133.

58. За вільну Україну (Плисків). – 1942. – 22 лютого; 15 березня.

59. Зірка (Теплик). – 1972. – 11 липня.

60. 3-над Божої ріки. Літературний біобібліографічний словник Вінниччини / Упорядкування і загальна редакція А. М. Подолінного. – Вінниця: Континент-ПРИМ, 1998. – 352 с.

61. 3-над Божої ріки. Літературний біобібліографічний словник Вінниччини / Упорядкування і загальна редакція А. М. Подолінного. 2-е вид.: доп. – Вінниця: Континент-ПРИМ, 2001. – 408 с.

62. *Іван Гудожник.* Письменники Вінниччини на кривавих шляхах Вітчизняної війни / Іван Гудожник // Вінницька газета. – 2003. – 17 квітня.

63. Колгоспна зоря (м. Вінниця). – 1981. – 19 лютого.

64. *Косик В.* Україна і Німеччина у другій світовій війні / В. Косик / Перекл. з француз. Р. Осадчука. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – 659 с.; *Kosyk w. L'Allemagne national-socialiste et L'Ukraine.* – Paris: Publications de l'Est Europeen, 1986.

65. *Лука Паламарчук.* Початок нелегкої дороги / Лука Паламарчук // А було це так... Згадують журналісти-ветерани / Упоряд.: Г. І. Вартанов, П. Р. Юр. – К.: Політвидав України, 1983. – Вип. 2. – С. 83; 84.

66. *Микола Джоган.* Келих любові до життя / Микола Джоган // Подолія. – 1994. – 5 травня.

67. *Михайло Каменюк.* Дресирувальник і тигр / Михайло Каменюк // Подолія. – 1994. – 5 травня.

68. Молва. – 1943. – 23 листопада.

69. *Нагребецький А. Н.* Іменами багата земля Шаргородська / А. Н. Нагребецький. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2014. – С. 50.

70. Наддністрянська правда. – 1967. – 18 лютого.

71. Наддністрянська правда. – 1967. – 12 травня.

72. Наддністрянська правда. – 1967. – 18 липня.

73. Наддністрянська правда. – 1972. – 23 вересня.

74. Нариси Вінницької обласної партійної організації / Ю. В. Бабко, М. Л. Бабій, В. Д. Бовкун та ін.; Ред. колегія: В. М. Таратута (відп. ред.) та ін. – Одеса: Маяк, 1980. – С. 199.

75. *Нестор Кондратюк*. Його правда про війну / Нестор Кондратюк // *Вінницька газета*. – 2001. – 7 березня.

76. *Нова Україна (Вінниця)*. – 1944. – 5 березня.

77. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: сб. материалов: в 7 т. / [под общей ред. Р. А. Руденко]. – М.: Госюриздат, 1957 – 1961. – Т. V. – 1958. – С. 30.

78. Нюрнбергский процесс: Сб. материалов в 8-и т. – М., 1989. – Т. 2. – С. 689.

79. *Одесса*. – 1942. – 14 апреля.

80. *Одесская газета*. – 1943. – 8 ноября.

81. *Одна мрія на все життя* // *Подолія*. – 2004. – 21 квітня.

82. *Пам'яті Івана Фотійовича Стаднюка [Некролог]* // *Подолія*. – 1994. – 5 травня.

83. *Пащенко М. М.* Іллінещина. Минуле та сьогодні / М. М. Пащенко. – Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2015. – С. 324.

84. *Переможці. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період, та ті, що проживають на території області*. – Т. 1: м. Вінниця, Вінницький район, Барський район / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Азаров С. Г., Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. – 512 с.

85. *Переможці. Книга пам'яті України. Вінницька область. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області*. – Т. 2: Бершадський район, Гайсинський район, Жмеринський район, м. Жмеринка / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Азаров С. Г., Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. – 752 с.

86. *Переможці. Книга Пам'яті України. Вінницька область. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області*. – Т. 3: Іллінецький район, Калинівський район, м. Козятин, Козятинський район / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М.

(гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Азаров С. Г., Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2009. – 616 с.

87. Переможці. Книга Пам'яті України. Вінницька область. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області. – Т. 4: Крижопільський район, Липовецький район, Літинський район, м. Могилів-Подільський, Могилів-Подільський район / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Азаров С. Г., Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика». – 2010. – 784 с.

88. Переможці. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області. Вінницька область. Т. 5: Мурованоктуриловецький район, Немирівський район, Оратівський район / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2011. – 704 с.

89. Переможці. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області. Вінницька область. Т. 7: Томашпільський район, м. Ладижин, Тростянецький район, Тульчинський район, Хмільницький район / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2013. – 1040 с.

90. Переможці. Учасники бойових дій Другої світової і Великої Вітчизняної воєн, які померли в повоєнний період або проживають на території області. Вінницька область. – Т. 8: Чернівецький район, Чечельницький район, Шаргородський район, Ямпільський район / Обл. редколегія: Спірідонова Л. М. (гол.), Нешик С. С. (заст. гол.), Харчук В. Є. (відп. секр.), Бранько Я. А., Василюк С. М., Гальчак С. Д. та ін. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2014. – 912 с.

91. *Подолінний А.* Легендарний Трублаїні / А. Подолінний // Вінницька газета. – 1997. – 24 квітня.

92. Подолія (м. Вінниця). – 1994. – 5 травня.
93. Прибугські вісті (м. Голта). – 1942. – 19 березня.
94. Прибугские известия (г. Голта). – 1943. – 1 января.
95. *Прокопчук В. С.* ОУН і УПА на Поділлі в світлі опублікованих джерел / В. С. Прокопчук // Освіта, наука і культура на Поділлі: Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: Оіном, 2011. – Т. 18: Матеріали круглого столу «Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі». 22 жовтня 2011 р. – С. 577.
96. *Сергій Гальчак, Віталій Давиденко.* Міністра праці УНР було розстріляно у Вінниці / Сергій Гальчак, Віталій Давиденко // 33-й канал. – 2015. – 19 серпня.
97. *Сергій Кравчук.* Рекрут її Величності журналістики / Сергій Кравчук // Вінницька газета. – 2001. – 18 січня.
98. *Стельникович С. В.* Житомирсько-Вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941 – 1944 рр.) / С. В. Стельникович. – Житомир: Вид. О. О. Євенок, 2015. – 592 с.
99. *Субтельний О.* Україна. Історія / О. Субтельний / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вступ. ст. С. Кульчицького. – 3-є вид., переробл. і доп. – К.: Либідь, 1993. – С. 568.
100. Україна в Другій світовій війні у документах: збірник німецьких архівних матеріалів. – Т. 2: 1941 – 1942 / [упоряд. В. Косик]. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет ім. І. Франка; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України, 1998. – С. 159.
101. Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941 – 1945 рр.): Наук.-довід. вид. / Автори-упорядники: О. В. Бажан, А. В. Кентій, В. С. Лозицький та ін.: Редкол.: В. А. Смолій та ін. – К.: Парламент. вид-во, 2001. – С. 119.
102. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади і управління України), ф. 3833, оп. 1, спр. 15, арк. 31.
103. ЦДАГО України (Центральний державний архів громадських об'єднань України), ф. 1, оп. 23, спр. 917, арк. 3 – 5.
104. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 23, спр. 917, арк. 8
105. *Яків Рекрут.* Відважний офіцер, талановитий журналіст / Яків Рекрут // Подолія. – 2004. – 13 січня.
106. *Яків Рекрут.* Між двох вогнів / Яків Рекрут // Подолія. – 1994. – 5 травня.

ЗМІСТ

Василь Паламарчук. Бійці переднього краю 3

**Сторінки історії журналістики Вінниччини
періоду Другої світової війни** 5

На полях кривавих битв та ідеологічного протистояння 38

Фронтовики	38
<i>Трохим Габінський</i>	38
<i>Микола Петрович Трублаїні</i>	38
<i>Іван Пилипович Погибко</i>	39
<i>Яків Дем'янович Качура</i>	40
<i>Володимир Якович Кудрін</i>	40
<i>Олександр Леонтійович Андрієвський</i>	41
<i>Феофан Якович Бабій</i>	41
<i>Юрій Петрович Бондаренко</i>	41
<i>Іван Васильович Гуменюк</i>	42
<i>Олексій Степанович Сенік</i>	44
<i>Євгеній Костянтинівич Горбов</i>	44
<i>Микола Кузьмич Гненний</i>	45
<i>Олександр Наумович Кравчук</i>	45
<i>Микола Філімонович Гавриш</i>	46
<i>Юлій Лазарович Анненков</i>	47
<i>Леонід Денисович Пипа</i>	49
<i>Георгій Арсенович Книш</i>	50
<i>Василь Феодосійович Деркач</i>	50
<i>Василь Сидорович Дець</i>	50
<i>Микола Антонович Лазаренко</i>	50
<i>Петро Микитович Довгалюк</i>	51
<i>Володимир Михайлович Західний</i>	51
<i>Юхим Петрович Зоря</i>	52
<i>Андрій Іванович Катеринич</i>	52
<i>Володимир Кирилович Карпеко</i>	52
<i>Володимир Денисович Слепцов</i>	53

<i>Микола Васильович Білкун</i>	53
<i>Дмитро Григорович Дереч</i>	54
<i>Сергій Петрович Алексєєв</i>	55
<i>Леонід Остапович Речмедін</i>	56
<i>Павло Олександрович Рогозінський</i>	57
<i>Дем'ян Семенович Григораиш</i>	58
<i>Микола Якович Зарудний</i>	58
<i>Юхим Давидович Копит</i>	58
<i>Володимир Тимофійович Конвісар</i>	59
<i>Михайло Львович Креймер</i>	59
<i>П. Т. Романов</i>	60
<i>Іван Маркович Педанюк</i>	60
<i>Дмитро Тимофійович Черевичний</i>	60
<i>Станіслав Павлович Ковальчук</i>	61
<i>Григорій Андрійович Скоряк</i>	61
<i>Іван Фотійович Стаднюк</i>	61
<i>Михайло Панасович Стельмах</i>	62
<i>Олексій Леонардович Кундзіч</i>	63
<i>Аполлінарій Федотович Мацевич</i>	64
<i>Андрій Пилипович М'ястківський</i>	64
<i>Ярослав Гнатович Шпорта</i>	65
<i>Лайзер Ушерович Шаміс</i>	66
<i>Михайло Андрійович Яворський</i>	67
<i>Іван Петрович Андрусь</i>	67
<i>Павло Антонович Артёмов</i>	68
<i>Дмитро Іванович Гнатюк</i>	68
<i>Іван Онуфрійович Буран</i>	68
<i>Іван Денисович Бабенко</i>	68
<i>Григорій Маркович Болюх</i>	69
<i>Семен Маркович Болюх</i>	69
<i>Василь Петрович Вередін</i>	69
<i>Семен Ізраїльович Гамарник</i>	69
<i>Михайло Карпович Дажура</i>	69
<i>Олександр Петрович Сидоренко</i>	70
<i>Оверкій Степанович Колос</i>	70
<i>Микола Тимофійович Дем'янчук</i>	70
<i>Олексій Сергійович Димчак</i>	70
<i>Михайло Петрович Дроздов</i>	70

<i>Іван Арсенювич Кушнір</i>	71
<i>Василь Іванович Касіч</i>	71
<i>Олександр Степанович Левада</i>	71
<i>Йосип Якович Мішуріс</i>	72
<i>Яків Леонтійович Муляр</i>	72
<i>Михайло Федорович Нечиталюк</i>	73
<i>Тиміш Романович Одудько</i>	73
<i>Григорій Іванович Оліячук</i>	74
<i>Георгій Осипович Осипов</i>	74
<i>Анатолій Макарович Павлов</i>	74
<i>Володимир Федорович Панченко</i>	75
<i>Григорій Андрійович Пелішенко</i>	75
<i>Олександр Романович Зімбельман</i>	75
<i>Віталій Іванович Петльований</i>	75
<i>Сергій Прокопович Пилявський</i>	76
<i>Арон Маркович Попелянський</i>	76
<i>Дмитро Михайлович Прилюк</i>	77
<i>Яків Миколайович Рекрут</i>	77
<i>Омелян Дмитрович Розумієнко</i>	78
<i>Петро Миколайович Рудик</i>	79
<i>Іван Іванович Рябокін</i>	79
<i>Георгій Никонович Сивак</i>	79
<i>Вадим Олексійович Симакович</i>	80
<i>Микола Андрійович Скорський</i>	80
<i>Борис Йосипович Слободянюк</i>	80
<i>Ісаак Давидович Снітковський</i>	80
<i>Владлен Миколайович Совко</i>	80
<i>Микола Юхимович Тарновський</i>	81
<i>Степан Кирилович Трохименко</i>	81
<i>Василь Іванович Тягульський</i>	82
<i>Віталій Петрович Холод</i>	83
<i>Василь Мусійович Шаповал</i>	83
<i>Давид Демидович Копиця</i>	83
<i>Володимир Потапович Шахнюк</i>	84
<i>Василь Лукич Юхимович</i>	84
<i>Меєр Мордкович Ландесман</i>	85
<i>Ізраїль Львович Ентіс</i>	85
<i>Валерій Семенович Протор'єв</i>	85

<i>Василь Афанасійович Римарчук</i>	85
<i>Прокіп Павлович Яценко</i>	86
<i>Василь Іванович Гавришук</i>	86
<i>Василь Федорович Луцишин</i>	86
<i>Олександр Григорович Берестовський</i>	86
<i>Модест Федорович Лоюк</i>	87
<i>Микола Онисимович Ромащенко</i>	87
<i>Василь Савович Драгомір</i>	87
<i>Григорій Васильович Столярчук</i>	88
<i>Іван Костянтинівич Назарчук</i>	88
<i>Підпільники, партизани</i>	89
<i>Борис Іванович Виноградов</i>	89
<i>Іван Сергійович Гудожник</i>	89
<i>Михайло Васильович Гнатюк</i>	90
<i>Борис Микитович Гур'єв</i>	90
<i>Кузьма Кіндратович Гриб</i>	90
<i>Олексій Вікторович Гринчук</i>	91
<i>Костянтин Сергійович Гришин</i>	91
<i>Іван Пилипович Яковенко</i>	93
<i>Яків Борисович Давидзон</i>	93
<i>Василь Сидорович Земляк</i>	93
<i>Петро Мокійович Інгульський</i>	95
<i>Василь Семенович Колодій</i>	95
<i>Мотя Зусійович (Матвій Захарович) Рабинович</i>	96
<i>Валентин Остапович Речмедін</i>	96
<i>Борис Василь Хоменко</i>	98
<i>Андрій Григорович Фаріон</i>	98
<i>Михайло Федорович Чорний</i>	99
<i>Петро Іванович Швець</i>	100
<i>Марія Іванівна Городинська-Драчук</i>	100
<i>Семен Іванович Олійник</i>	100
<i>Політпрацівники, працівники тилу</i>	101
<i>Павло Пантелейович Козир</i>	101
<i>Володимир Якович Орлик</i>	102
<i>Сергій Іванович Карпанюк</i>	102
<i>Галина Василівна Вігурська</i>	103
<i>Ярослав Васильович Гримайло</i>	103
<i>Леонід Іванович Ковін</i>	103

<i>Борис Наумович Бейзман</i>	104
<i>Олександр Вікентійович Островський</i>	104
<i>Микола Миколайович Агрязько</i>	105
<i>Лука Хомич Паламарчук</i>	105
<i>Федір Юрійович Маківчук</i>	106
<i>Степан Федорович Савицький</i>	107
<i>Йосип Терентійович Цьох</i>	107
<i>Леонід Георгійович Волохатих</i>	108
<i>Поліна Леонтіївна Бабчук</i>	108
Учасники націоналістичного підпілля, симпатичи української незалежності	109
<i>Костянтин Прокопович Василенко</i>	110
<i>Володимир Юхимович Свідзинський</i>	112
<i>Юрій Гаврилович Бойко</i>	113
<i>Олекса Несторович Гай-Головко</i>	113
<i>Юрій Юрійович Горліс-Горський</i>	114
<i>Аркадій Панасович Любченко</i>	115
<i>Іван Володимирович Глинський</i>	116
<i>Микола Андрійович Лівницький</i>	116
<i>Олександр Якович Колодченко</i>	117
<i>Зінаїда Олексіївна Хилобока</i>	118
<i>Йосип Іванович Позичанюк</i>	119
<i>Володимир Миронович Хофенко</i>	120
<i>Михайло Орест</i>	120
<i>Ігор Костецький</i>	120
Остарбайтери	121
<i>Денис Миронович Левчишин</i>	121
<i>Тетяна Михайлівна Кардиналовська</i>	121
<i>Володимир Степанович Іванюк</i>	122
<i>Василь Феодосійович Маремпольський</i>	122
<i>Микола Миколайович Студецький</i>	122
Джерела та література	124

Наукове видання

Гальчак Сергій Дмитрович

**Словом і багнетом: журналісти Вінниччини
у Другій світовій війні.**

Книгу видано за сприяння

***Леоніда Юхимовича БАБЧУКА,
генерального директора
об'єднання «Вінницяоблагробуд»,
заслуженого будівельника України,
дійсного члена Академії будівництва України,
кавалера двох орденів Трудового Червоного Прапора,
орденів «Знак Пошани», «За заслуги» III ступеня***

Комп'ютерний набір
О. С. Гальчака

Коректор
О. П. Жаровська

Видавець ПП Балюк І. Б.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2524 від 13.06.2006
Здано у виробництво 10.04.2016
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman
Ум. друк. арк. 8,5.
Друк офсетний. Наклад 100 прим. Зам. 40.
Друк ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Тел. / факс: (0432) 52-08-02

Сергій Дмитрович ГАЛЬЧАК,

**доктор історичних наук, професор кафедри
журналістики, реклами та зв'язків із громадськістю
інституту філології й журналістики Вінницького
державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, член-кореспондент
Української академії історичних наук,
перший заступник голови правління Вінницької
обласної організації Національної спілки журналістів
України, лауреат обласних журналістських премій
«Золоте перо», ім. К. Гришина, ім. О. Гетьмана,
кавалер «Золотої медалі української журналістики»,
почесного знака Національної спілки журналістів
України, заслужений працівник культури України**

